

Notkea ja refleksiivinen hyvinvointivaltio

Suomalaisen hyvinvointivaltion muutoskeskusteluja Beckin ja Baumanin
aikalaisdiagnoosien pohjalta

Tarja Savolainen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan
yliopistokeskus
Chydenius
Kevät 2019

TIIVISTELMÄ

Tarja Savolainen

Notkea ja refleksiivinen hyvinvointivaltio – Suomalaisen hyvinvointivaltion muutoskeskusteluja Beckin ja Baumanin aikalaisdiagnoosien pohjalta

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: Johanna Hiitola

Kevät 2019

Sivumäärä: 88 sivua

Tämän tutkimuksen tehtävänä on muodostaa aikalaisdiagnostinen näkemys suomalaisessa hyvinvointivaltiossa mahdollisesti käynnissä olevista muutoksista. Muutosta havainnoidaan tarkastelemalla suomalaisten hyvinvointivaltioasiantuntijoiden käymää keskustelua 1990-luvun käänteen jälkeisenä aikana. Tutkimuksessa suomalaista hyvinvointivaltiota koskeva muutoskeskustelu sijoitetaan laajempaan kontekstiin, jossa tutkitaan Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta, onko suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristö muuttumassa tavalla, joka voisi olla ilmaus Baumanin ja Beckin kuvailemasta modernin muutoksesta. Lopuksi arvioidaan miten hyvin suomalainen hyvinvointivaltio on valmistautunut kohtaamaan toimintaympäristössään tapahtuvia muutoksia.

Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosit ovat kuvauksia siitä, miten moderni muuttuu toiseksi tai notkeaksi moderniksi. Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä oletuksesta, että mikäli moderni on muuttumassa tavalla, jota Bauman ja Beck kuvaavat sen täytyy näkyä myös modernin yhteiskunnan institutionaalisissa tendensseissä tavalla, joka vaikuttaa hyvinvointivaltion toimintaympäristöön. Modernin länsimaisen yhteiskunnan institutionaalisia tendenssejä tulkitaan Baumanin ja Beckin teorioiden kontekstissa ja näistä johdetaan muutostekijät, jotka ilmentävät Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta tulkittuja modernissa tapahtuvia muutoksia. Nämä muutostekijät on nimetty yksilöllistymisen, ekonomisaation ja kansallisvaltiokehityksen modernisaatioprosessiksi, jotka ovat yhteenkietoutuneita globalisaation kanssa. Suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristössä mahdollisesti käynnissä olevia muutoksia tutkitaan asettamalla tutkimukseen valittujen suomalaisten hyvinvointivaltioasiantuntijoiden käymä keskustelu modernisaation muutosprosessien kontekstiin. Lopuksi arvioitiin käydyn keskustelun perusteella, miten hyvin suomalainen hyvinvointivaltio on varautunut muutosprosessien kuvaamaan toimintaympäristön muutokseen.

Käsillä olevassa tutkimuksessa suomalaisten asiantuntijoiden käymän keskustelun pohjalta muodostui tulkinta hyvinvointivaltion hitaasta muuttumisesta 1990-luvun käänteen jälkeen. Modernisaatioprosessien vaikutus suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristöön tunnistettiin muiden paitsi kansallisvaltiokehityksen osalta. Suomalaisen hyvinvointivaltion tulkittiin ottaneen huomioon tai sopeutuneen toimintaympäristössä tapahtuviin modernisaatioprosessien kuvaamiin muutoksiin kohtalaisen hyvin. Hyvinvointivaltion tulkittiin siirtyneen pysyvään muutoksen tilaan, notkeuden ja refleksiivisyyden epookkiin.

Asiasanat: hyvinvointivaltio, aikalaisdiagnoosi, Bauman, Beck, epookki

Sisällysluettelo

JOHDANTO	5
1. AIKALAISDIAGNOOSI	8
1.1 Aikalaisdiagnoosin paikka tieteellisessä keskustelussa.....	8
1.2 Aikalaisdiagnoosi sosiologisenä käsitteenä, keskusteluna, teoriana ja tutkimusmetodina.....	10
2. HYVINVOINTIVALTIO	12
2.1 Hyvinvointivaltioon liittyviä käsitteitä.....	12
2.2 Pohjoismainen hyvinvointivaltio.....	14
3. MODERNISTA TOISEEN – GLOBALISOITUVA MODERNI	16
3.1 Modernin ja globalisaation määrittelyä.....	17
3.1.1 Modernia kuvaavat institutionaaliset tendenssit.....	17
3.1.2 Globalisaatio.....	19
3.2 Postmoderni - Modernin kriittistä tarkastelua vuosituhaten lopun hengessä.....	20
3.3 Baumanin postmodernista aikalaisdiagnoosista notkeaan moderniin.....	21
3.4 Refleksiivinen modernisaatio – Beckin aikalaisdiagnostisia havaintoja matkalla maailman riskiyhteiskuntaan.....	28
3.5 Notkean ja refleksiivisen modernin muutosprosessit – Tulkintoja Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta.....	36
3.5.1 Modernisaation muutosprosessit Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa.....	36
3.5.2 Baumanin, Beckin ja Anthony Giddensin aikalaisdiagnostista keskustelua.....	41
4. TULKINTOJA JA KRITIIKKIÄ BAUMANIN JA BECKIN HYVINVOINTIVALTIONÄKEMYKSISTÄ	44
4.1 Hyvinvointivaltion tulevaisuus notkeassa modernissa.....	44
4.2 Hyvinvointivaltio riskiyhteiskunnassa.....	49
5. SUOMALAINEN HYVINVOINTIVALTIO – NOTKEA JA REFLEKSIIVINEN ?	54
5.1 Hyvinvointivaltion sopeutumisen historia 1990-luvun käänteen jälkeen.....	54
5.2 Hyvinvointivaltion uudelleen muotoilemisen aika – sopeutuminen jatkuu.....	58
5.3 Hyvinvointivaltion muuttuva toimintaympäristö ja modernisaation muutosprosessit.....	65
5.3.1 Ekonomisaation ja globalisaation muutosprosessit.....	65
5.3.2 Yksilöllistymisen ja globalisaation muutosprosessit.....	68
5.3.3 Kansallisvaltiokehityksen ja globalisaation muutosprosessit.....	71
6. NOTKEUDEN JA REFLEKSIIVISYYDEN EPOOKKI	74
6.1 Ekonomisaation ja globalisaation muutosprosessit.....	75
6.2 Yksilöllistymisen ja globalisaation muutosprosessit.....	76
6.3 Kansallisvaltiokehityksen ja globalisaation muutosprosessit.....	77

6.4 Notkeuden ja refleksiivisyyden epookki?	78
6.5 Tutkimuksen tulokset	79
Lähteet	81

JOHDANTO

Miksi näyttää siltä, että tutkimusten mukaan suomalaisten jakamattoman suosion saavuttanut suomalainen hyvinvointivaltio on saanut purkutuomion? Ovatko asiat niin kuin ne näyttävät olevan? Nämä kysymykset mielessä ja paljon muita - joita ei vielä osannut edes kysyä – on lähdetty tälle tutkimusmatkalle. Tutkimusmatkasta kehkeytyi pidempi ja laajempi kuin matkasuunnitelmia tehdessä oli ajateltu. Karttaa täytyi korjailla ja siihen tarvittiin hyllymetreittäin kirjallisuutta. Kun kohde alkoi erottua se osoittautui kangastukseksi tai pakeni muuten vain. Uudet tienviitat vaativat uusiin kirjoihin tutustumista ja aina ei reittiä oltu loppuun asti painettu lähikaupassa myytäviin karttoihin.

Aikalaisdiagnoosi on tutkimusmatka. Se on tutkimusmatka tähän aikaan ja siihen liittyy vaativa kysymys, mikä on tämä aika. Aikalaisdiagnoosi osoittautui kelvolliseksi tutkimusmetodiksi, olihan tutkimustehtäväkin jotain mikä käyttäytyy kuin Baumanin modernin jälkeisiä muutoksia pakenevat instituutiot. Prosessiin on kuulunut kahden aikalaisdiagnostikon Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin moniselitteisiin ja monesti enemmän kysymyksiä herättäviin, kuin vastauksia tarjoaviin teorioihin, aikalaisdiagnooseihin perehtymistä.

Hyvinvointivaltion alistuminen uutisotsikoissa jollekin, jota kukaan ei osaa määritellä sai kysymään onko Bauman oikeassa, kuoleeko hyvinvointivaltio? Beckin epämääräiset pahat sivuvaikutukset hiipivät mieleen, kun tutkimusmatka jatkui kohti destruktiivisen konstruktion vaihetta. Modernisaatio näyttää etenevän Beckin metamorfoosin tuolle puolen. Modernisaation jatkuminen vaikutti ilmeiseltä molempien aikakauden haistelijoiden mielestä, joskin täysin reflektoituneelta. Modernisaation jatkuminen on kartta, jolla voisi suunnistaa notkeaan moderniin. Mitkä ovat karttamerkit, joita on seurattava, jotta löytää suomalaisen hyvinvointivaltion äärelle?

Sellaisiksi paljastuivat modernin länsimaisen yhteiskunnan - sellainenhan Suomi on - tunnuspiirteet. Jos moderni on muuttumassa, niin kuin matkaoppaana toimineet aikalaisdiagnostikot väittivät, niin ilmeisesti nämä tunnuspiirteet, tai ainakin jotkin niistä ovat muuttumassa. Aikalaisdiagnostikkojen sanoman olisi voinut kiteyttää toisinkin mutta

tällä tutkimusmatkalla päätettiin kokeilla johtaisiko ekonomisaation, yksilöllistymisen ja kansallisvaltiokehityksen muutosprosessit perille, suomalaisen hyvinvointivaltiokeskusteluun. Ne johtivat, ainakin osittain. Modernisaation muutosprosesseiksi nimetyt karttamerkki tarjosivat selkeän reitin modernista sen tuolle puolen, jota matkaoppaat kutsuivat notkeaksi ja refleksiiviseksi. Modernissa ne edustivat vielä atomistista minä-identifikaatiota, talouden ja politiikan eriytyneitä sfäärejä sekä kansallisvaltiota.

Refleksiivisessä tai notkeassa modernissa, oppaat puhuivat keskenään hieman eri kieltä, karttamerkki olivat muuttuneet, niin kuin heidän mielestään tulisi käymään lähes koko kartalle. Onneksi kartta ei ehtinyt tuhoutua ennen kuin oltiin modernin tuolla puolen. Karttamerkkien piirtämiä reittejä pitkin löydettiin jo kolmenkymmenen vuoden ajan käynnissä ollut keskustelu suomalaisen hyvinvointivaltion muutoksesta. Siis keskustelu, ei muutos. Muuttumista oli havaittavissa, siitä kaikki vaikuttivat olevan samaa mieltä. Mikä muutoksia aiheuttaa, siitä oltiin jo kovasti eri mieltä ja varsinkin siitä mitä suomalaiselle hyvinvointivaltiolle pitäisi tehdä muutosten keskellä. Loppujen lopuksi todettiin, että suomalainen hyvinvointivaltio on sopeutunut, vaikka sitä on ahdisteltu. Ei tarvita siis toimenpiteitä sanoivat jotkut keskustelijat. Toiset olivat kovasti eri mieltä ja niin oli sosiaalipolitiikka valmis. Syy siihen miksi muutoksia tapahtuu oli jäänyt sen 30 vuotta kestäneen keskustelun aikana unohtuiksi tai siitä ei enää haluttu puhua. Pääasia, että nirhataan. Pienin askelin matkalla jonnekin, kukaan ei tiedä minne.

Matkaoppaat olivat seuranneet keskustelua huvittuneina ja päättivät osallistua siihen, olivathan karttamerkki heidän. Ennen kuin he pääsivät ääneen todettiin yhteisesti, että suomalainen hyvinvointivaltio on muuttumassa. Keskustelu aikalaisdiagnostikkojen kanssa osoitti, että suomalainen hyvinvointivaltio on muuttumassa. Siitä välittyi lisäksi vaikutelma, että aikalaisdiagnostikot olivat puhuneet totta kaikesta muusta paitsi kansallisvaltiosta, jonka päällä lepää ei enempää kuin hyvinvointivaltio. Onneksi he olivat väärässä. Toinen päätelmä yhteisestä keskustelusta aikalaisdiagnostikkojen kanssa oli, että suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on suorastaan esimerkillisen hyvin sopeuduttu siihen johonkin ja ei ole mitään syytä olettaa, etteikö yhtä menestyksekkäs sopeutuminen jatkuisi vastakin. Onko kenties uusi sopeutumisen epookki alkamassa vai jo peräti alkanut? Aikalaisdiagnostikko-oppaamme Bauman ja Beck nyökkäsivät varovaisesti ja kuiskasivat hiljaa, notkea ja refleksiivinen hyvinvointivaltio.

Aikalaisdiagnoosin haparoivakin ote ajan hengestä on tavoittelemisen arvoinen, mikäli se tuottaa uuden näkemyksen joka on vanhaa sokeutta parempi (Noro, 2000, 326).

Tämän tutkimuksen tarkoitus on muodostaa aikalaisdiagnostinen näkemys suomalaisessa hyvinvointivaltiossa mahdollisesti käynnissä olevista muutoksista. Tähän tutkimukseen valittujen suomalaisten hyvinvointivaltion asiantuntijoiden keskustelujen kautta etsitään vastausta kysymykseen:

1. Onko suomalainen hyvinvointivaltio muuttumassa?

Lisäksi tarkastelemalla Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin aikalaisdiagnooseja etsitään niiden pohjalta modernisaatioprosesseiksi nimettyjä muutokuvauksia (jatkossa modernisaatioprosessi), jotka voisivat selittää suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristössä tapahtumassa olevia muutoksia. Tulkitsemalla suomalaista hyvinvointivaltion muuttumista koskevaa asiantuntijakeskustelua näiden modernisaatioprosessien kontekstissa, etsitään vastausta kysymykseen:

2. Millä tavoin modernisaatioprosessit kuvaavat tähän tutkimukseen valittujen asiantuntijoiden käymän keskustelun kautta välittyvää kuvaa suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristöä mahdollisesti koskevista muutoksista?
3. Millä tavoin tässä tutkimuksessa mukana olevien suomalaisten asiantuntijoiden käymän hyvinvointivaltiokeskustelun perusteella suomalainen hyvinvointivaltio on valmistautunut modernisaatioprosessien tuottamiin toimintaympäristöä koskeviin muutoksiin?

1. AIKALAISDIAGNOOSI

1.1 Aikalaisdiagnoosin paikka tieteellisessä keskustelussa

Suomalaisessa tieteellisessä keskustelussa aikalaisdiagnoosia esillä pitänyt sosiologi Arto Noro nimittää aikalaisdiagnoosia sosiologian kolmanneksi lajityypiksi (Noro 2000, 321). Hän on tuonut käsitteen saksalaisesta keskustelusta kuvaamaan ”aikakauden luonnetta pohdiskelevaa tieteen kaltaista toimintaa, jolla tuotetaan näkemyksiä, ideoita ja visioita” (Saari & Taipale 2014, 27). Aikalaisdiagnoosia käsitteellisenä konstruktiona tutkinut saksalaistutkija Walter Reese-Schäfer esittää, että aikalaisdiagnoosilla on oma rationaliteettinsa, jota kaikki aikalaisdiagnoosin validit esitystavat eräänlaisina retorisisina strategioina tukevat (Noro, 2000, 324).

Arto Noro (2004) esittelee aikalaisdiagnoosin sosiologisen tutkimuksen tutkimusteoreettisen ja yleisen teorian rinnalla uutena tutkimustyyppinä eli lajityypinä. Kaikki yhteiskuntatieteellinen tutkimus tosin yleensä pitää sisällään myös aikalaisdiagnoosia ja aikalaisdiagnoosi tutkimusteoriaa ja yleistä teoriaa. Ilman tätä teoreettista aspektia aikalaisdiagnoosi jäisi pelkäksi journalismiksi. Vaikka näiden kolmen tutkimussuuntauksen välillä on jonkinlainen yhteys ja ne osittain sisältyvät toisiinsa, voidaan niitä tarkastella myös omina lajityypeinä. (Noro 2004, 20-22.)

Aikalaisdiagnoosi on visio, näkemys, ymmärrys tai oivallus jostakin jota ei vielä ole. Se on tuulen haistelua, ajanhengen tavoittelua. Se on jollakin tapaa uutta mutta ei kuitenkaan uutta. Aikalaisdiagnoosi ottaa kantaa, on normatiivista jopa poliittista. Se on mieliä liikuttava kieli, tutkijan esittämä performatiivinen viesti, jopa performanssi. Aikalaisdiagnoosia voi kuvata arjen viisaudeksi, hyväksi tai huonoiksi neuvoiksi siitä miten nykyhetkeä tulisi ymmärtää. Samaan tapaan kuin muodin luojat toisaalta etsivät yhteistä makua mutta luovat koko ajan uutta, vaihtuvaa muotia, aikalaisdiagnoosi pyrkii löytämään ajan hengen mutta samalla tähyää tulvaisuuteen. (Noro 2014, 27-29, 33.)

Aikalaisdiagnoosissa keskeisiä kysymyksiä ovat, keitä me olemme ja mikä on tämä aika eli epookki. Arto Noro toteaa aikakauden luonteen vaivanneen modernin murroksesta (1750-1850-l.) lähtien. Muutosprosessien nopeutuminen läpi modernin on yhä enemmän

korostanut nykyhetken merkitystä. Muutosten nopeutuminen on liittynyt yhä nopeutuvaan teknologiseen kehitykseen, yhä nopeammin muuttuvaan ja makuamme muokkaavaan muotiin. Sitä ilmentää myös toinen toisiaan kiihtyvällä vauhdilla seuraavien taiteen avantgardististen liikkeiden vallankumouksellinen monimielisyyden tavoittelu tai vaikkapa suurkaupunkien kasvu entistä suuremmiksi monen kirjavien elämäntyylien tiloiksi. Tuomo Kokkonen viittaa aikalaisdiagnostiseen kirjoitustapaan erityisesti monien viime vuosikymmenien modernin yhteiskunnan murrosta ja postmodernia tilannetta käsitelleiden tieteellisten kirjoitusten osalta. (Noro 2000 321-323; Kokkonen 2016, 40.)

Sosiologisen aikalaisdiagnoosin paikka ei ole varsinaisesti tieteellinen keskustelu. Se kuitenkin pitää sisällään sellaisia elementtejä että, tieteellinen keskustelu sen pohjalta on mahdollista. Empiiristä näyttöä ja testausta aikalaisdiagnoosissa ei edes tavoitella. (Noro 2014, 34.) Vaikka ajan kuluessa aikalaisdiagnoosin visiot voidaan toteennäyttää tai kumota myös empiirisesti, pitää Noro kategoriavirheenä aikalaisdiagnoosin tuottaman tiedon kiistämistä empiirisen tutkimuksen avulla (Noro 2000, 328).

Aikalaisdiagnoosi tavoittelee *sensus communista* pyrkimällä havainnoimaan ajan designiä. Se pyrkii kohti uutta näkemystä käyttäen materiaalinaan olemassa olevia tutkimusmenetelmiä, -tuloksia ja tieteenaloja. Tällöin keskeistä on arvostelukyky. Aikalaisdiagnoosin esitystavat ilmentävät erilaisia retorisia strategioita, joiden kuitenkin kaikkien tulee tukea tutkimuksen solidisuutta ja johdonmukaisuutta. Aikalaisdiagnostinen viesti tiedeyhteisöstä ei ole teoria, vaan ennemminkin neuvo. Se on arjen viisautta joka auttaa näkemään ajanhengen hahmon. (Noro 2000, 327.)

Aikalaisdiagnoosi juoksee ajan hengen perässä tavoitellen jotain väliaikaista, katoavaa, tähän hetkeen ja todellisuuteen sidottua. Lopputuloksena se tuottaa näkemyksen, joka auttaa meitä järjestämään toimintaamme tai on ainakin vanhaa sokeutta parempi. Aikalaisdiagnoosista ei ole palvelemaan poliittisen päätöksen teon tukena sen kaivatessa tapaustutkimuksen ja empiiristen menetelmien tuottamaa tietoa päätöksenteon pohjaksi. Se voi kuitenkin edistää yhtä hyvin poliittisia prosesseja kuin empiiristä tutkimustakin eräänlaisena heuristisena viitekehyksenä, jonka käyttökelpoisuus viittaa ennemminkin kertakäyttöisyyteen kuin pysyvään ja objektiiviseen tietoon. (Noro 2000, 328.)

1.2 Aikalaisdiagnoosi sosiologisena käsitteenä, keskusteluna, teoriana ja tutkimusmetodina

Aikalaisdiagnoosi tulee saksankielisestä sanasta Zeitdiagnose, jolle ei ole vastinetta anglo-amerikkalaisessa tieteellisessä kielessä. Zeit viittaa aikalasiin, omaan aikaamme. Diagnose on lääketieteestä lainattu metafora, jota ei voi pitää synonyyminä kritiikille. Diagnoosi ei tässä yhteydessä jää myöskään pelkäksi analyysiksi, vaan pyrkii tuottamaan hoito-ohjeen, hyvän tai huonon. (Noro 2000, 324.)

Sosiologiaan aikalaisdiagnoosin toi ensimmäisenä 1980-luvulla Ulrich Beck. Hänen riskiyhteiskuntateoretisointinsa voi määritellä aikalaisdiagnoosiksi. Myöhemmin 1990-luvulla Anthony Giddensin julkaisema kirja, *The Consequences of modernity* (1990) sekä pari modernia identiteettiä ja intiimejä suhteita käsittelevää teosta luokitellaan aikalaisdiagnoosiksi. Refleksiivisen modernisaation teoria on Beckin ja Giddensin ajattelun myötä syntynyt keskustelu tai teoria, joka ilmentää eurooppalaislähtöistä aikalaisdiagnostista keskustelua. Myöhemmin 1990-luvulla Zygmunt Baumanin kirjoitukset ovat olleet aikalaisdiagnoosia parhaimmillaan. (Noro 2000, 323.)

Aikalaisdiagnoosiin kohdistuva kritiikki perustuu ajatukseen yleisen teorian kaiken selittävydestä. Toisaalta on esitetty näkemyksiä, joissa kaiken sosiologisen tutkimuksen ajatellaan pitävän sisällään myös aikalaisdiagnoosia, mutta sen paikka erillisenä tutkimussuuntauksena kielletään. (Noro 2000, 323.) Sillä on kriittisten näkemystenkin mukaan oma paikkansa, mutta vain osana muuta sosiologista teoriaa tai osana tietyyppisten kirjoittajien sosiologista ajattelua (Noro 2000, 22- 23).

Käsillä olevassa tutkimuksessa hyvinvointivaltion toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia tulkitaan aikalaisdiagnoosin keinoin. Yleinen tutkimusteoreettinen tarkastelu laajenee näin pyrkimykseksi havaita jotain sellaista, joka jää empiirisen tutkimustarkastelun sokeaan pisteeseen. Hyvinvointivaltion toimintaympäristössä ilmenevät muutokset ovat osittain nähtävissä, osittain aavisteltavissa. Kysymys siitä tuottavatko nämä muutokset hyvinvointivaltion muutoksen, on liian iso kysymys aikalaisdiagnoosille. Sen sijaan kysymys siitä ovatko nämä kehityskulut ilmauksia tapahtuvista muutoksista, joiden keskellä suomalaisen hyvinvointivaltion sanotaan elävän on sen ajanhengen havainnoinnin ytimessä, mihin tällä tutkimuksella pyritään.

Tässä tutkimuksessa sovelletaan aikalaisdiagnoosia tutkimusmetodina sekä käytetään Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin aikalaisdiagnooseja tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä. Molemmat ovat tunnustettuja aikalaisdiagnostikkoja, joiden aikalaisdiagnoosit muuttumassa olevasta modernista liittävät modernin instituutioiden kyseenalaistamisen kautta myös hyvinvointivaltion osaksi muutosta. Epookkisesta käänteestä ja modernin muuttumisesta toiseksi moderniksi puhuvaa Ulrich Beckiä pidetään ”pikemminkin aikalaisdiagnostikkona kuin teorian rakentajana” (Julkunen 2013, 199). Tämä pätee yleisemminkin aikalaisdiagnostikoihin. Zygmunt Baumanin rooli nähdään usein vielä puhtaammin pelkkänä aikalaisdiagnostikkona. Baumanin aikalaisdiagnostisia ja usein synkkäsävyisiä tulkintoja on kritisoitu siitä, että ne ovat ”poeettista mielikuvitusta, joka synnyttää metaforia jatkuvassa muutoksessa olevasta maailmasta” (Dalgliesh 2014, 112; Erola ym. 2013, 219) Näistä mielikuvista voidaan kuitenkin johtaa yhteys siihen mistä aikalaisdiagnoosin ”paraatiesimerkkinä” Baumania pitävä Noro väittää aikalaisdiagnoosissa olevan kysymys. Noron tulkinnan mukaan se on menetetyn ”epookin yhtenäisyyden” etsintää, joka ei johda teoriaan, vaan ”katoavaan kauneuteen”, jossa hetkellisesti etsitään vastauksia kysymyksiin, ”keitä me olemme ja mikä on tämä aika?” (Noro 2000, 323-324.)

2.HYVINVOINTIVALTIO

Kansainvälisesti tarkasteltuna hyvinvointivaltion kehittyminen ajoittuu 1800-luvun lopulle. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä sosiaaliturvan tarve kasvoi. Tällöin ei vielä voida puhua hyvinvointivaltiosta vaan sosiaalipolitiikan ensiaskeleet otettiin lähinnä suurten teollisuusyritysten toimesta. Niillä oli tarve kilpailla työntekijöistä erilaisten sosiaalietuuksien keinoin. Varsinaisesti hyvinvointivaltiota alettiin kehittää toisen maailmansodan jälkeen, joten sitä voidaan pitää nimenomaan modernin projektina. (Rahkonen 1996, 96.)

2.1 Hyvinvointivaltioon liittyviä käsitteitä

Hyvinvointivaltion käsite otettiin suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa käyttöön 1960-luvun alkupuolella, vaikka silloin sosiaalipoliittista ohjelmaa vasta kehitettiin. Hyvinvointivaltion käsite on venyvä, monta yhteiskuntatieteellistä kulttuurikerrostumaa sisältävä, joka Saaren ja Taipaleen mukaan ”joskus peittää enemmän kuin paljastaa”. Sitä voidaan pitää kuitenkin parhaiten suomalaista yhteiskuntamallia kuvaavana käsitteenä. (Saari & Taipale 2013, 28-29.)

Hyvinvointivaltion ongelmalliseksi osoittautuvasta määrittelystä kertoo, että suppeasti se voidaan määritellä sosiaaliturvajärjestelmäksi tai laajasti kapitalismia kahlitsevaksi valtion muodoksi. Julkusen mukaan hyvinvointivaltion merkitykset ovat niin vahvasti aikaan ja paikkaan sidottuja että kyse ei ole edes samasta asiasta. (Julkunen 2017, 32.) Saari ja Taipale tarkastelevat hyvinvointivaltiota lainsäädännön näkökulmasta. Hyvinvointivaltiossa on oltava lainsäädäntöön perustuvat laajat sosiaaliturvajärjestelmät, jotka kattavat lapsuuteen, nuoruuteen, sairauteen, työttömyyteen liittyvät riskit. Valtio ymmärretään hyvinvointivaltioksi, jos sen menoista 50 % kohdennetaan sosiaaliturvaan. Suurin osa länsimaista täytti nämä määritelmät vasta 1990-luvulla. (Saari & Taipale 2014, 30.) Hyvinvointivaltion laajenemiskausi alkoi toisen maailman sodan jälkeen ja päättyi Suomessa 1990-luvun lamaan. 1990-luvulla Suomessa ja muualla Euroopassa nousi voimakasta kritiikkiä hyvinvointivaltiota kohtaan. Radikaaleimpien näkemysten mukaan hyvinvointivaltioksi nimetyn projektin ja sosiaalipoliittisen aikakauden katsottiin tuolloin päättyneen. Hyvinvointivaltion tilalle on tarjottu myös hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä,

jolla viitataan valtion osuuden pienenemiseen hyvinvointipalveluiden tuottajana kun samanaikaisesti muiden toimijoiden osuutta kasvatetaan. Hyvinvoinnin tuottamisen sekamallissa järjestöillä, yrityksillä, vapaaehtoistyöllä, verkostoilla, perheillä ja yksilöillä itsellään on suurempi vastuu kuin hyvinvointivaltiossa. (Sipilä & Anttonen 2000, 268- 269.)

Julkunen puhuu mahdollisuudesta tulkita muutosten keskellä tasapainoa hakeva hyvinvointivaltio resilientinä. Sana resilienssi tulee psykologiasta ja sillä viitataan yksilön kykyyn selviytyä stressaavista ja uhkaavista tilanteista. Hyvinvointivaltioon kohdistuvat muutospaineet ovat myös tämän tutkimuksen kohteena. Resilientti hyvinvointivaltio on jotain mistä muutostenkin keskellä voidaan sanoa ”se kelluu sittenkin”. (Julkunen 2017, 61.)

Euroopassa hyvinvointivaltiotutkimuksessa on esiintynyt vuosikymmeniä kaksi hyvinvointivaltion perustyyppiä. Bismarckilainen malli perustuu pääoman ja työväenluokan suhteisiin. Tässä mallissa sosiaalipolitiikalle tunnusomaista on palkansaajien sosiaalivakuutus ja korporativistinen hallinto. Toinen malli on Beveridgeläinen malli, jossa sosiaalipolitiikalle ominaista on ajatus yhtäläisestä kansalaisuudesta. Beveridgeläinen kansanvakuutukseen ja minimietuuksiin perustuva sosiaalipolitiikka ja -hallinto ovat julkisia ja niiden rahoitus perustuu verotukseen. Pohjoismaissa Beveridgeläisyys koettiin kiinnostavammaksi hyvinvointivaltion perustaksi erityisesti sen täystyöllisyyden idean vuoksi. (Julkunen 2017, 35, 39.)

Regiimijaottelun kehittänyt Gösta Esping-Andersenin mukaan Beveridgeläiselle ajattelulle rakentuvassa sosiaalidemokraattisessa mallissa eli regiimissä on keskeisintä hyvinvoinnin ja työn liittyminen toisiinsa. Sosiaalidemokraattista regiimiä kutsutaan myös pohjoismaiseksi regiimiksi. Sen mukaan rakennettu hyvinvointivaltio lähtee kaikkien oikeudesta työhön ja toisaalta oikeudesta toimeentuloon. Universaalien hyvinvointipalveluiden tarjoaminen kaikille vaatii yhteiskunnalta mittavat panostukset, mikä puolestaan edellyttää sosiaalisten ongelmien minimoimista ja toisaalta valtion verotulojen maksimoimista. Tämä toteutuu parhaiten silloin, kun työllisten osuus yhteiskunnassa on suurin ja sosiaalisten tulonsiirtojen varassa elävien osuus pienin. (Esping-Andersen 1990, 28.)

Universalismi on pohjoismaisen hyvinvointivaltion kulmakivi. Sillä tarkoitetaan kaikki kansalaiset kattavaa julkisvetoista politiikkaa. (Andersen 2008, 402.) Universalismi liittyy vahvasti 1980-lukuun, jolloin alettiin yleisemmin puhua myös pohjoismaisesta mallista

(regiimi). Hyvinvointivaltion kontekstissa universalismilla on viitattu yhteiskunnallista integraatiota edistävään ajattelutapaan, jossa kaikki kansalaiset ovat tasa-arvoisesti hyvinvointivaltion etuisuuksien piirissä. (Anttonen & Sipilä 2010, 113-114.) Vähitellen pohjoismaissa alettiin puhua universalismista moniulotteisena ilmiönä. Järjestelmän on ajateltu olevan universaali, jos kaikki kuuluvat sen piiriin, vaikka etuudet olisivat osin perusturvaa ja osin ansiosidonnaisia. Universalismikäsitteen venyttäminen jatkui 1990-luvulla, jolloin edes kattavuuskriteeri ei enää sitä rajoittanut. Anttonen ja Sipilä arvelevat, että ansiosidonnaisia etuuksia on ryhdytty kutsumaan universaaleiksi sen perusteella että ne kuuluvat yhteiseen järjestelmään. Tästä on seurannut Anttonen ja Sipilän mukaan tulkinta, jonka mukaan vaikkapa eläke-etuudet voidaan katsoa universaaleiksi riippumatta siitä ovatko ne ansioihin sidottuja vai eivät, jos kaikkien oletetaan voivan osallistua työmarkkinoille. (Anttonen & Sipilä 2010, 115.)

2.2 Pohjoismainen hyvinvointivaltio

Suomalaisen hyvinvointivaltion voidaan katsoa kuuluvan pohjoismaiseen hyvinvointivaltioperheeseen. Pohjoismainen hyvinvointivaltio on rakentunut jo ennen toista maailmansotaa alkunsa saaneen yhteiskunnallis-poliittisen kehityksen jatkumona. Vuonna 1936 amerikkalainen toimittaja Marquis Childs kirjasi huomioitaan Ruotsin poliittisesta kehityksestä julkaisemassaan teoksessa *'Sweden: The middle way'* (Kildal & Kuhnle 2005, 5). Hän näki Ruotsin valinneen oman tiensä bolsevismin ja sääntelemättömän laissez-faire -kapitalismin välimaastossa. Samansuuntainen kehitys alkoi näkyä kuitenkin myös muissa pohjoismaissa jo 1930-luvulla. Tämän poliittis-yhteiskunnallisen kehityksen voidaan katsoa olevan pohjana pohjoismaiselle mallille, jonka varaan pohjoismaista hyvinvointivaltiota alettiin rakentaa. (Kildal & Kuhnle 2005, 5.)

Vaikka pohjoismainen hyvinvointivaltio käsitteenä on ollut tunnettu jo kauan alkoi tiedeyhteisö käydä syvällisempää keskustelua mallin hyvistä ja huonoista puolista vasta 1990-luvulla (Kautto 2001, 4). Tässä merkittävänä keskustelun avauksena toimivat Göran Esping-Andersenin hahmotelmat hyvinvointivaltioiden, työmarkkinoiden ja perheiden välisiä suhteita kuvaavista kolmesta hyvinvointiregiimistä, joista pohjoismaista hyvinvointivaltiota ryhdyttiin rakentamaan sosiaalidemokraattisen regiimin pohjalta. Se perustuu ideaan siitä, että yhteiskunta ei pyri takaamaan vain kaikille tasavertaista mahdollisuutta tyydyttää minimitarpeensa vaan tarjoaa kaikille tasa-arvoisesti

mahdollisimman korkean elintason. (Esping-Andersen 1990, 27; Julkunen 2017, 24.) Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa julkisen vallan vastuu sosiaalipolitiikasta on suuri, joten julkisen sektorin osuus budjetista on noin puolet bruttokansantuotteesta. (Andersen 2008, 402.) Regiimi on kuitenkin vain karkea malli, jonka sisällä voi havaita paljon kansallisia vaihteluita. Myös hyvinvointivaltion kehitys pohjoismaissa on kulkenut eri tahtiin.

Pohjoismaissa vallalla ollut yhteiskunnallinen kehitys pyrki luomaan institutionaalisia ratkaisuja agraariyhteiskunnan ja teollistuvan yhteiskunnan välisten jännitteiden tasoittamiseksi. Huolimatta siitä, että yhteiskunnallisissa oloissa ja elinkeinorakenteessa tapahtuneet muutokset eivät kulkeneet pohjoismaissa samaan tahtiin, oli niissä kaikissa havaittavissa samansuuntaista kehitystä sodan jälkeen. Saavutettu laaja poliittinen konsensus mahdollisti valtion ohjaaman sosiaalisen kapitalismin rakentamisen. Sitä tuki sodan jälkeinen voimakas talouskasvu, yhteiskuntien demokratisoitumiskehitys sekä ammattiyhdistysliikkeen vahvistuva rooli. (Kildal & Kuhnle 2005, 5.) Torben Andersen kiteyttää pohjoismaisen hyvinvointivaltion olemuksen toteamalla, että tyypillistä sille on toimintatapojen ja päämäärien osalta universalismi ja poliittisena ideologiana sosiaalidemokratia. (Andersen 2008, 402.)

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa valtio ja kunnat ovat keskeisessä roolissa. Koulut, päiväkodit, vanhainkodit ja äitiysneuvolat on tarkoitettu kaikille. Muiden kuin julkisen vallan rahoittamia, tuottamia ja valvomia palveluita ei ole juuri tarjolla eivätkä ne ainakaan merkittävässä määrin kilpaile julkisrahoitteisten palveluiden kanssa. Tämä on sopinut hyvin yhteen universalismin periaatteen kanssa, jonka mukaan yhteiskunnan on tarjottava palveluita tasavertaisesti kaikille. (Anttonen, Häikiö & Stefansson 2012, 12.)

Kuten edellä on todettu pohjoismaisen hyvinvointivaltion kattavuuden periaatteesta, universalismista on käyty viime vuosikymmeninä keskusteluja, joista voi herätä kysymys: onko pohjoismaisen hyvinvointivaltion kulmakivi murenemassa? Kestäkö universalismi venyttämistä ja uudelleen määrittelyä loputtomiin ilman, että menetetään jotain sen syvimmästä merkityksestä?

3. MODERNISTA TOISEEN – GLOBALISOITUVA MODERNI

Modernisaatiota pidetään sosiologian suurena kertomuksena. Modernit yhteiskunnat näyttäytyvät yleensä selvärajaisina ja sisäisesti yhtenäisinä. Kansallisvaltiota voidaan pitää modernin yhteiskunnan tyypillisenä yhteiskuntamuotona, modernin tuotteena. (Giddens 1990, 57.) Se, että tämä moderni yhteiskuntamuoto on levittäytynyt ympäri maailmaa voidaan jo tulkita erääksi globalisaation ilmentymäksi (Robertson 1992, 58).

Moderniin yhteiskuntaan on liitetty luonnehdintoja, joissa se nähdään jatkuvasti uusiutuvana ja innovatiivisena. Tällainen tulkinta johtaa ajatukseen modernista päättymättömänä aikakautena, jolloin kaikki muutokset on voitu tulkita osaksi modernin logiikkaa. Ikuisen modernin idea sulkee pois tai ainakin vähättelee sellaisia radikaalejakin muutoksia, jotka johtavat erilaisiin tulkintoihin nykyajasta. (Albrow 1996, 13.) Modernille ajalle tyypillinen edistysusko ei ole tuottanut toivottua tulosta, joten modernin projektin lupaukset eivät ole toteutuneet. Yhteiskunnallinen kehitys ei ole ollut edistyksen oletusten mukaista, vaan moderni on tuottanut vieraantumista, juurettomuutta, yksilöllisyyden murenemistä, ekologisia uhkia ja jopa sotia. Globalisaatio on yksi syy ja myös seuraus modernin murtumisesta ja muuttumisesta.

Käsillä olevassa tutkimuksessa modernisaatiota tarkastellaan kahden aikalaisdiagnostikon Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin kehittämien teorioiden kautta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat modernisaatioon liittyvät keskustelut painottuvat 1990-luvun postmoderni-keskustelujen jälkeiseen aikaan. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö moderni olisi ollut jatkuvassa muutoksessa jo sitä ennen. Päinvastoin modernisaatio tulkitaan tässä tutkimuksessa muutosprosesseiksi, jotka ovat olleet käynnissä koko moderniksi kutsutun historiallisen ajan, mahdollisesti pidempäänkin. Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosit modernisaation muutosprosesseista ovat piirtäneet kuvaa käynnissä olevasta syvästä, epookkisesta muutoksesta, jonka vaikutukset ulottuvat mahdollisesti myös hyvinvointivaltioon. Tässä luvussa keskitytään hahmottelemaan näitä muutosprosesseja sekä etsimään aikalaisdiagnoosien välisen keskustelun kautta vastausta kysymykseen, onko Baumanin ja

Beckin teorioiden pohjalta mahdollista löytää yhteistä näkemystä niistä muutosprosesseista, jotka ilmentävät käynnissä olevaa, mahdollisesti epookkista muutosta.

3.1 Modernin ja globalisaation määrittelyä

Ihmisyhteisöihin liittyvää kulttuurihistoriaa tiedetään olleen jossain määrin yli 10000 vuoden ajan. Tiedetään myös, että tästä ajasta noin puolet on ollut ns. korkeakulttuuristen valtiollisten yhteiskuntien aikaa. Yleisen kahtiajaon periaatteen mukaisesti noin 200 lähihistorian vuotta muodostavat jakson, josta käytetään nimitystä moderni ja loput lähes 10000 vuotta on esimodernia. Tätä lähestymistapaa on myös kritisoitu länsimaalaiskeskeiseksi mutta kuten Heiskala toteaa ei tähän määrittelyyn välttämättä liity ajatusta länsimaisen kulttuurin paremmuudesta idän korkeakulttuurien rinnalla. (Heiskala 1994, 10.)

3.1.1 Modernia kuvaavat institutionaaliset tendenssit

Historiallisesti Ranskan vallankumouksesta, materiaalisesti Euroopasta alkunsa saaneesta teollistumisesta ja kulttuurisesti valistuksen aikana tunnetun jakson alkamisesta on mielekästä puhua omana ajanjaksonaan, joka poikkeaa edeltävistä aikakausista. Tämän aikakauden yhteiskunnista, joissa elettiin mainitussa yhteiskunnallisessa todellisuudessa on Heiskalan mukaan mahdollista puhua moderneina yhteiskuntina. Heiskala erottelee toisistaan modernin yhteiskunnan ja erityisesti modernin länsimaisen yhteiskunnan. Tässä tutkimuksessa modernia yhteiskuntaa ja sen kehittymistä tarkastellaan länsimaisen modernin yhteiskunnan kontekstissa, joten määrittelyssä keskitytään siihen. Heiskala perustaa modernin länsimaisen yhteiskunnan kuvauksensa institutionaalisten, modernia kuvaavien tendenssien erotteluun. Heiskala luettelee kymmenen modernia länsimaista yhteiskuntaa kuvaavaa tendenssiä: teollistumisen, talouden ja politiikan sfäärien eriytymisen, markkinaorientoituneen talouden, oikeusvaltion, byrokraattisen valtiokoneiston, kommunikaatioympäristöjen rakennemuutoksen, kansallisvaltion, demokratian, atomistisen minäidentifikaation muodon ja maallistumisen. (Heiskala 1994, 10-14.) Seuraavassa käydään lyhyesti läpi Heiskalan mainitsemien modernien länsimaisten yhteiskuntien institutionaalisia tendenssejä siltä osin kuin niiden merkityksen ei katsota olevan itsestään

selvä, kuten voidaan ajatella olevan teollistumisen, oikeusvaltion, kansallisvaltion ja demokratian kohdalla.

Talouden ja politiikan sfäärien eriytyminen ei voi koskaan olla täydellistä. Heiskala määrittelee sen talouden näkökulmasta tarkoittavan ”liikkuvan” (kuten raha) ja ”liikkumattoman” (kuten kiinteistöomaisuus) rikkauden yhdistymistä ja alistumista samalle markkinalogiikalle. Tällöin politiikan ja talouden väliltä on katkennut yhteys, joka politiikalla valtaa ilmentävän luoneensa perusteella on aiemmin ollut suhteessa liikkumattomaan rikkauteen. (Heiskala 1994, 12.) 1990-luvun alun jälkeen toteutettu kansainvälisten pääomien vapauttaminen ei ainakaan tähänastisen kehityksen perusteella näytä vahvistaneen poliittisen vallan roolia maailmassa. Pikemminkin talous on ottanut sen valta-aseman, joka politiikalla on aiemmin ollut, kuten myöhemmin tullaan osoittamaan.

Markkinaorientoitunut talous merkitsee Heiskalan mukaan sitä, että hyödykkeiden tuotannon ja jaon lisäksi myös tuotannontekijät ja vaihdon väline ovat markkinamekanismien piirissä. Markkinoiden itseohjautuvuudella on tässä keskeinen sija. Byrokraattinen valtiokoneisto on kolmas modernia yhteiskuntaa kuvaava ominaisuus. ”Se strukturoi yhteiskunnallista ja poliittista tilaa.” Sille on tyypillistä, että sen vaikutukset ulottuvat hyvin laajasti yhteiskunnan eri alueille. Neljäntenä modernin yhteiskunnan tunnuspiirteenä Heiskala mainitsee kommunikaatioympäristöjen rakennemuutoksen. Hän liittää kasvokkaisen kommunikoinnin rajat rikkoneen teollis-teknologisen kehityksen mahdollistaman vuorovaikutuksen modernin yhteiskunnan yhdeksi tunnuspiirteeksi. Viimeisenä modernin länsimaisen yhteiskunnan tunnuspiirteenä tässä yhteydessä tarkasteltava atomistinen minäidentifikaation muoto merkitsee, että aiemmasta käsityksestä poiketen yhteiskunnan perussolu on yksilö, ei vaikkapa perhe, suku tai kylä. Tähän liittyy myös toinen modernin länsimaisen yhteiskunnan keskeinen piirre, demokratia, joka liittyy jokaiseen yksilöön tietyt luonnonoikeudelliset perusoikeudet ja velvoitteet. (Heiskala 1994, 12.)

Käsillä olevassa tutkimuksessa moderni yhteiskunta tulkitaan yhteiskunnaksi, joka on jatkuvassa muutoksessa. Modernisaatiolla viitataan tähän muutoksen tilaan. Tässä tutkimuksessa modernin yhteiskunnan muutosta tarkastellaan Heiskalan mainitsemien modernin yhteiskunnan institutionaalisten tendenssien muutoksena. Heiskala viittaa niihin myös ”modernisoitumisprosesseina” ja ”modernisoitumiskonseptioina” (Heiskala 1994, 11, 13). Käsillä olevassa tutkimuksessa niitä kutsutaan modernisaatioprosesseiksi. Niitä

tulkitaan prosesseina, jotka kuvaavat mainittujen tendenssien muutosta tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kontekstissa, Baumanin ja Beckin kuvailemasta modernisaation etenemisen tilasta käsin tulkittuina. Tämän tutkimuksen rajauksen mukaisesti modernisaation ja sitä ilmentävien sosiologisten muutosprosessien perusteellisempaa tarkastelua tärkeämpää on niiden muutosten tarkastelu, joita modernisaatioprosesseihin tulkitaan liittyvän Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa.

3.1.2 Globalisaatio

Globalisaation määritelmiä leimaa moninaisuus, jopa monenkirjavuus jossa eri tieteenalojen näkökulmista tarkasteltuna päädytään osin päällekkäisiin, osin toisiaan täydentäviin määritelmiin. Tämä on luonnollista, koska globalisaatiota voidaan tarkastella yhtä hyvin taloustieteen, yhteiskuntatieteiden, tekniikan, viestinnän tai sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Kun tieteellinen keskustelu globalisaatiosta on edennyt siinä missä itse tarkastelun kohteena oleva ilmiökin, on globalisaatiokäsitteen kiistanalaisuus alkanut jäädä tieteellisessä keskustelussa taka-alalle. Kiistatonta lienee, että maailmanlaajuinen keskinäisriippuvuus on kasvanut kuten Matthew Sparke kuvaa globalisaatiota. (Sparke 2013, 5.)

Tarkasteltaessa globalisaatiota keskinäisriippuvuutta lisäävänä ilmiönä tai kehityksenä, joka ilmentää keskinäisriippuvuuden kasvua siihen voidaan liittää myös poliittisten päätösten näkökulma. Globalisaatio keskinäisriippuvuuden kasvua ilmentävänä kehityksenä on seurausta myös tehdyistä poliittisistä päätöksistä. (Vic & Wilding 2002, 19.)

Anthony Giddens siirtää näkökulman sosiaalisissa suhteissa ilmeneviin muutoksiin. Hän pitää ”globalisaatiota maailmanlaajusten sosiaalisten suhteiden tiivistymisenä, jossa paikalliset tapahtumat muotoutuvat kaukaisten tapahtumien vaikutuksesta ja päinvastoin” (Giddens 1990, 64)

Tässä tutkimuksessa globalisaatiota lähestytään ennen muuta talouden ja sosiaalisten vaikutusten näkökulmasta. Bob Deaconin mukaan globalisaatiossa on ”kyse ajan ja tilan kutistumisesta sekä tiivistyvistä yhteyksistä taloudellisten ja sosiaalisten toimijoiden ja tapahtumien välillä maailman eri osissa” (Kosonen 2005, 652).

3.2 Postmoderni - Modernin kriittistä tarkastelua vuosituhannen lopun hengessä

Modernin muutokseen liittyvät ensimmäiset teoretisoinnit ovat peräisin taiteen ja kulttuurin piiristä. Modernin kritiikkinä postmoderni esiintyi kirjallisuudessa ja arkkitehtuurissa uuden aikakauden tulemisena. Modernin kuolemaa markkinoitiin ensimmäisenä siis kulttuurin piirissä. Sieltä se vähitellen levisi myös sosiologiaan. Herkkyyttä ajan hengen muutoksiin on näyttänyt löytyvän enemmän taiteen kuin tieteen piiristä. Ensimmäiset maininnat sosiologian saralla postmodernista löytyvät 1930-luvulta, mutta kiinnostus siihen syntyi varsinaisesti vasta 1980-luvulla. Tosin jo 1970-luvun keskusteluissa otettiin kantaa modernin kykenemättömyyteen tulkita kehittyneitä yhteiskuntia. Tällöin puhuttiin postindustrialistisesta yhteiskunnasta modernin uutena muotona. (Jallinoja 1995, 30 - 31.)

Postmoderni nousi tieteelliseen keskusteluun ennen muuta modernisaation kritiikkinä. Ranskalaisten filosofien, etunenässä Jean Francoise Lyotard, esille nostama valistuksen ihanteiden ja ”suurten kertomusten” kyseenalaistaminen oli leimallista vuosituhannen lopun postmodernille keskustelulle modernista. (Lyotard 1985, 7)

Jean Michel Foucault'n ja Jean Baudrillardin analyysi modernin jälkeisestä tilasta tutki vallan ja merkityksen muuttumista. Postmoderni käsitys todellisuudesta, joka on joko irtautunut tai on vain löyhässä viittaussuhteessa edustamaansa todellisuuteen johti postmodernin kritiikkiin, jossa merkityksen katoamisen nähtiin olevan viemässä keskustelua modernin jälkeisestä kohti täydellistä relativismia.

Baudrillardin kuvailema postmoderni hypertodellisuus voidaan nähdä ennen muuta modernisaatiokritiikkinä. Modernisaatio tuottaa paljolti populaarikulttuurin haltuun ottamien uuden teknologian keinoin kuvaa todellisuudesta, jonka jokainen voi luoda itse. ”Merkin itsenäistyminen” ei tarkoita indifferenssiä (merkityksettömyyttä), vaan mahdollisuutta tuottaa omia merkityksiä, luoda omaa todellisuutta modernin suurten kertomusten päättyessä. Postmodernin tapa käsitellä modernia ilmensi myös turhautumista siihen historiaan, jota voitiin postmodernin hengessä pitää näiden modernisaatiota ohjanneiden kertomusten ja taustalla vaikuttavien valistuksen ihanteiden romuttumisena. (Baudrillard 1994, 1-6.)

Tieteellistä keskustelua ohjannut aikakausikeskeisyys on luonnollista omasta ajasta käsin kirjoittavien tutkijoiden keskusteluissa. Erityisesti postmodernin osalta kuitenkin modernin ihanteiden romuttuminen loi tilaa uuden vuosituhannen hengessä odottaa jotain uutta, jotain sellaista johon postmodernilla yhteiskuntakritiikillä itsellään ei kuitenkaan tuntunut olevan juurikaan annettavaa. Postmoderni yhteiskuntakritiikki häipyi yhtä nopeasti kuin oli tullutkin. Yksi postmoderni-keskustelun keskeinen ongelma oli sitä leimannut taaksepäin katsova pessimismi. Postmodernin diskurssin kyvyttömyys vastata uuden vuosituhannen haasteisiin oli eräs keskeinen syy sen nopeaan vaimenemiseen (Rattansi 2017, 189-191).

Postmoderni yhteiskunnallisena uudistusvoimana ei näyttäytynyt kykenevänä tarjoamaan tiekarttaa eteenpäin (Rattansi 2017, 191). Sen olemusta kriittiseen sävyyn on tarkastellut myös Bauman. Hän pitää postmodernia ennen muuta mielentilana, joka pyrkii muuttamaan historiankulun suuntaa. Toisaalta, kuten Bauman toteaa ”kukaan ei tunnu edes vihjaavan siihen, että historialla tulisi olla suunta” (Bauman 1996, 23).

3.3 Baumanin postmodernista aikalaisdiagnoosista notkeaan moderniin

Puolalaissyntyinen sosiologi Zygmunt Bauman aloitti modernin muutoksen käsittelyn postmodernin kautta 1980-luvun lopulla. Hän hahmottelee postmodernia pluralistisena ajanhenkenä, johon hän liittää myös sosiaalisen. 1990-luvulla hän oli vakuuttunut, että postmoderni on tunkenut modernin tilalle länsimaisissa yhteiskunnissa. (Bauman 1996, 35.) Bauman käyttää postmodernin käsitettä modernin kritiikissään, joka vie hänet käsittelemään modernin projektin sisälle rakennettua logiikkaa ja sen ongelmallisuutta postmodernin kautta. Hän toi holokaustin tutkimiseen sosiologisen näkökulman, ja nosti juutalaiset modernin kritiikissään esimerkkitapaukseksi. Kun joltakin ryhmältä viedään ihmisarvo luokittelemalla heidät toisiksi tai muukalaisiksi, modernin teknologian keinoin heidät voidaan tuhota. Baumanin mukaan juutalaisten kansanmurha ei ollut ainutkertainen tapahtuma, vaan modernin projektin toimintatapa. (Bauman 1996, 13-14.) Keskitysleirit olivat hyvin järjestettyjä, byrokraattisia organisaatioita, jotka edellyttivät miljoonien ihmisten saumatonta yhteistyötä ja velvollisuuksien noudattamista. (Bauman 2000, 166.) Baumanin kirjoitukset ilmentävät modernisaation tuottaman vastakkainasettelun ja toiseuden teemoja. Hänen näkökulmansa on usein toisen, ulkopuolisen, heikomman. Tästä

näkökulmasta tarkasteltuna modernisaation tuotokset eivät välttämättä näyttäyty kovin positiivisessa valossa. (Campbell, Davis & Palmer 2018, 351 – 352.)

Baumanin kriittinen tutkimusmatka moderniin oli alkanut jo 1970-luvulla, kauan ennen postmodernikeskustelua. Modernia pitkään kriittisesti tarkastelleena sosiologina hän liittyi vuosituhannen loppuvuosina pintaan nousseeseen keskusteluun postmodernista. Alun perin taiteiden piiristä liikkeelle lähtenyt keskustelu näyttäytyi tyylien, genrejen, taiteen ja kaiken muun välillä, television, draaman ja tosielämän välisten rajojen murtumisena. Postmoderni tarkoitti ”lupaa tehdä mitä mieleen juolahtaa ja ottamatta mitään liian vakavasti”. Bauman näki sen kuitenkin ensisijaisesti mielentilana, joka reflektoi itseään etsien omia sisältöjään. Baumanin ajattelussa postmodernia mielentilaa leimasi vahva destruktiivisuus. Siihen kuului kritiikki kaikkea kohtaan, josta seuraisi lopulta mielekkyyden katoaminen. Näin postmoderni olisi itse tuhonnut kritiikin kohteensa ja hieman postmodernia retoriikkaa lainaten - historian loppu olisi valmis. (Bauman 1996, 21-22.)

Postmodernin tilanteen (Lyotard 1984) jälkeen on kiinnostavaa pohtia, miten postmodernistit vastasivat siihen kohdistettuun kritiikkiin. Destruktiivisuus, joka kriittisissä tarkasteluissa on liitetty postmoderniin, on Baumanin mukaan pikemminkin ”konstruktiivista destruktiota” (Bauman 1996, 24; 2017, 136). Postmoderni reflektoi itseään päätyen näyttäytymään valheellisista totuuksista vapautuneena, modernin ryöstämän totuuden paljastajana (Bauman 1996, 24-25).

Postmodernin taakseen jättänyt Bauman päätyy käsitteeseen *notkea moderni* (liquid modernity), koska postmoderni kokoavana sateenvarjokäsitteenä oli osoittautunut epätarkaksi kuvaamaan niitä markkinoihin, työvoimaan, köyhyyteen, luokkajakoihin ja kulutuskäyttäytymiseen liittyviä muutosprosesseja, joista Bauman oli kiinnostunut. Notkea moderni ilmensi paremmin myös Baumanin tapaa tarkastella näitä muutosprosesseja osana edelleen jatkuvaa modernisaatiota. (Lee 2005, 61-62.)

Notkea moderni on aikalaisdiagnostinen kielikuva siitä, miten ”ihmisiä ja organisaatioita vakauttavat, vielä hetkellisesti kiinteät tai tukevat rakenteet ja instituutiot muuttuvat ”nestemäisiksi” ja prosessinomaisiksi” (Saari 2014, 220). Tämän päättymättömän notkeutumisen vaikutuksesta syntyy pysymättömyyden vaikutelma, jota Bauman kuvaa uudeksi keveydeksi (Lee 2005, 66). Baumanille kielikuvamainen käsite notkea moderni

edusti jatkuvasti soljuvaa virtaa, joka ei hetkeksikään asetu staattiseen olotilaan. Se elää jatkuvassa muutoksessa, joka mukautuu eteenpäin virratessaan aina uusiin olosuhteisiin. (Campbell, Davis & 2018, 351 – 352.)

Bauman rinnasti notkean modernin alun perin postmoderniin (Bauman 2002, 32). Baumanin matka postmodernista notkeaan moderniin oli lopulta vain tarkastelunäkökulman vaihtamista kehityksen epäsuorasta kiistämisestä sen tutkimiseen (Lee 2005, 61). Notkean modernin käsitteen myötä Bauman lopullisesti vaihtoi postmodernin näköalattomuuden eteenpäin katsovaan etenevän modernisaation kriittiseen tarkasteluun. Muutokset, joiden kautta kehitystä voidaan havaita, kattavat monia yhteiskunnallisen ja sosiaalisen osa-alueita ”minä ensin – tuntemusten hyökyaallosta” poliittista sitoutumista kohtaan tunnetun mielenkiinnon laskuun. Baumanin mukaan näiden muutosten ymmärtämiseksi täytyy tunnistaa niiden olevan osa sitä, miten moderni yhteiskunta toimii ja ylläpitää itseään. (Bauman 2002, 34.)

Notkea moderni tai kevyt moderni vertautuu raskaalta ja keskitettyltä näyttävään edeltäjänsä joustavana, hajautettuna ja verkostomaisena. Kuitenkin se on modernia, jossa pakonomainen ja pysäyttämätön, kaikista muista yhteiselon historiallisista muodoista poikkeava kehitys jatkuu ikuisesti keskeneräisenä modernisaationa. (Bauman 2002, 38.) Modernisaation jatkuminen on Baumanille itsestäänselvää. Mikä sitten erottaa nykyisen notkean modernin edeltäjästään?

Ensiksikin, Baumanin mukaan on osoittautunut illuusioksi, että ”taivaltamallamme tiellä on loppu”, että historiallinen muutos voisi johtaa täydellisyyden tilaan, jossa oikeudenmukaisuus ja ongelmaton yhteiskunta olisi totta. Toinen keskeinen muutos, joka ilmentää siirtymistä kiinteästä modernista notkeaan on sääntelyn purkaminen, jossa yksilön vastuu yhteiskunnassa korostuu. Hän puhuu hegemonistisista modernin filosofeista, joille modernisaation historiallinen päämäärä on minkä tahansa kehityksen kautta saavuttaa mukava ja sopiva elämä. Tämä johtaa Baumanin mukaan siihen, että se mikä tuottaa epämukavuutta voidaan poistaa, olipa kyse ihmiselämästä tai erilaisesta elämäntavasta. (Tabet 2017, 136.) Yksilöiden oikeus pysyä erilaisina merkitsee Baumanin mukaan ”oikeudenmukaisen yhteiskunnan kehityksen korvautumista ihmisoikeuksien kehityksellä” (Bauman 2002, 40).

Baumanin käsityksen mukaan kansallisvaltiot ovat murenemassa. Niillä ei yksinkertaisesti ole keinoja puolustaa kansalaistensa turvallisuutta. Euroopassa suosiotaan kasvattaneiden nationalististen liikkeiden Bauman katsoo yrittävän jähmettää notkeaa modernia takaisin edeltävään, kiinteään olotilaan. Hän ajattelee ihmiskunnan olevan pakotettu toimimaan globaalissa mittakaavassa, johon on tuotettu epäjärjestystä toimilla, joista hän mainitsee esimerkkinä pääomien vapaan liikkuvuuden. Epäjärjestystä ei hänen mielestään poisteta vahvistamalla kansallisvaltion rakenteita, vaan sillä tuotetaan sitä lisää. (Bauman 1998, 55-57; Tabet 2017, 141.)

Bauman pitää kansallisvaltiota modernin oloissa kehittyneenä yhteisöllisyyden ja yhteisön turvallisuuden tähtäämiseen takaavana luomuksena. Uudessa notkean modernin tilanteessa kansalaiset eivät kuitenkaan voi juuri kokea hyötyvänsä kansallisvaltiosta. Tälle hän hakee tukea aseellisen maanpuolustuksen siirtymisestä monissa maissa yhä enemmän ammattiarmeijoiden vastuulle. Toisaalta myös kansainvälisten pääomien vapaa liikkuvuus on vienyt elintilaa kansallisvaltiolta. Globaalien markkinoiden kyky rangaista kansallisvaltioita väärästä politiikasta vie entistä enemmän pohjaa niiden mahdollisuuksilta taata kansalaistensa turvallisuus. (Bauman 2002, 220-222.) Se, että Bauman ottaa Jugoslavian hajoamissodan esimerkiksi ”uuden globaalien hierarkian ja sitä ylläpitävien pelisääntöjen näyttäväksi esittelyksi” (Bauman 2002, 222) asettaa hieman omituiseen valoon hänen näkemyksensä kansallisvaltion asemasta uudessa globaalissa. Etnisten kansallisvaltioiden irrottautuminen kylmän sodan aikaisesta liittovaltioluomuksesta ei ainakaan esittele ”globaalien hierarkian” ja kansallisvaltion vastakkainoloa. Vaikka Bauman tämän esimerkin yhteydessä ei siihen viittaakaan, on tässä mahdollista nähdä globalisaatioon liittyvää alueellistumiskehitystä (*territorialization*).

Kansallisvaltioiden suvereniteetti on perustunut Baumanin mukaan niiden ylläpitämien byrokraattisten rakenteiden, kulutuksen kasvun ja tuottavuuden kasvun dynaamisen tasapainon ylläpitämiseen sekä kotimarkkinatalouden ja ulkomaankaupan erotteluun. Kaikki nämä suvereniteetin perustelut ovat nyt murentuneet. Globalisaation edessä voimattomaksi osoittautunut kansallisvaltio ei omaa riittäviä resursseja puolustaa olemassaolonsa oikeutta. (Bauman 1998, 65.) Bauman näkee globalisoitumisessa kaksi keskenään vastakkaista prosessia. Globalisaatio ja alueellistuminen ovat saman kehityksen kaksi eri puolta. Globalisaation aiheuttamia näennäisen vastakkaisia, yhteenkietoutuneita prosesseja pitää

liikkeessä uusi liikkumavapaus, joka on seurausta globalisaatioprosessien vapautumisesta. (Bauman 1998, 69-70.)

Globaalin muuttoliikkeen kysymyksenasetteluun liittyy Baumanin mukaan suuria kysymyksiä koskien identiteetin ja kansalaisuuden välistä suhdetta (Bauman 2011, 151). Samalla kun siinä voidaan tunnistaa globalisaation mahdollistama uusi liikkumavapaus, joka tässä tapauksessa koskee eliitin ohella myös ja ennen kaikkea kurjuutta pakenevaa köyhempää väestönosaa, saa alueellistumiskehitys uuden etnisyyttä korostavan konnotaation. Kysymys yksilöstä ja paikasta, yhteisöstä ja siihen kuulumisesta haastaa kansallisvaltiota uudella tavalla. Saman kadun varrella elävistä toiset muodostavat keskenään naapuruston, joka ylläpitää yhteisöllisyyttään keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Toisaalta lähellä voi asua niitä, joille on tärkeämpää kuulua johonkin, joka ei kiinnity paikkaan vaan jossa yhteenkuuluvuutta koetaan ennemminkin osana globaalia etnisyyksien saaristoa. (Bauman 2011, 151.) Tällöin kysymys ulkopuolisuudesta ja kansalaisuudesta eivät välttämättä liity toisiinsa, eikä kansallisvaltiolla ole identiteetin määräytymisen kannalta enää merkitystä.

1990-luvun loppuvuosina Baumanin mielestä oli selvää, että kansainvälisten sääntelyä purkavien toimenpiteiden seurauksena kansallisvaltio oli haastettu tavalla, johon se ei vanhalla kansallisia intressejään korostavalla politiikalla enää kykenisi vastaamaan. Globalisaatio oli Baumanin mukaan pelkkää reaktiota globaaleihin vaikutuksiin. Siitä puuttui ideologinen ulottuvuus, jonka Bauman tulkitsevi globaaliin järjestykseen pyrkivää ennakkointia ja globaalia näkökulmaa esillä pitävää politiikkaa. Syyksi tälle hän näki kansallisvaltiokeskeisen politiikan. Sikäli kuin kansallisvaltioiden harjoittamalla politiikalla on globaaleja vaikutuksia ne liittyvät kunkin valtion omien alueellisten intressien puolustamiseen. Sitä vastoin totalitääriseen valta-asemaan noussut kansainvälinen pääomien vapaata liikkuvuutta vahtiva kasvoton mahti kontrolloi kansallisvaltioissa elävien kansalaisten kaikkia elämänalueita. (Bauman 1998, 59-66.) Globalisaatioon liittyy Baumanin mukaan eriarvoistavaa kehitystä. Sosiaalisen liikkuvuuden uudella tavalla globaalissa mitassa mahdollistava viestintäteknologinen kehitys mahdollistaa eliitin liikkuvuuden lisääntymisen. Tästä seuraa, että yhteiskunta polarisoituu köyhien jäädessä yhä enemmän teknisen kehityksen vaikutusten ulkopuolelle. (Abrahamson 2004, 172.)

Yksilöllistyminen on käsite, josta molemmat tässä tutkimuksessa mukana olevat aikalaisdiagnostikot puhuvat. Baumanin mukaan ”yksilöllistyminen koostuu siitä, että ihmisen identiteettiä ei pidetä annettuna, vaan se mielletään tehtäväksi, ja ihmisten harteille säilytetään vastuu tuosta tehtävästä suoriutumisesta ja sen seurauksista” (Bauman 2002, 42). Yksilöllisyyteen liittyy de jure riippumattomuus mutta vain pienellä joukolla de facto on tarvittavat resurssit riippumattomuuden toteuttamiseen. Toisin sanoen, vapaudet ovat jakautuneet epätasaisesti ja ne joilla on varaa maksaa vapauksistaan kykenevät saavuttamaan ne. Muut ovat huonoja kuluttajia. (Dawson 2012, 307.) Dawson toteaaakin Baumanin hyvinvointivaltioon kohdistaman uusliberalistisen argumentaation tulevan lähinnä hänen kehittämiensä konsumerismiteorian kautta (Dawson 2012, 307).

Konsumerismi on keskeisiä teemoja Baumanin töissä. Hänen mukaansa nykyinen modernisaation vaihe eroaa edeltävästä teollisuusyhteiskunnan ajasta keskeisesti sillä, että on siirrytty tuottajayhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan. Kulutusyhteiskunnassa kuluttaminen leimaa kaikkia yhteiskunnan, kulttuurin ja ihmiselämän osa-alueita. Muoti on sisäänrakennettuna ihmisten sosiaaliseen järjestykseen. Kuluttamiseen näyttää Baumanin mukaan liittyvän nautinnon saavuttaminen kulutuksen kautta. Nautinto tulee olla välittömästi saavutettavissa ja sen täytyy kestää, kunnes nautinnolle varattu aika on kulunut loppuun. Tuotantoyhteiskunnan aikaan ajateltiin, että jokaisen tulee olla tuottaja ennen kuin voi olla jotain muuta. Kulutusyhteiskunnassa vastaavasti vaatimuksena on kuluttaminen. (Bauman 2005, 23-26.)

Kun teknologinen kehitys automatisoi tuotantoa, katoaa menetettyjen työpaikkojen myötä monilta viimeinenkin tuottajarooli. Bauman liittyy täystyöllisyyden ajatuksen osaksi mennyttä tuotantoyhteiskuntaa, johon sisältyi ajatus työstä yhtäaikaan oikeutena ja velvollisuutena. Normaalin yhteiskunnan idea perustui täystyöllisyyteen mistä seurasi, että sekä työn tekeminen että sen haluaminen oli normaaliuden kriteeri. Työttömyys merkitsi tässä kontekstissa epänormaaliutta. Baumanin mukaan kehitys on vähitellen kulkenut siihen suuntaan, että työn merkitys sosiaalista integroitumista määrittävänä tekijänä on vähentynyt. Työttömyyden myötä köyhyyden vajonneiden ihmisten syyllistäminen haluttomuudesta tehdä työtä on Baumanin mukaan viimeinen palvelus, jonka työetiikka on tehnyt näille kulutusyhteiskunnan jäsenille. Kehittyneissä hyvinvointivaltioissa köyhyys on kuitenkin edelleen jotain muuta, kuin mitä se on suuressa osassa maailmaa, jossa kamppaillaan

aliravitsemuksen ja sairauksien keskellä ilman, että on mahdollisuutta päivittäiseen ruoka-annokseen tai lääkkeisiin. (Bauman 2005, 37.)

Bauman määrittelee köyhyyden kuluttajayhteiskunnassa eksklusion kautta. Hänen mukaansa köyhyys on luonteeltaan myös sosiaalista ja mentaalista. Yksilön olemassaolon sosiaalinen ja psykologinen oikeutus perustuu kulloinkin vallalla olevien yhteiskunnan asettamien standardien määrittelemään normaalin elämän mittaan. Kuluttajayhteiskunnassa tämä merkitsee yksilön sulkemista ulos siitä onnellisen elämän tavoittelusta, johon kulutusyhteiskunnan normien mukaan tulisi pyrkiä kuluttamalla. (Bauman 2005, 37-38.) Baumanin mukaan yksi tuotantoyhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan siirtymisen tunnusmerkki on, että kuluttaminen ei kuitenkaan enää ole eloonjäämiskysymys (Dalgliesh 2014, 103).

Kulutusyhteiskunnassa halujen määrä ja intensiteetti konkretisoituu vaikutuksena, joka määrittää kaikkea inhimillistä vuorovaikutusta. Tällöin kuluttamisesta on itsessään tullut vuorovaikutusta ohjaava päämäärä. Tästä on tullut ontologinen manifesti kulutusyhteiskunnassa elävän kuluttaja-asenteelle. Yhteiskuntaa kuvaavana tekijänä Bauman kutsuu tätä konsumerismiksi. Tämän hetkisten mahdollisuuksiemme rajoja määrittelevä konsumerismi kulkee käsi kädessä sen kehityksen kanssa, jonka myötä markkinamekanismit leviävät kaikille elämän alueille. Bauman nimittää tätä kehitystä tavaroitumiseksi (*commodification*). Tavaroituminen merkitsee yksilön kannalta hänen ominaisuuksiensa muuttumista kauppatavaraksi. Baumanin mukaan kulutusyhteiskunnan kuluttajista on tullut tavaroita. (Dalgliesh 2014, 103-104.) Kulutusyhteiskunnassa ihmiset sopeutetaan hyväksymään yhteiskunnan standardit houkuttelun ja viettelyksen kautta (Bauman 2002, 106). Tällöin kiinteän modernin pakkoihin perustuneet normit ovat vaihtuneet notkeassa modernissa vapaaehtoiseksi suostumiseksi. Sosiaalinen integroituminen kulutusyhteiskuntaan ei siten vaadi tietoista alistumista sen normeihin, vaan ainoastaan onnellisen elämän tavoittelua, joka konsumeristisessä kontekstissa on mahdollista suostumalla kauppatavaraksi.

Baumanin laaja-alainen analyysi modernisaation suurista muutosprosesseista saa syvyyttä hänen henkilökohtaisten kokemustensa kautta. Huoli yhteiskunnassa vallitsevasta epätasavaruudesta ja toiseuden teemoista ei jättänyt häntä rauhaan uran loppuvuosinakaan, vaan yhteiskunnan kerrostumien ja eri sosiaaliryhmien välillä ilmenevä polarisaatio oli jatkuvan

tarkkailun alla. Baumanin notkea moderni tarjoaa eväitä modernin sisällä tapahtuneiden muutosten käsittelemiseen. Ulrich Beckin lähestymistapa luo jossain määrin positiivisemmän ja enemmän eteenpäin suuntautuvan katseen. (Rattansi 2017, 191.)

3.4 Refleksiivinen modernisaatio – Beckin aikalaisdiagnostisia havaintoja matkalla maailman riskiyhteiskuntaan

Saksalainen sosiologi Ullrich Beck kuuluu siihen aikalaisdiagnostikkojen sarjaan, joka on modernisaation edettyä jälkiteolliseen yhteiskuntaan halunnut korostaa käynnissä olevaa epookkista käännettä. Hänen ajattelulleen tästä käänteestä on ominaista nähdä kehityksessä katkos, jossa modernin sisällä vaikuttavat hiipivät prosessit tuottavat refleksiivisen modernin, toisen modernin. Hän kutsuu tätä muutosta myös siirtymäksi teollisesta yhteiskunnasta riskiyhteiskuntaan. Toisaalta nämä siirtymän tuottavat prosessit ovat hänelle jo refleksiivisyyttä, joka eräänlaisena modernisaation sisäisenä toimintalogiikkana vie kehitystä kohti toista modernia. (Julkunen 2013, 199; Beck 1995, 17.)

Vaikka Beck pohtii juuri teollisuusyhteiskunnissa tapahtuneita syvällisiä muutoksia, on hän halunnut korostaa modernin kritiikissään että modernia ja teollisuusyhteiskuntaa ei tule sekoittaa toisiinsa. Tähän viitaten hän kritisoi monia sosiologisia teorioita siitä, että ne ovat kyvyttömiä tunnistamaan niitä yhteiskunnan säilyttämiseen ja uudistamiseen liittyviä vaaratekijöitä, jotka tunkeutuvat sisälle modernin yhteiskunnan instituutioihin. Beckin näkemykset ovat kuitenkin yhteneväiset Marxin, Parsonsin ja Luhmanin ajatusten kanssa siinä, että moderni yhteiskunta elää jatkuvassa muutoksessa, laajenee ja muuttaa itseään. Beckin mukaan elämme yksinkertaisen modernisaation ja refleksiivisen modernisaation välimaastossa. (Elliot 2002, 296-297.)

Refleksiivisyyden käsitteellä viitataan muutoksiin, joita yhteiskunnissa on tapahtunut ilman vallankumouksia ja suunnitelmia. Se on siis epäpoliittista siirtymistä aikakaudesta toiseen, joka samalla on johtanut toisenlaiseen yhteiskuntaan, jota Beck kutsuu riskiyhteiskunnaksi. Käyttäessään termiä refleksiivisyys, Beck haluaa tehdä eron reflektioon, joka on tietoista ja intentionaalista toimintaa. Refleksiivisyys on refleksinomaisuutta, joka on vailla tietoisuutta ja intentionalisuutta mutta selittää modernin sisällä tapahtuvaa muutosta kohti riskiyhteiskuntaa. Muutos modernista refleksiiviseen moderniin tapahtuu näin piilossa, kuin huomaamatta. (Eräsaari, 1995, 161-162; Lash 1995, 271.)

Beckin käsitteistössä refleksiivinen modernisaatio on kokoava käsite muutoksia tuottavalle logiikalle. Modernisaatio riisuu teollisen yhteiskunnan puitteistaan ja puitteistaa sen uudelleen vastaamaan refleksiivisen modernin vaatimuksia. (Beck 1995, 12.) Muutos etenee kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa modernisaation tuottamat vaikutukset ja uhat ovat pinnanalaisia ja niistä ei vielä käydä julkista keskustelua. Tälle vaiheelle on tyypillistä, että modernin yhteiskunnan päätöksentekomekanismit moninkertaistavat ja legitimoivat ne modernin yhteiskunnan kehitykseen liittyviksi jäänneriskeiksi. Toisessa vaiheessa uhkat nousevat julkiseen keskusteluun synnyttäen sosiaalisia ja poliittisia konflikteja. Tässä vaiheessa vanhat modernin instituutiot tuottavat ja legitimoivat uhkia, joita ne eivät enää pysty itse hallitsemaan, mikä synnyttää uusia konflikteja. (Beck 1995, 16.) Beckin teoriasta voi paikantaa kokoavat tekijät vanhalle, uudelle ja muutosvoimalle tai dynamiikalle, joka saa aikaan muutoksen vanhasta uuteen. Moderni edustaa Beckin teoriassa vanhaa, refleksiivinen moderni on siirtymä tai silta vanhasta uuteen ja toinen moderni edustaa uutta. Refleksiivisen modernisaation logiikka paljastaa muutoksen luonnetta. Samoin kuin modernisaatio muutti agraariyhteiskunnan rakennetta ja tuotti teollisuusyhteiskunnan, nykyinen modernisaatio sulattaa teollista yhteiskuntaa ja tuottaa toisenlaisen yhteiskuntamuodon. (Beck 1996, Virtanen 2007, 43-44.) Refleksiivinen on siis enemmän prosessi kuin lopputulos. Refleksiivinen modernisaatio on siten prosessi, joka kyseenalaistaa modernisaation itsestäänselvyyksiä ja kohtaa sen riskejä (Julkunen 2014, 202). Muutos modernista refleksiivisen kautta toiseksi tapahtuu muuttumisen kautta ilman että sitä tavoitteellisesti muutetaan.

Beck väittää että, länsimaisissa yhteiskunnissa vallinnut kapitalismin ja demokratian symbioosi on mahdotonta levittää globaalille tasolle ilman että, menetetään sen perustavanlaatuiset ominaisuudet. Maailmanlaajuisen yhdentymisen prosessista on seurannut nationalismien nousua, rasismien lisääntymistä ja sotia. Modernissa yhteiskunnassa vallitsevat lainalaisuudet merkitsevät luovan tuhon mahdollisuutta. Läntinen modernisaatio itse on tuhoamassa itsensä, murentamalla omia luokka-, kerrostuma-, sukupuolirooli-, ammatti-, ydinperhe-, tuotanto-, yritys- ja sektorimuodostumiaan. Myös teknis-taloudelliset edellytykset ovat vaarassa modernin yhteiskunnan dynamismin vuoksi, jossa teolliset yhteiskuntamuodot muuttuvat ensin ja sitten muuttavat toisen modernin. Edistys muuttuu itsetuhoksi ja modernisaatio murentaa toista. (Beck 1995, 11-13.)

Riski on Beckin käsitteistössä hänen ajattelunsa kulmakivi. Scott Lash vertaa Beckin kosmopoliittisuus -käsitettä refleksiivisessä modernissa tai maailman riskiyhteiskunnassa kansakunnan käsitteeseen (yksinkertaisessa) modernissa. Tässä vertailussa riski edustaa refleksiivistä modernia ja varmuus modernia sen yksinkertaisessa muodossa. Riskejä karttava, modernissa elänyt yksilö on uudessa refleksiivisessä modernissa yksilöllistymiskehityksen myötä riskejä ottava yksilö. Beckille riski merkitsee Lashin mukaan epävarmuutta samaan tapaan kuin start-up -yrityksen käynnistäminen uudelle yrittäjälle. (Lash 2018, 118.) Beckin hahmotelma refleksiivisen modernisaation tuottamasta riskiyhteiskunnasta on saanut tuekseen myös empiiristä näyttöä, minkä puutteesta aikalaisdiagnooseja usein kritisoidaan. Julkunen mainitsee tästä esimerkkinä riskitietoisuuden kasvua koskevat Mythenin tutkimusjulkaisut. Julkunen mukaan Beck kuitenkin liioittelee riskien yhtäläistymistä ja riskitietoisuuden kasvun luomaa solidaarisuutta. (Julkunen 2014, 204.)

Beckin riskiyhteiskunnaksi kutsuma refleksiivisen modernisaation tuote syntyy modernisaation sisällä vaikuttavien autonomisten prosessien tuotoksena. Näiden prosessien kumuloitua yhteisvaikutus tuhoaa lopulta teollisen yhteiskunnan perustan. Modernisaatio tuottaa vääjämättömästi etenevänä jatkumona riskiyhteiskunnan, joka on modernisaation seurausten ja riskien kohtaamista ja jossa lopulta vuosisatoja jatkunut yksilöllistymisen prosessi radikalisoituu. Refleksiivisen modernisaation eteneminen globaalissa mittakaavassa saa Beckin täsmentämään riskiyhteiskunta-käsitettään maailman riskiyhteiskunnaksi. (Beck 1994, 6; Saari & Taipale 2013, 203.)

Riskiyhteiskuntakäsitteen kehittyminen maailman riskiyhteiskunnaksi ilmentää globaalin näkökulman vahvistumista Beckin ajattelussa. Toisaalta, kuten Michel Wieviorka toteaa, Beck oli yksi ensimmäisiä globaalisti ajattelevia tutkijoita (Wieviorka 2016, 313). Beckin riskiyhteiskunta- ja yksilöllistymisteorioita tutkineen tanskalaisen Klaus Rasborgin mukaan Beckin riski-käsitteen merkityssisältö on muuttunut katastrofista enemmänkin viittaukseksi siihen välitilaan, joka jää onnettomuuden ja sen ennakkoinnin väliin. Tämä tarkoittaa, että maailman riskiyhteiskunnassa globaalien uhkien ja onnettomuuksien ennakointi on jatkuva olotila. Riskit ovat olemassa virtuaalissa pysyvyyden tilassa, jossa ne eivät ole todellisia vaan tulossa sellaisiksi. Ne merkitsevät katastrofin ennakoitua. Tämä voi johtaa Beckin mukaan siihen, että lisääntyvä tietoisuus riskeistä saa aikaan ihmiskunnan yhteisiä

ponnistuksia ratkaisujen löytämiseksi. Tähän mahdollisuuteen pohjaa Beckin uuden kosmopoliittisen yhteiskunnan synty. (Rasborg 2018, 161.)

Beck rinnastaa kansallisvaltion eetoksen vanhentuneeseen kopernikaaniseen maailmankuvaan, jonka mukaan aurinko kiertää maata. Metodologinen nationalismi yrittää selittää hänen mukaansa maailmaa hieman samaan tapaan, tosin kansallisvaltiosta käsin. Kansallisvaltio on akseli, jota maailma kiertää. Beckin näkemys on, että historiallisesti vääräksi osoittautuneen metodologisen nationalismin tulisi korvautua metodologisella kosmopoliittisuudella, jossa allegorisesti galileolaisen maailmankuvan omaksuneet kansat kiertävät 'riskimaailmaa' (*'world at risk'*). (Beck 2016, 6.) Metodologinen nationalismi viittaa ajatukseen, jonka mukaan moderni yhteiskunta tarkoittaa alueellisesti määriteltyyn kansallisvaltioon perustuvaa yhteiskuntaa. Uudessa riskiyhteiskunnassa ilmenee sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta monia vastakohtaisuuksia, joihin nationalistisen metodologian keinoin ei kyetä tarttumaan. Beckin mielestä kansallisvaltiossa on sosiaalisen epätasa-arvon todellisuuden ja sen ratkaisemiseen tähtäävän politiikan välinen ristiriita. Kansallisvaltion näkökulmasta poliittisesti relevantti tapa tarkastella epätasa-arvoa on pitää sitä ongelmana vain omien rajojen sisällä mutta ei rajojen ulkopuolella. (Beck 2016, 263 – 264.) Metodologinen nationalismi sulkee pois toiseuden joko-tai -asenteella, kun metodologinen kosmopoliittisuus lähestyy sitä sekä-että -asenteella. Suhteessa globaalisuuteen kosmopoliittisuus merkitsee, että se kiinnittyy lokaalisesti samalla kun se ylittää dualistisen kansallinen – kansainvälinen -näkökulman. ”Sillä on kansainväliset siivet ja kansalliset juuret.” (Beck 2002b, 19).

Kosmopoliittisuus korvaa Beckillä kansallisvaltioihin sidotun identiteetin, joka maailman riskiyhteiskunnassa osoittautuu kyvyttömäksi ratkomaan globaaleja haasteita. Metodologisen nationalismin tilalle Beck tuo metodologisen kosmopoliittisuuden. Tosin, kuten Julkunen huomauttaa, Beck korvaa metodologisen nationalismin myös normatiivisella kosmopoliittisuudella (Julkunen 2014, 208). Globaalin politiikan kysymykset ovat tulleet globaaleiksi sisäpoliittisiksi kysymyksiksi. Beckille kosmopoliittisuus ja globalisaatio eivät ole sama asia. Hän pitää kosmopoliittisuutta kuvauksena globaalien keskinäisriippuvuuksien sisällä koetusta ja eletystä elämästä. ”Kosmopoliittisuus on sisäistä globalisaatiota”. (Beck 2002, 17; Julkunen 2014, 208). Kosmopoliittisuuden näkökulmasta kansallisvaltio on ajautunut puolustuskannalle. Tämän Beck näkee olevan seurausta kansainvälisen pääoman strategiasta, joka on tehnyt siitä kansallisvaltioihin sitoutuneita poliittisia prosesseja

vahvemman. Pääomia ohjaava strategia on kyennyt ylittämään kansallisvaltioiden rajat, toisin kuin poliittinen päätöksenteko. Beckin mielestä yksi metodologisen nationalismin virheistä on ollut, että se on pitkin matkaa kadottanut näkökentästään yhteiskunnan poliittisen refleksiivisyyden ja tulevaisuudelle avoimen ymmärryksen historiasta. (Beck 2002, 249.)

Beckille oli jo 2000-luvun alussa selvää että refleksiivisestä ei ole paluuta entiseen. Suhteessa kansallisvaltioihin Beck katsoo tämän tarkoittavan, että kaikki valtiollisen olemuksen muodot tulevat kokemaan täydellisen muutoksen. (Beck 2002, 257.) Metodologisen nationalismin hylkääminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nationalismi ei olisi tärkeää globaalilla aikakaudella. Sen olemus vain on muuttunut ja entisen kaltainen idealistinen kuva kansakunnan, demokratian ja valtion ykseydestä on hajonnut. Globalisaatio ja etninen identiteetti eivät sulje käsitteinä toisiaan pois vaan ne kätkeytyvät toisiinsa. Beck näkee kansallisvaltioiden olevan kehittymässä joko uusliberalistisiksi kilpailu- ja markkinavaltioiksi tai transnationaaliseksi kosmopoliittisiksi valtioiksi (Beck 2002a, 257-263). Tätä hän pitää välttämättömänä vastauksena kansainvälisen globalisoituvan talouden heittämään haasteeseen. Luottokelpoisuusluokitusten haastaman kansallisvaltion on sopeuduttava markkinoiden vaatimuksiin ja pyrittävä miellyttämään kansallisilla politiikkatoimilla kansainvälisen talouden ylikansallisia instituutioita tai kehitettävä yhdessä kosmopoliittinen valtiomalli. (Beck 2002, 261-267.)

Beckin uudemmassa analyysissä kyvyttömyytemme ymmärtää maailmaa nousee keskusteluun. Metamorfoosi perustuu samaan ajatukseen refleksiivisestä, jolla Beck on selittänyt muutosta kohti riskiyhteiskuntaa. Hänen viimeiseksi teoksekseen jäänyt 'The Metamorphosis of the world' (Beck 2016) käsittelee käynnissä olevaa globaalia muutosta, jota ei muutoksen radikaalin luonteen takia voi enää kuvata muutokseksi, vaan metamorfoosiksi. "Maailman metamorfoosi tarkoittaa, että maailman metafysiikka on muuttumassa." (Beck 2016, 6.) Teoria metamorfoosista vie riskiyhteiskunnan ulkopuolelle. "Siinä ei ole kysymys hyvien asioiden negatiivisista sivuvaikutuksista, vaan pahojen positiivista sivuvaikutuksista. Ne tuottavat normatiivisen horisontin sille, mikä on yhteistä hyvää ja kuljettavat meidät kansallisen viitekehyksen ulkopuolelle, kohti kosmopoliittista katsantokantaa." (Beck 2016, 4.)

Beck selittää metamorfoosi-teoriaansa kuvaamalla modernisaatiota prosessiksi, jossa kehityksen ajatellaan kulkevan yhteen suuntaan ihmiskunnan kehitellessä koko ajan uusia tuotannollisia innovaatioita. Tämä on käsitteellistynyt kehitykseksi ja modernisaation menestystarinaksi. Tähän kehitykseen liittyy kuitenkin negatiivisia sivuvaikutuksia, jotka suuntautuvat modernisaation kuviteltua kehityssuuntaa vastaan. Koska horisontti johon modernisaation nähdään kulkevan on tulkittu edistykseksi ei sivuvaikutusten päinvastaiseen suuntaan aluksi kiinnitetä huomiota. Modernisaation menestyksenkäs eteneminen kohti toivottua suuntaa jatkuu ja samanaikaisesti modernisaation tuottamasta hyvästä syntyy lisääntyvien sivuvaikutusten kautta yhä enemmän pahaa. Näin metamorfoosi etenee modernisaation tuottaessa hyvästä pahaa. Tätä ei kuitenkaan pidetä onnettomuutena, koska se on tulkittu modernisaation menestystarinaksi. Modernisaation pahaa tuottavien sivuvaikutusten lisääntyessä syntyy sosiaalisia konflikteja, jotka saavat ihmiset lopulta huomaamaan modernisaation tuottavan päinvastaista kehitystä kun oli toivottu. Julkisessa keskustelussa nämä uhkat alkavat hiljalleen tuottaa uusia normatiivisia prosesseja, jotka puolestaan aiheuttavat vastustusta ja konflikteja johtuen uuden normatiivisen horisontin ja modernisaation edistykseksi tulkitun horisontin välisestä jännitteestä. Beckin on toisaalta kritisoitu liioittelevan sekä riskien yhtäläistymistä että riskitietoisuuden kasvun luomaa solidaarisuutta. (Mythen 2018, 174-175; Julkunen 2014, 204.)

Metamorfoosi on Beckille deskriptiivinen käsite, ei normatiivinen ohjelmanjulistus. Se ei ole myöskään yritys korvata aikaisempaa yhteiskunnan ja politiikan historiallisia muutoksia kuvannutta typologiaa jollakin kokonaan uudella. (Beck 2016, 19.) Maailman metamorfoosi peräänkuuluttaa uusia alkuja ilman, että ottaa kantaa vaihtoehtojen puolesta tai niitä vastaan. Refleksiivinen modernisaatio edellyttää jo riskiyhteiskunnan seurausten tunnustamista, joiden käsittelyyn teollisen yhteiskunnan normit ja instituutiot eivät kykene. Se siis on mahdollista vasta refleksiivisen modernisaation toisessa vaiheessa, jossa julkinen keskustelu tunnistaa kohti riskiyhteiskuntaa vievät hiipivät prosessit. Beck puhui jo alun perin 1980-luvulla julkaisemassaan kirjassa 'Risk Society' (Beck 1992), kuinka ekologiset uhat ovat yksi esimerkki modernisaation itsensä tuottamista uhkista, jotka poikkeavat 'vanhoista uhkista' siinä, että niitä ei voida enää ratkoa teollisen yhteiskunnan instituutioiden ja normien avulla (Beck 1992, 19-21). Vaikka ajatus on kuulunut Beckin teoriaan refleksiivisestä modernista alusta lähtien on hänen uransa loppupuolella kehittämä teoria metamorfoosista ilmaus muutoksen syvyyden ja dramaattisuuden korostamisesta. Metamorfoosi käsitteistää refleksiivisen modernisaation tuottamaa teoriaa maailman

riskiyhteiskunnasta, kosmopolitisaatiosta ja yksilöllistymisestä. Se on käsitteellinen hyppy kertaluokkaa suuremman muutoksen ymmärtämiseksi. (Beck 2016, 21.)

Juuri ilmastonmuutosdiskurssi, jolla Beck tuo sisällöllistä konkretiaa metamorfoosi-käsitteelleen, kätkee sisäänsä sen mitä Beck metamorfoosin myötä tarjoutuvien uusien alkujen kautta haluaa nähdä. Metamorfoosi voi merkitä maailman riskiyhteiskunnan (*world risk society*) päätymistä katastrofiin tai siitä voi aueta mahdollisuus 'emansipatoriseen katastrofismiin' (*emansipatory catastrophism*), jonka myötä matka uuteen epookkiin, toiseen moderniin on mahdollinen. (Beck 2016, 21)

Kosmopoliittinen sosiologia ja globaali dialogi tulevat olemaan sosiologisen tutkimuksen keskeiset painotukset tulevien vuosien aikana. Näin Beck julisti Japanissa pidetyssä kansainvälisessä alan tutkijoiden kokoontumisessa vuonna 2010. (Beck 2016, 257) Beckin mukaan uusliberalistista valtiota rakentavat uudistajat ovat vahvasti sitoutuneita hyvinvointivaltion uudistamiseen tai peräti sen purkamiseen. Samalla he tulevat riisumaan kansallisvaltion kansallisuuteen viittaavista tunnuksista ja korvaamaan ne kansainvälisillä. Kritisoidessaan metodologista nationalismia Beck rinnastaa teollisen luokkayhteiskunnan, hyvinvointivaltion ja terveys-, koulutus- ja sosiaalipalveluita jakavan valtion. Valtion organisoima yhteiskunta, joka erityisesti läntisessä Euroopassa on sodan jälkeen pyrkinyt hyvinvointipalvelujen oikeudenmukaisempaan jakamiseen edustaa Beckille vastakohtaista toimintamallia kehitymässä olevaan riskiyhteiskuntaan nähden. (Beck 2016, 258 – 259.) Modernin poliittisten instituutioiden kyvyttömyys ja poliittisen toiminnan muuttuminen näkemyksellisestä vaikuttamisesta hallinnoimiseksi on saanut Beckin laajentamaan poliittisia prosesseja niille perinteisesti varatun tilan ulkopuolelle. Alapolitiikan käsite pitää sisällään sellaisia poliittisten instituutioiden ulkopuolisia toimijoita, joilla on valtaa suunnata kehitystä. Julkunen mainitsee esimerkkinä juridiikan, median, lääketieteen, yksityiselämän ja teollisuusautomaation. (Julkunen 2014, 206.)

Uudenlainen yksilöllistymiskehitys kuvaa sitä, mitä maailman riskiyhteiskunnassa Beckin mielestä tapahtuu yksilön jokapäiväisen elämän tasolla. Hänen täytyy selviytyä itse riskeistä, jotka ovat seurausta riskienhallintaan pyrkivien asiantuntijajärjestelmien epäonnistumisista. Asiantuntijajärjestelminä hän mainitsee politiikan ja tiedeyhteisön rinnalla tiedotusvälineet, liike-elämän ja sotilaallisen kapasiteetin. Yksilöllistymiseen ei tässä kontekstissa liity yksilön vapautta korostavaa aspektia, vaan Beckin ajattelussa yksilöllistyminen on yksilöiden pakottamista elämään omillaan, ilman mahdollisuutta luottaa

asiantuntijaorganisaatioiden rationaliteettiin. (Beck 2006, 336.) Yksilöllistyminen on Beckin ajattelussa keskeisen tärkeää. Se merkitsee, että refleksiivinen moderni vapauttaa inhimillisen toimijuuden rakenteellisista pakoista (Julkunen 2013, 203). Yksilöllistyminen on toisen modernin sosiaalinen rakenne, joka tuottaa epälineaarisia, lopputuloksen avoimeksi jättäviä ambivalensseja seuraamuksia (Beck 2016, 262). Ensimmäisen modernin rakenteet korvautuvat siten toisen modernin avoimilla ja epälineaarisilla rakenteilla, joihin yksilö kytketty. Tämä merkitsee sitä, että yksilön oman arkisen elämän teoilla on systeemisiä seurauksia. (Julkunen 2014, 203.)

Beck pitää yksilöllistymistä satoja vuosia jatkuneena kehityksenä, joka on uudessa refleksiivisessä modernissa radikalisoitunut (Saari & Taipale 2013, 203). Tästä johtuen Beck tekee eron yksilöllistymisen (*individualization*) ja individualismin välille. Edellinen viittaa rakenteelliseen prosessiin, kun jälkimmäinen kuvaa normatiivista ideologiaa tai filosofiaa. Beckin puhe yksilöllistymisestä viittaa individualisaatioon ilman individualismia. Hänen mukaansa perhearvoja koskeva retoriikka, erityisesti ydinperheen asemaan liittyneet muutokset ovat ilmeinen osa yksilöllistymiskehitystä. (Beck 2016, 266.)

Verotuloihin perustuvan pohjoismaisen hyvinvointivaltion palveluntarjonta tarvitsee rinnalleen muita toimintamalleja, joissa korostuu riskiyhteiskunnalle tyypillinen yksilön vastuun kasvu. Koulutukseen, sosiaalipalveluihin ja tulonsiirtoihin välillisesti ulottuneet globalisaation vaikutukset edistävät yksilöllistymiskehitystä, jonka Beck näkee yhtenä keskeisenä refleksiivisen modernin ulottuvuutena. Yksilöllistymiseen liittyy Beckin mukaan keskeisesti perhekäsitysten ja avioliittoinstituution muutos. Sosiaalisen liikkuvuuden lisääntyminen merkitsee yksilön vapautumista modernin teollisen yhteiskunnan aikaisista rakenteista, joita sen ylläpitämä hyvinvointivaltio on tukenut. Käynnissä on emansipaatio, jossa yhä enemmän omien valintojensa varassa elävä yksilö vapautuu elämään riskiyhteiskunnassa. (Beck 1994, 7.) Globalisaation, yksilöllistymiskehityksen ja sosiaalisen liikkuvuuden lisääntyminen on Beckin ajattelussa osa suurempaa, riskiyhteiskunnan kokonaisuutta.

3.5 Notkean ja refleksiivisen modernin muutosprosessit – Tulkintoja Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta

Seuraavassa Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnostiset kuvaukset modernin muuttumisesta sijoitetaan osaksi modernisaatiokehityksen kontekstia. Käsillä olevassa tutkimuksessa modernisaation tulkitaan merkitsevän modernisaatioprosesseiksi nimettyjen eurooppalaisen modernin yhteiskunnan tunnuspiirteiden kehittymistä (Heiskala 1994, 10-14). Baumanin kiinteästä notkeaan ja Beckin yksinkertaisesta refleksiiviseen moderniin johtavat muotokuvaukset tarkoittavat tämän tarkastelun kontekstissa, että näiden modernille yhteiskunnalle tyypillisten tunnuspiirteiden voidaan tulkita olevan muutoksen tilassa. Jatkoissa modernisaation muutosprosesseilla viitataan näiden tunnuspiirteiden muuttumiseen. Vertailemalla Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien keskeisiä käsitteitä niitä ei kuitenkaan pyritä pakottamaan yhteiseen muottiin, koska heidän teorioidensa välillä on yhtäläisyyksistä huolimatta näkökulmaeroja (Dawson 2012, 306.) Aikalaisdiagnoosien vertailulla haetaan laajempaa ymmärrystä niistä tekijöistä, joita muutosprosesseihin liittyy.

3.5.1 Modernisaation muutosprosessit Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa

Modernisaation muutosprosesseina tulkituista modernin yhteiskunnan institutionaalisista tendenseistä tarkasteltaviksi on otettu ne, joilla on tulkittu olevan sisällöllinen yhteys Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoseissaan esittämien käsitteiden kanssa. Toiseksi, tarkastelussa on haluttu rajoittaa niihin modernisaatioprosesseihin, joiden on tulkittu vaikuttavan hyvinvointivaltion toimintaympäristöön. Tämän perusteella on Heiskalan mainitsema sekulaari (sekularisaatio) haluttu jättää pois. Myös modernin yhteiskunnan kannalta keskeisen tärkeät oikeusvaltio- ja demokratiakehitys rajataan tässä tutkimuksessa tarkastelun ulkopuolelle. Taulukon (Kuvio 1) kommentoinnin yhteydessä ei kaikkiin käsitteisiin ole liitetty lähdeviitteitä, koska useimmat ovat jo moneen kertaan esiintyneet Baumanin ja Beckin teorioiden esittelyn yhteydessä lähdeviitteineen. Viitteet on merkattu, jos merkitys johon viitataan on muu kuin se mikä on aiemmin ollut esillä.

Sekä Baumanin että Beckin teorit koskevat modernin muuttumista tavalla, jossa muutosta tuottavat tekijät ovat siihen sisäänrakennettuina. Taulukossa esiintyvien modernisaation muutosprosesseiksi nimettyjen modernin muotokuvausten yhteys modernin yhteiskunnan

institutionaalisiin tendensseihin on seuraava: atomistinen minä-identifikaatio tulkitaan Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa yksilöllistymiseksi sekä talouden ja politiikan sfäärien eriytyminen ekonomisaatioksi. Myös kansallisvaltiokehitystä tarkastellaan Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa. Taulukkoon koottuihin käsitteisiin ei enää tässä vaiheessa liitetä sisällöllistä tarkastelua mutta joitain huomioita vertailun pohjalta halutaan nostaa esiin. Alimpana kuviossa näkyvä laatikko kuvaa globalisaatioksi tulkittua kehitystä, joka ymmärretään maailman keskinäisriippuvuuksien lisääntymisenä Bob Deaconin sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat huomioivan globalisaatiomääritelmän puitteissa (Kosonen 2005, 652).

Taulukossa (Kuvio 1.) globalisaatiolla viitataan myös sisällöllisen globalisaatiokeskustelun mahdollistaviin tai siihen pakottaviin puitteisiin, joista käsin sekä Bauman että Beck rakentavat teorioitaan omilla käsitteillään (universalismi ja kosmopoliittisuus). Nämä puitteet ovat toisaalta mahdollistavia, toisaalta pakottavia mikä käy ilmi sekä Baumanin että Beckin tavasta suhtautua kansallisvaltion kykenemättömyyteen hallita pääomien vapaan liikkuvuuden negatiivisia seurauksia tai globaalien ympäristökriisien ja terrorismin uhkaa. Beckille tämä on yksi syy metodologisen nationalismin hylkäämiselle. Beckillä kansallisvaltio jossain muodossa esiintyy osana kosmopoliittista lähestymistapaa. Kansallisvaltio ei kuitenkaan ole hänelle metodologisen nationalismin mukainen nationalistisia intressejä valvova instituutio, vaan se on osa uutta kosmopoliittisuutta (Beck 2002, 24).

MODERNISAATIO- PROSESSI	BAUMAN	BECK
YKSILÖLLISTYMINEN	YKSILÖLLISTYMINEN	YKSILÖLLISTYMINEN
EKONOMISAATIO	KONSUMERISMI TAVAROISTUMINEN	TALOUDEN ALAPOLITIIKAT
KANSALLISVALTIOKEHITYS	MODERNIN PAKENEVA INSTITUUTIO	METODOLOGINEN NATIONALISMI
GLOBALISAATIO	UNIVERSALIZATION 1998, 059 GLOBAALISTUMINEN 2002, 229	METODOLOGINEN KOSMOPOLIITTISUUS

Kuvio 1. Baumanin ja Beckin keskeisten käsitteiden tulkintaa ja vertailua modernisaatioprosessien kontekstissa.

Bauman ja Beck pitävät maailmanlaajuisia, koko globaalille yhteisölle yhteisiä ympäristö- ja ilmastohaasteita sekä kansainvälisen terrorismin uhkaa uusien globaalien yhteistyömuotojen etsimiseen pakottavina tekijöinä. Beckin teoria metamorfoosista voidaan tulkita erityisesti globaaleja uhkia vastaan tarjoutuvana mahdollisuutena, jossa ilmastonmuutoksen haasteet näyttäytyvät uuden mittaluokan yhteisenä riskinä koko ihmiskunnalle (Beck 2016, 21). Näistä globalisaation mahdollistavista ja pakottavista ulottuvuuksista käsin Bauman puhuu universalismista ja Beck kosmopoliittisuudesta. On syytä huomata, että nämä ovat toisaalta globalisaation sisällöllistä analyysia, toisaalta uutta normatiivisuutta tavoittelevaa ihmiskunnan yhteisten pelisääntöjen etsintää.

Monet modernisaatioprosesseista kytkeytyvät toisiinsa, kuten edellä on kuvattu kansallisvaltion ja globalisaation osalta. Beckin mukaan myös globalisaatio ja

yksilöllistyminen ovat modernisaation kaksi eri puolta. Tämä kuvaa sitä miten, globalisaatio toisaalta liittyy kiinteästi modernisaatioon, toisaalta Baumanin ja Beckin samansuuntainen näkemys kansallisvaltion roolista modernin jälkeisessä päättää näin modernisaatioon tähän asti liittyneen kehityksen kohti kansallisvaltioita. Siihen, onko kansallisvaltiolle kehittymässä joskus tulevaisuudessa uusi maailmanyhteiskuntaan perustuva valtiollinen vastine ei ole vielä vastausta.

Aikalaisdiagnoosien keskeinen yhteinen sisältö voidaan kiteyttää tulkintaan, että moderni on muuttumassa tavalla, jota ei voi tyhjentävästi kuvata niillä käsitteillä ja niistä ennakkoletuksista käsin, jotka ovat syntyneet osana modernia. Näihin ennakkoletuksiin voidaan lukea myös modernin yhteiskunnan tunnuspiirteiksi määriteltyjen modernia kuvaavien käsitteiden käyttö. Ne edustavat monessa niitä instituutiota, jotka pakenevat muutoksen esiin nostamia uusia haasteita. Kun tarkastellaan muutosta on kuitenkin valittava lähtökohta, josta käsin sitä tarkastellaan. Tästä seuraa, että kansallisvaltio modernin (länsimaisen) yhteiskunnan tunnuspiirteenä on mahdollinen tarkastelunäkökulma muutoksen tarkastelemiseksi, vaikka muutos olisi kulkemassa siihen suuntaan, että sen merkitys uudessa tilanteessa on vähenemässä. Modernisaation muutosprosesseiksi nimetyt kehityskulut tulee siis tämän tutkimuksen kontekstissa tulkita ennen muuta näkökulmiksi tarkasteltavaan kehitykseen.

Bauman ja Beck käyttävät molemmat käsitettä yksilöllistyminen, joten sen käyttö tässä kontekstissa on perusteltua. Markkinoistuminen, tavaroistuminen ja kuluttajuus leikkaavat sisällöllisesti toisiaan markkinamekanismien laajenemisena. Myös Beckin näkemät uhkakuvat uusliberalismin vyörystä viittaisivat toteutuessaan samansuuntaiseen kehitykseen, vaikkakin uhkan muodossa. Julkunen nimittää ekonomisaatioksi, tai taloudellistumiseksi ilmiötä, jossa talouden hallintaan ja hyvinvointivaltion rahoitettavuuteen liittyvät tekijät ovat entistä paljaampina, avoimempina ja diskursiivisempina esillä. Ekonomisaation taustalla hän näkee globaalien instituutioiden välisen kilpailun, jonka keskellä julkisen talouden vangiksi joutuneen hyvinvointivaltion puolustajat ja sen kriitikot argumentoivat yhä enemmän talouden kannalta. (Julkunen 2017, 325 -330.)

Yksilöllistyminen

Atomistisen minä-identifikaation muotoutuminen korosti yksilön uutta merkitystä modernissa. Baumanin ja Beckin kehittämä teoria yksilöllistymisestä modernin jälkeisessä notkeassa tai refleksiivisessä modernissa on ilmaus yksilöllistymisen prosessin radikalisoitumisesta (Saari & Taipale 2013, 203). Beck liittyy siihen samoja luokka- ja perheyhteisöjen merkityksen vähenemiseen liittyviä taustatekijöitä, mitä modernissa nähtiin yksilön minä-identifikaatioon taustalla (Beck 1995, 20). Yksilöllistyminen merkitsee Baumanille sitä, että identiteetti ei tule ”annettuna” vaan se on ”tehtävä”, josta yksilön odotetaan selviytyvän (Bauman 2002, 42). Sekä Beckillä että Baumanilla yksilöllistyminen liittyy ensisijaisesti yksilön vastuun kasvamiseen ei niinkään vapauksiin. (Beck 2006, 336.)

Kansallisvaltiokehitys

Kysymys kansallisvaltiosta on monella tavoin keskeinen molempien aikalaisdiagnostikkojen teorioissa. Vaikka heidän teorioistaan ei voi tehdä yhteistä johtopäätöstä siitä, miten kansallisvaltion käy saattaka että se olisi katoamassa, on sen merkityksen väheneminen molemmilla kiistaton. Modernin yhteiskunnan todellisuutta luonnehtinut ja sitä monin tavoin modernissa määrittänyt kansallisvaltio ei siten välttämättä ole sitä enää modernin uudessa vaiheessa. Kansallisvaltion osalta modernisaatio näyttää siis notkeassa tai refleksiivisessä modernissa tuottavan tähänastiseen kehitykseen nähden päinvastaista kehitystä. Voidaan esittää tulkinta, että Baumanin ja Beckin näkemys kansallisvaltiosta on, ettei sille enää löydy perusteluja sen enempää kansalaistensa turvallisuuden takaajana kuin sääntelystä vapautuneita kansainvälisiä pääomia kuriin laittavana vastavoimana. Samoin kansallisvaltion kyvyttömyys vastata globaaleiksi muodostuneisiin eriarvoistumis-, ympäristö- ja turvallisuusuhkiin tekee siitä instituution, jota uuden mittaluokan globaalit uhat pakenevat. Kansallisvaltion merkityksen väheneminen ei kuitenkaan vähennä näkökulman relevanttiutta, etenään kun aikalaisdiagnostikkojen kuvaamaa muutosta tarkastellaan suhteessa hyvinvointivaltioon kohdistuviin muutospaineesiin.

Ekonomisaatio

Markkinaorientoitunut talous saa erityisesti Baumanin kulutusyhteiskunta-teoriassa lisää painoarvoa. Kuluttajan rooli notkeassa modernissa valintoja tekevänä on kaiken kattava ja kuluttamisesta tulee olemisen tarkoitus. Kuluttamiseen liittyvästä valinnasta tulee muita arvojärjestyksiä määrittävä meta-arvo. Yhteiskuntaan kytkeytyneenä Bauman käyttää tässä

yhteydessä termiä konsumerismi. Se toimii käsi kädessä kaikkialle leviävien markkinamekanismien kanssa tuottaen tavarointumiseksi (*decommodification*) kutsuttua kehitystä. Baumanin näkemys on, että myös kuluttajasta tulee lopulta tavara. Beckillä korostuu yksilön näkökulmaa enemmän pyrkimys markkinavoimia kuriin laittavan uudenlaisen ajattelutavan, kosmopoliittisuuden suuntaan. Tosin mikäli uutta kosmopoliittisen mallin mukaista valtiollista järjestelyä ei kyetä toteuttamaan, uhkakuvana häilyy kansallisvaltion jälkeisen ajan uusliberaali kilpailuvaltio. Beckin mukaan se toteuttaa kansainvälisen pääoman agendaan uusliberaalin kolminaisuuden, deregulaation, liberalisaation ja yksityistämisen periaattein (Beck 2002a, 258, 261). Tästä voidaan johtaa se tulkinta, että mikäli Beckin teorioissaan eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä esittämä kosmopoliittisuus ei kykene tuottamaan ihmiskunnalle uutta normatiivista viitekehystä, jossa kansainväliset markkinamekanismit saadaan hallintaan, on seurauksena uusliberalismin hallitseman vyörytys. Sekä Beckille että Baumanille talouden mekanismien globaalien vaikutusten laajeneminen on myös jo toteutunutta kehitystä.

3.5.2 Baumanin, Beckin ja Anthony Giddensin aikalaisdiagnostista keskustelua

Baumanin notkean modernin ajatuksessa ja Beckin refleksiivisessä on mahdollista nähdä yhtymäkohtia. Scott Lashin mukaan Anthony Giddensin teoria refleksiivisestä modernista lähti liikkeelle puolestaan Beckin refleksiiviseen moderniin liittyneistä pohdinnoista. (Lash 2015, 337-338). Giddens ja Beck ovat jo 1980-luvulla molemmat viitanneet käsitteeseen 'toinen moderni' (Wieviorka 2016, 311). Sekä Beckin että Giddensin kehittelemät refleksiivisen modernin teoriat muistuttavat toisiaan. Beckin kehittelemää refleksiivistä modernia leimaa "yhtä paljon ambivalenssi kuin uudet järjestyksen muodot" (Lash 1995, 269). Tässä näkyy hänen ajattelunsa yhteys Baumanin töihin. Giddensin teorioissa päädytään pitämään "asiantuntijajärjestelmiä ja -instituutioita de facto demokraattisen ja rationaalisen tahdonmuodostuksen julkisina sfääreinä", mikä viittaa hänen ammentavan Habermasin ajattelusta (Lash 1995, 269).

Beck on käsitellyt refleksiivistä modernia keskusteluissaan erityisesti Giddensin kanssa. Beck pohtii modernin refleksiivisyyttä riskiyhteiskuntateoriansa kautta, kun Giddens lähestyy sitä jälkitraditionaalisen yhteiskuntateoriansa kautta. (Eräsaari 1995, 161-162.)

Beck ja Giddens ajattelevat kumpikin, että siirtyminen refleksiiviseen moderniin merkitsee ensimmäistä kertaa siirtymistä jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan (Lash 1995, 269).

Beckin refleksiiviseen moderniin liittyvistä keskeisistä käsitteistä yksilöllistyminen esiintyy myös Baumanin ja Giddensin teorioissa. Dawson pitää, kaikkia kolmea yksilöllistymisen teorian pääkehittelijöinä, vaikka heidän töitään ei voikaan erityisesti siihen kiteyttää. Kaikkien kolmen lähestymistavoissa on kuitenkin toisistaan poikkeavia piirteitä. Beckin teoriaa Dawson pitää näistä kolmesta kaikkein systemaattisimpana toisen modernin rakenteellisena kuvauksena. Bauman on omaksunut kriittisemmän lähestymistavan yksilöllistymiseen poliittisena tekona, kun taas Giddens puhuu harvemmin suoraan yksilöllistymisestä mutta tarkastelee siihen liittyviä prosesseja huomattavasti optimistisemmin. Globalisaatioon liittyvän problematiikan käsittely on yhteistä kaikille kolmelle. Beck liittyy yksilöllistymiseen hyvinvointivaltiokeskustelut, kun Baumanilla keskeisellä sijalla on siirtymä tuotantoyhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan ja Giddensillä yksilön refleksiivisyyden lisääntyminen. (Dawson 2012, 306.)

Yksilöllistyminen on koko ajan liittynyt moderniin. Muutos, jonka Giddens toteaa tapahtuneen, liittyy yksilön vapautumiseen kollektiiviseen luokitteluun perustuvasta tavasta pitää yksilöyttä annettuna. Yksilöllistymistä Baumanin, Beckin ja Giddensin teorioissa voidaan siten pitää muutoksena, jossa 'annettu' muuttuu 'tehtäväksi'. Yksilöllistyminen merkitsee kuitenkin enemmän kuin vain yksilön uudelleen orientoitumista. Se on Beckin mukaan myös sitä, että nyt yksilöt tuottavat sosiaalista pääomaa. Giddensin mukaan tämä tarkoittaa yksilön elämän kokonaisuuteen liittyvän vastuun korostumista hänen jokapäiväisen arkielämänsä tasolla. Perinteiseen modernin tuottamaan yksilöllistymiseen liittyi traditionaalisten sosiaalisen luokittelun ja erottelun muotojen korostuminen. Näiden merkitys on nyt vähentynyt ja Giddensin mukaan voidaan sanoa, että yksilöllistymisprosessi on tullut päätökseen. (Dawson 2012, 307.)

Dawson pitää yksilöllistymisprosessia universaalina. Hän kuitenkin mainitsee sekä Beckiltä että Giddensiltä löytyvän tukea sille, että jotkut yksilöt ovat yksilöllistyneempiä tai refleksiivisempiä kuin toiset. Yksilöllistyminen ei kuitenkaan varsinaisesti tuota eriarvoistumista, vaikka Beckin mukaan jotkut sen sivuvaikutukset sitä aiheuttavatkin. Baumanin näkemys poikkeaa tässä suhteessa edellisistä. Tämä liittyy jo aiemmin esiteltyyn näkemykseen riippumattomuudesta de jure suhteessa de facto -riippumattomuuteen. Tästä seuraa, että Bauman näkee yksilöllistymisen olevan tiiviimmin kytköksissä

kulutusyhteiskunnan problematiikkaan kuin Beck ja Giddens. Baumanin, Beckin ja Giddensin näkemykset yksilöllistymisestä voidaan Dawsonin mukaan kiteyttää kahteen käsitteeseen: valinta ja refleksiivisyys. Molemmat näistä voivat kohdistua toisaalta identiteettiin, toisaalta sosiaalisten ja poliittisten kysymysten privatisoitumiseen yksilön tasolla. (Dawson 2012, 307.)

Yksilöllistymisen kritiikki on kohdistunut Dawsonin mukaan suurelta osin siihen, että teorialta puuttuu empiirinen näyttö. Hänen mukaansa myös systemaattisen kirjallisuusanalyysin puuttuminen ja Giddensillä sekä Baumanilla osittain viittaukset epätieteellisiin lähteisiin heikentävät teorian tieteellistä arvioitavuutta. Sisällöllisen kritiikin osalta Dawson toteaa suuren osan tieteellisestä kirjallisuudesta omaksuneen kriittisen suhtautumisen yksilöllistymisteoriaa kohtaan, vaikka toteakin ettei tämä kuitenkaan merkitse välttämättä yksilöllistymisteorian torjumista. Yksilöllistymistä kohtaan on esitetty kritiikkiä muun muassa sen uusliberalistiseksi väitetystä poliittisesta luonteesta. Tieteellisestä kirjallisuudesta löytyy myös teorian pienin korjauksin hyväksyviä puheenvuoroja. (Dawson 2012, 308.)

Anthony Elliott esittää Beckin riskikäsitteeseen liittyen muutamia kriittisiä huomioita. Beck tekee hänen mukaansa turhan optimistisia yleistyksiä liittyen inhimillisten toimijoiden, modernin instituutioiden ja kulttuurin taipumukseen muuttua refleksiivisiksi. Refleksiivisyydestä pitäisi seurata yksilön, sosiaalisen ja poliittisen elämän uudelleen rakenteistuminen tavalla, josta seuraisi muutoksia yksilön henkilökohtaisen elämän tasolta politiikan uudelleen keksimiseen. (Elliot 2002, 296-297.)

Globalisaatioon liittyvän problematiikan käsittely on yhteistä kaikille kolmelle (Dawson 2012, 306). Baumanin mukaan notkea moderni on globaali kehityskulku, joka näyttäytyy eri tavalla eri maissa, etenee eri tahtisesti ja ei välttämättä päädy samankaltaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen kaikkialla. Hänen mukaansa ”emme ole vielä ihan siellä mutta kirjoitus on seinällä”. (Abrahamson 2004, 177.)

4. TULKINTOJA JA KRITIIKKIÄ BAUMANIN JA BECKIN HYVINVOINTIVALTIONÄKEMYKSISTÄ

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin Baumanin ja Beckin näkemyksiä hyvinvointivaltiosta notkean tai refleksiivisen modernin aikana.

Baumanin hyvinvointivaltionäkemyksiä kriittiseen sävyyn tarkastelevat Erola, Pessi ja Saari kiinnittävät huomiota siihen ilmeiseen tosiasiaan, että puhuessaan hyvinvointivaltiosta Bauman ei erityisesti puhu suomalaisesta hyvinvointivaltiosta (Arola ym. 2013, 234). Sama koskee myös Beckiä. Tästä johtuen sen enempää Baumanin kuin muidenkaan mainittujen aikalaisdiagnostikkojen näkemyksiä ei tule soveltaa suoraan suomalaiseen kontekstiin. Käsillä olevassa tutkimuksessa aikalaisdiagnostikkojen hyvinvointivaltionäkemyksiä tulkitaan siinä kontekstissa, missä he yleisellä tasolla analysoivat modernissa tapahtuvia muutoksia. Näiden muutosprosessien tarkastelu liitetään myöhemmin osaksi suomalaista hyvinvointivaltiokeskustelua ja sitä kehitystä, jota täällä on ollut havaittavissa 1990-luvun lamavuosien jälkeen. Vaikka Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosit muistuttavat monessa toisinaan, ei heidän näkemyksiään hyvinvointivaltiosta voi ongelmitta rinnastaa toisiinsa.

4.1 Hyvinvointivaltion tulevaisuus notkeassa modernissa

Bauman tarkoittaa hyvinvointivaltiolla järjestelyä, jossa valtio sitoutuu rahoittamiensa ja ylläpitämiensä instituutioiden avulla takaamaan kansalaisilleen hyvinvoinnin, joka ei ole vain minimitasoista hengissä selviytymistä, vaan turvaa kunkin ajan vaatimusten mukaisen arvokkaan elämän (Bauman 2005, 45).

Baumanin ajattelussa hyvinvointivaltio on saanut modernin yhteiskunnan kehityksen myötä liian itsestään selvän aseman. 1990-luvun alkupuolella hän viittasi saksalaisen sosiaalitieteilijän Claus Offen näkemykseen hyvinvointivaltiosta, jonka mukaan ”kapitalistinen yhteiskunta ei voi elää sen kanssa eikä ilman sitä, minkä pitäisi taata, että se säilyy” (Abrahamson 2004, 174). Siirryttäessä vuosikymmenen loppupuolelle Bauman alkoi nähdä mahdollisena kehityksen kohti kapitalistiseen järjestelmään perustuvaa valtiota, joka ei olisi hyvinvointivaltio ja josta puuttuisivat valtion hallinnoimat turvaverkot (Abrahamson 2004, 174). 2000-luvun alkuvuosina Baumanille oli jo selvää, että hyvinvointivaltion kultavuodet ovat takana ja kehitys on viemässä pois universalismista

kohti tarveperustaista sosiaaliturvaa. Sosiaalisen integraation ja yhteisöllisyyden näkökulmasta tosin tarveperustaiseen sosiaaliturvaan liittyy ongelmia. Universalismista luopuminen johtaa Baumanin mukaan ennen pitkää myös solidaarisuuden rapautumiseen. Poliittisen osallistuvuuden näkökulmasta, hyvinvointipalveluja rahoittavat omillaan toimeen tulevat eivät koe saavansa yhteiskunnalta mitään ja menettävät mielenkiintonsa osallistua yhteiskunnan rakentamiseen. (Bauman 2005, 50.)

Uusliberalististen ja uuskonservatiivisten poliittisten painotusten vahvistuminen sekä hyvinvointivaltiota kohtaan lisääntynyt kriittinen asennoituminen lienevät enemmän brittiläistä asenneilmastoa kuvaavia tekijöitä. Baumanin mielestä tämä poliittinen mielipideilmaston muuttuminen ei kuitenkaan ole syy hyvinvointivaltiokritiikin lisääntymiseen. Kriittisyyden lisääntyminen on osoitus kulutusyhteiskunnassa vapaasti valintoja tekevän kuluttajan turhautumisesta hyvinvointivaltion vaihtoehdottomuuteen. Konsumerismi ja hyvinvointivaltio ovat Baumanin tulkinnan mukaan törmäyskurssilla. (Bauman 2005, 51-55; Abrahamson 2005, 175).

Baumanin näkemyksiä hyvinvointivaltiosta kulutusyhteiskunnassa ohjaa ajatus siitä, että kuluttajalle valinta on ”meta-arvo”, joka asettaa järjestykseen kaikki muut arvot. Valinnan perustelu ei ole tärkeää, vain se että kuluttaja voi valita on merkityksellistä. (Bauman 2005, 58-59.) Hyvinvointivaltion näkökulmasta tästä seuraa kysymys, miten kykenevä yksilö on valitsemaan. Kysymys liittyy toisaalta hyvinvointikuluttajan kykyyn tehdä valintoja, toisaalta tarjolla oleviin mahdollisuuksiin. Hyvinvointipalvelujen osalta Bauman pitää tärkeänä, että palvelujen laatu houkuttelee kuluttajaa tekemään valinnan. (Bauman 2005, 58-59.) Kulutusyhteiskunnalle ominainen houkuttelu ja suostuttelu ei luonnollisestikaan koske viimesijaisia hyvinvointipalveluja. Baumanin kriittinen suhtautuminen hyvinvointivaltiota kohtaan on tässä kontekstissa mahdollista nähdä kulutusyhteiskunnan meta-arvona, valinnan mahdollisuutta korostavana hyvinvointivaltiokritiikkinä, ei sen torjumisena.

Tuotantoyhteiskunnan jälkeisessä kulutusyhteiskunnassa hyvinvointivaltiota korvaavat järjestelyt joutuvat sopeutumaan siihen, että Baumanin näkemyksen mukaan kuluttaminen leimaa kaikkia ihmiselämän osa-alueita, siis myös hyvinvointipalveluja. Kulutusyhteiskunnassa Baumanin tavaroistumiseksi nimeämä kehitys merkitsee markkinamekanismien leviämistä kaikille elämän alueille. (Dalglish 2014, 103-104.) Hyvinvointipalveluiden kysyntä määrää niiden tarjonnan. Tavarointuminen johtaa Baumanin mukaan myös kuluttajien itsensä muuttumiseen kauppatavaraksi (Dalglish 2014,

104), mikä markkinamekanismien ulottuessa hyvinvointipalveluihin saattaa merkitä niiden kohdentamista maksukykyisemmälle väestön osalle. Se, että Baumanin mukaan kulutusyhteiskunnassa kuluttaminen ei enää ole eloonjäämiskysymys, tarkoittaa tässä yhteydessä, että myös kulutusyhteiskunnan pitäisi kyetä tarjoamaan pakollinen perusterveydenhuolto markkinamekanismien ulkopuolella.

Yksilöllistymisen haaste hyvinvointivaltiolla on Baumanin konsumerismi-ajattelun kautta tuleva epätasa-arvo, joka vallitsee niiden välillä, jotka ovat de jure riippumattomia mutta eivät de facto kykeneviä toteuttamaan riippumattomuuttaan. Teknologisen kehityksen aiheuttama rakenteellinen työttömyys ja se, että notkean modernin oloissa on luovuttu täystyöllisyyden ideaalista haastaa hyvinvointivaltiota pohtimaan miten paljon yhteiskunnan markkinaehtoiset toimijat ovat valmiita panostamaan työttömien työkyvyn ylläpitämiseen ja toisaalta arvokkaan elämän puitteiden luomiseen (Bauman 2005, 37, 57-58). Köyhyyden määrittäminen kulutusyhteiskunnassa sosiaalisen ja mentaalisen eksklusion kautta voi johtaa kohtuuttomiin vaatimuksiin hyvinvointivaltiota kohtaan, ainakin jos sen tehtäviin edelleen katsotaan kuuluvan syrjäytymisen ehkäisy ja torjunta.

Baumanin mukaan uusliberalistinen kehitys, johon liittyy kulutusyhteiskunnan priorisoima ajatus valinnanvapaudesta yhdessä yksilöllistymisen sekä etuisuuksien ja palvelujen kaupallistumisen kanssa, haastaa hyvinvointivaltiota. Hieman paradoksaalisesti Bauman näkee juuri hyvinvointipalvelujen keskellä kasvaneen uuden keskiluokan olevan kyseenalaistamassa sitä. Pitkälti hyvinvointivaltion tarjoamien koulutusmahdollisuuksien varassa asemansa rakentanut keskiluokka ei näytä Baumanin mukaan kokevan samassa mitassa solidaarisuutta yhteiskunnan vähäosaisten suhteen kuin edeltävät sukupolvet. Hyvinvointivaltion suosiota Suomessa selvittäneet tutkimukset eivät kuitenkaan tue Baumanin näkemyksiä (Julkunen 2017, 318).

Baumanille kiinteästä notkeaan etenevä modernisaatio merkitsee modernin yhteiskunnan keskeisten instituutioiden purkamista. Se on yksi ilmaus konstruktivisesta destruktiosta, joka ei jätä yhteiskuntaan tyhjiötä vaan notkean modernin oloissa korvaa vanhoja valheellisiksi osoittautuneita totuuksia uusilla, jatkuvassa muutoksessa elävillä totuuksilla. Baumanin kriittinen suhtautuminen hyvinvointivaltioon oli ilmeistä tosin jo kiinteän modernin oloissa. Niinpä hyvinvointivaltioinstituution korvautuminen notkean modernin ratkaisulla ei todennäköisesti Baumanin ajattelussa edusta niinkään modernisaation

tuottaman muutoksen aiheuttamaa totuuskien riisumista kuin jo valmiiksi toimimattomaksi todetun rakenteen purkautumista.

Juho Saari ja tanskalainen tutkija Peter Abrahamson toteavat kumpikin omissa julkaisuissaan, että notkea tai nestemäinen voidaan tulkita myös prosessiksi (Saari 2014, 220; Abrahamson 2004, 171) Suhteessa hyvinvointivaltioon notkeutumista voitaisiin tarkastella myös prosessiutumisenä. Hyvinvointivaltio prosessina jota metaforistinen ilmaus 'nestemäisestä' modernista jatkuvasti eteenpäin virtaavana, uomiaan etsivänä virtana kuvaa, ei kuole vaan se muuttaa jatkuvasti muotoaan. Baumanin ennustama hyvinvointivaltion kuolema voidaan tulkita tästä näkökulmasta sen modernin konstruktion tuhona ja korvautumisena prosessilla, jossa ei tule hetkeä jolloin sen voisi katsoa olevan valmis. Hyvinvointivaltiokeskustelussa on tapahtunut retorisia siirtymiä hyvinvointiyhteiskunnan suuntaan, mikä voi olla yksi merkki tästä prosessista (Anttonen & Sipilä 2000, 268- 269). Baumanille notkea moderni merkitsee ikuista keskeneräisyyttä (Bauman 2002, 38), jossa korostuu modernin instituutioiden jälkeinen ennustamattomuuden olotila.

Kansallisvaltio ja hyvinvointivaltio ovat molemmat modernisaation luomuksia. Baumanille kansallisvaltio ei ole rakennelma, jonka pohjalta notkean modernin globaalin sosiaalisen liikkuvuuden tilassa yhteisiä maailmanlaajuisia haasteita ratkotaan. (Bauman 1998, 65, 55-57; Tabet 2017, 141.) Sen lisäksi, että kansallisvaltio ei liian jäykkänä rakenteena kykene mukautumaan notkean modernin jatkuvassa muutoksen tilassa oleviin olosuhteisiin kohdistuu siihen hyvinvointivaltion näkökulmasta ainakin kaksi Baumanin mainitsemaa haastetta. Toinen liittyy sääntelystä vapautuneen kansainvälisen talouden taholta tuleviin haasteisiin ja toinen kansalaisten hyvinvointivaltioon kohdistamiin odotuksiin. Pääomien liikkeen vapauttaminen yhdessä nopeutuneiden tietoliikenneyhteyksien kanssa on saattanut hyvinvointivaltiota ylläpitävät kansallisvaltiot valvontakoneiston alaisuuteen, joka pystyy rankaisemaan valtioita, jotka rikkovat sen asettamia ehtoja. Tilanne voi johtaa valtion maksukyvyttömyyteen ja välittömiin julkisen talouden säästöohjelmiin, joiden seurauksena hyvinvointivaltion rahoituspäätökset tehdään valtion itsensä sijaan kansainvälisten lainoittajien toimesta ja heidän asettamillaan kriteereillä. Toiseksi hyvinvointivaltion palveluntarjonta ei välttämättä vastaa kansalaisten sille asettamia laadullisia vaatimuksia, mistä voi olla seurauksena että tarvittavia poliittisia päätöksiä ei saada aikaiseksi laadukkaasti palveluntuotannon takaamiseksi.

Baumanin mukaan nyt olisi aika luopua hyvinvointivaltiosta, koska vielä ei ole kulutettu loppuun sen synnyttämää sosiaalista pääomaa, eivätkä sen hiipumisen aiheuttamat sosiaaliset kustannukset ole vielä paisuneet liiksi (Bauman 2005, 62). Kysymys, johon Bauman ei anna vastausta on, mitä tilalle. Bauman on johdonmukainen, mikäli kansallisvaltiolla ei ole sijaa notkeassa modernissa ei ilmeisesti kansallisvaltion ylläpitämällä hyvinvointivaltiollakaan. Voisiko valtion roolin hyvinvointipalvelujen tuottajana ja järjestäjänä ottaa jokin muu instituutio? Baumanin mukaan kehitys kulkee universalismista kohti tarveperustaista sosiaaliturvaa mutta päätyykö se sellaiseen? Baumanin kuvaileman kehityksen päässä siintää yhteiskunta, jossa solidaarisuus väistyy oman edun tavoittelun tieltä. Kun siirrytään universalismista kohti tarveperustaista sosiaaliturvaa, on vaarana Baumaninkin mainitsema koheesio-ongelma, jonka myötä tukien varassa elävien tilanne vaikeutuu entisestään. Täystyöllisyyden ideaalista luopunut notkea yhteiskunta (Bauman 2005, 37) joutuu sietämään rakenteellisen työttömyyden myötä syntynyttä työvoimareserviä. Teknologisen kehityksen mahdollistama parempi tuottavuus vastaa kansainvälisen kilpailun haasteisiin mutta syrjäyttää tuottavuutta parantaneen automatisoinnin myötä ison osan työvoimasta pysyvästi pois työelämästä. Tämän työvoimareservin pitäminen työkykyisenä ja sen uudelleen kouluttaminen vaatii, jos ei niitä Baumanin vastustamia työvoimapolitiittisia koulutusohjelmia, niin ainakin joitain yhteiskunnan tukitoimia. Riittääkö ratkaisuksi Baumanin esittämä mahdollisuus kehittää omaa ammattitaitoaan perustulon varassa? Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole mahdollista perehtyä tarkemmin siihen, mitä Bauman ehdotuksillaan tarkoittaa. (Abrahamson 2004, 177.)

Sosiaalinen ja taloudellinen eriarvoisuus lisääntyy notkeassa modernissa. Kulutusyhteiskunnassa valintoja eivät voi tehdä muut kuin ne, joilla on de facto-riippumattomuus. Vaikka yhteiskunnan arvot määrittyvät valitsemisen meta-arvon kautta, ne koskevat vain osaa ihmisistä. Hyvinvointipalvelujen osalta valinnan mahdollisuuksien lisääntyminen sopii Baumanin hahmottelemaan kulutusyhteiskuntaan mutta se ei tee tyhjäksi viimesijaisen sosiaaliturvan tarvetta eikä ratkaise siihen liittyviä kysymyksiä. Baumanin esillä pitämä polarisaation lisääntyminen todennäköisesti vain lisääisi yhteiskunnan turvaverkkojen tarvetta. Baumanin mukaan kulutusyhteiskunnan yksi tunnusmerkki on, että kuluttaminen ei enää ole eloonjäämiskysymys. Tästä seuraa, että yhteiskunnan turvaverkkoa ei voi rakentaa kuluttaja-asenteen ja siihen perustuvien markkinamekanismien varaan. Köyhyyden määrittelyminen sosiaalisen eksklusion avulla

johtaa hyvinvointivaltion kannalta kestävämpään tilanteeseen, ainakin jos hyvinvointivaltion tehtäviin edelleen luetaan köyhyyden aiheuttaman eriarvoisuuden ehkäisy. Sen olisi kyettävä takaamaan kulutusyhteiskunnassa vallitsevia arvojärjestyksiä määrittävän valinnanvapauden mukaisesti onnellisen elämän tavoittelu jokaiselle. Siihen eivät ilmeisesti minkään hyvinvointivaltion resurssit riittäisi.

Palveluntarjonnan näkökulmasta markkinamekanismit leviävät kulutusyhteiskunnassa koskemaan entistä enemmän myös hyvinvointipalveluja. Mikäli tavaroistumiseksi kutsuttu kehitys etenee, on niillä joilla on varaa olla hyviä kuluttajia entistä paremmat mahdollisuudet ylläpitää omaa hyvinvointiaan, mistä seuraa että heillä on yhä vähemmän mielenkiintoa tukea poliittisesti tai taloudellisesti julkisrahoitteisia hyvinvointipalveluja. Näin hyvinvointivaltio tulee notkeassa modernissa erityisesti konsumerismin haastamaksi, minkä myös Bauman itse toteaa. (Bauman 2005, 51-55.)

On selvää, että kansallisvaltion rahoittamalle ja ylläpitämälle nykyisenkaltaiselle hyvinvointivaltiolle ei notkeassa modernissa ole enää edellytyksiä, jos ei niitä ole kansallisvaltiollekaan (Bauman 1998, 65). Hyvinvointivaltion rahoitus haastetaan samalla kun kansallisvaltiot haastava globalisoitunut talousjärjestelmä edellyttää niiltä mieluummin verotuottojen pienentämistä kuin niiden kasvattamista. Toisaalta Baumanin mainitsema täystyöllisyyden ihanteesta luopuminen notkeassa modernissa merkitsee, että palkkaveroja kerätään entistä pienemmältä joukolta, mistä seuraa, että joko hyvinvointipalveluja täytyy karsia tai veroja nostaa. Jälkimmäinen on kuitenkin vapaasti liikkuvien pääomien maailmassa mahdotonta koska Baumanin mainitsemat kansainvälisen talouden valvontajärjestelmät edellyttävät menokuria. (Bauman 1998, 59-66.)

4.2 Hyvinvointivaltio riskiyhteiskunnassa

Beckin ajatus riskiyhteiskunnasta lähtee siitä, että esimodernin ajan kohtalon määräävät uhkat ja vaarat kehittyivät modernin ajan ennakoitaviksi riskeiksi. Myöhäismodernin tai refleksiivisen modernin oloissa riskit ovat laajentuneet ihmiskunnan yhteisiksi riskeiksi ja tuotetuksi epävarmuudeksi (*manufactured uncertainty*). Modernin ja refleksiivisen modernin riskejä erottaa toisistaan se, että edellisessä riskit ovat laskettavissa ja niitä vastaan voidaan suojautua vakuutuksilla. Jälkimmäisiltä suuren mittakaavan riskeiltä ei voi suojautua mutta ne ovat riippuvaisia ihmiskunnan yhdessä tekemistä päätöksistä.

Hyvinvointivaltion kannalta tärkeä havainto on, että Beckin mukaan näistä vaikutuksiltaan laaja-alaisista riskeistä seuraavat sosiaaliset muutokset ovat automaattisia, refleksiinomaisia modernisaation ei-toivottuja sivuvaikutuksia. (Rasborg 2018, 160.) Yksilö ei kykene ottamaan haltuun näitä riskejä, koska ne ovat kollektiivisesti tuotettuja. Hyvinvointivaltion kyvykkyys tai kykenemättömyys riskien aiheuttamien sosiaalisten muutosten käsittelemiseksi perustuu sekin kollektiiviseen kykyyn kehittää uusia ratkaisuja, joilla ongelmiin voidaan puuttua. Riskiyhteiskunnan riskien karkaaminen osittain yksilön ulottumattomiin asettaa kysymyksen, mikä on kansallisvaltion kyky tuottaa sellaisia hyvinvointipalveluja, joilla näiden riskien aiheuttamia sosiaalisia muutoksia voidaan hallita.

Beckin näkemyksen mukaan refleksiivisessä ei ole kyse vain modernin instituutioiden, kuten hyvinvointivaltion, kyvyttömyydestä vastata riskiyhteiskunnan haasteisiin, vaan myös niitä koskevan poliittisen päätöksenteon hajoamisesta alapoliitikoiksi. Hänen mukaansa alapoliitikkojen myötä poliittinen päätöksenteko kanavoituu yhä enemmän ohi kansallisvaltion edustuksellisten instituutioiden. (Beck 2015, 1118.) Hyvinvointivaltion kannalta voi olla ongelmallista, että sitä koskevia poliittisia valintoja tehdään edelleen kansallisvaltion edustuksellisten instituutioiden puitteissa, vaikka globaalin vaikutusalan omaavat alapoliitikat ohjaavat myös kansallisvaltion toimintaa. Alapoliitikoista Beck mainitsee esimerkkinä kansainvälisen talouden (Julkunen 2014, 206). Voiko kehitys tältä osin olla johtamassa siihen, että talouspolitiikka ohjaa keskustelua hyvinvointivaltiosta?

Beck hakee jääkiekkotermejä käyttäen retorista kuvausta globalisaation heijastumisesta hyvinvointivaltiota kannattelevan kansallisvaltion asemaan. Hänen mukaansa siinä on kyse ”ei-alueellisten taloudellisten toimijoiden ylivoimapelistä alueellisesti kiinnittyneitä poliittisia toimijoita vastaan” (Jarvis 2007, 26). Tämä ylivoimapeli tuottaa ”epävarmuuden ja riskin poliittista taloutta”, jossa pääomapako, kilpailullisiin kriteereihin perustuva tuotannon uudelleen sijoittelu ja ulkoistamispäätökset nakertavat valtion ja sen kansalaisten taloudellista turvaa. Beckin mukaan tästä seuraa, että valtiot laskevat yhteisöverojaan kansainvälisten sijoittajien ja pääomien houkuttelemiseksi. Tämä puolestaan pakottaa valtion säästötoimiin ylläpitämiensä kalliiden koulutus- ja hyvinvointipalveluiden turvaamiseksi. (Jarvis 2007, 26; ks. Julkunen 2014, 207) Beckin kuvailema dominovaikutus merkitsee, että valtion on joko karsittava julkisrahoitteista palveluntuotantoaan ja luotava jokin muu rahoitus- ja toimintamalli tai hyväksyttävä, että kansainvälisessä pääomakilpailussa ei voi pärjätä nykyisen kaltaisen hyvinvointivaltion asettamin reunaehdoin. Molemmat vaihtoehdot johtavat pohtimaan, mikä on kansallisvaltion

käytettävissä olevan keinovalikoiman puitteissa mahdollinen tapa kohdata entistä monimutkaisemmiksi käyviä ja usein kansallisvaltion ulkopuolelta tulevia haasteita (ks. Julkunen 2014, 206).

Yksi Beckin refleksiivistä modernisaatiota ilmentävistä keskeisistä prosesseista on yksilöllistyminen. Yksilöllistyminen ei tee yksilöistä ympäristöönsä nähden irrallisia, vaan yksilöllistymisprosessit syntyvät ympäristöstä ja ympäristössä. Yksilöllistymistä ei voi tapahtua ellei ympäristöä leimaa yhteiskunnallinen turvallisuus. (Beck 1995, 36-37) Mitä korkeampi koulutustaso ja voisi sanoa, mitä paremmin toimiva hyvinvointivaltio, sitä hedelmällisempi maaperä se on yksilöllistymiselle. Yksilöiden elämää edelleen määrittävät vanhat muodot ja instituutiot saavat heidät kommunikoimaan niiden kautta. Hyvinvointivaltion jättäminen tai lopettaminen voi tuntua houkuttelevalta, jos on itse saavuttanut aseman, jossa ei tarvitse huolehtia sen enempää koulutuksesta kuin toimeentulosta. Beckin mukaan vetäytyminen modernin instituutioista ja niihin liittyvistä sitoumuksista voi näyttää epäselvältä ja jopa epäjohdonmukaiselta. Tässä sisäisessä siirtolaisuudessa vanhojen instituutioiden turvalliset puitteet jätetään pikkuhiljaa, ”ikään kuin toisella jalalla” (Beck 1995, 37). Yksilöllistyminen kuitenkin kaipaa uutta toimintaa ja uusia identiteettejä, joten vetäytyminen on samalla tavalla jatkuvaa kuin on uudelleen sitoutuminenkin. Kyse on jatkuvasta sitoutumisen ja sitoutumattomuuden ambivalenssista. Hyvinvointivaltion puitteissa tapahtuva yksilöllistyminen voi ennen pitkää uhata poliittista sitoutumista, jota sen ylläpitämiseksi edellytetään. Hyvinvointivaltio ei refleksiivisessä modernissa ole paikallaan pysyvä, tai sille käy kuten Beck ennustaa käyvän kansallisvaltiolle (Beck 2016, 261- 264), se tuottaa epäjärjestyä. Hyvinvointivaltio ei voi luottaa niihin tilapäisiin ajassa muuttuviin sitoutumisiin, joita yksilöllistyneet päätöksentekoprosessiin osallistujat tekevät. Olisiko hyvinvointivaltion vastaus yksilöllistymiseen hyvinvointivaltion tehtävien uudelleen määrittely? Voisiko uudelleen määritelty hyvinvointivaltio kellua määritelmiensä varassa ja säilyä elinvoimaisena refleksiivisen modernin jatkuvasti itseään uusintavan riskiyhteiskunnan epävarmuudessa? Joka tapauksessa se joutuu ottamaan huomioon, että yksilöt eivät välttämättä tee aina oikeita tai järkeviä valintoja.

Voidaan myös argumentoida, että riskiyhteiskunnassa olisi oltava rakenteet turvallista elämää, uusia yksilöllistymisemansipaatioita varten. Riskiyhteiskuntaa ei voi peruuttaa. Beckin ajattelun pohjalta voidaan todeta, että toivottava kehityssuunta on kansallisvaltion viitekehyksen korvautuminen kosmopoliittisella viitekehyksellä. Metodologisen nationalismien tapa tarkastella eriarvoisuutta kansallisvaltion sisällä johtaa sen

kyvyttömyyteen tunnistaa paljon suurempia eriarvoistumisprosesseja kansallisvaltion ulkopuolella (Julkunen 2013, 209). Beckin mukaan niiden tarkastelemiseksi ei riitä edes kansallisvaltioiden välinen eriarvoisuuden käsittelynäkökulma vaan siihen tarvitaan koko kansallisvaltion viitekehyksen korvautuminen kosmopoliittisuudella, metodologisella kosmopoliittisuudella. Kansallisvaltion poliittisten prosessien kautta määritelty hyvinvointivaltio ei voi kuitenkaan luottaa globaalien institutionaalisten ratkaisujen olevan tulossa, koska mitään sellaista ei ole näköpiirissä (Beck 2016, 261). Ensimmäisen modernin eurooppalaiselle hyvinvointivaltiolle ei näytä olevan kehittymässä vastinetta. Kansallisvaltio on menossa ”zombie-kategoriaan” (Beck 2016, 262; Julkunen 2013, 208), niin kuin on Beckin mukaan käynyt luokkataistelulle länsimaiden yhteiskunnallista eriarvoisuuskehitystä selittävänä tekijänä. Toisaalta, kuten Julkunen huomauttaa, kansallisvaltioiden katoamista ei tule ottaa kirjaimellisesti (Julkunen 2013, 210). Tästä huolimatta on Beckin analyysin pohjalta aiheellista kysyä, onko hyvinvointivaltio matkalla samaan kategoriaan?

Beck pitää kansalaisliikkeitä yhtenä mahdollisuutena vastata uusiin haasteisiin. Kylmän sodan päättäneet kansalaisliikkeiden nousu itäisessä Euroopassa kuulostaa kaukaiselta haaveilulta, jolle ei oikein tunnu olevan vastinetta siinä todellisuudessa, jossa Euroopassa nyt eletään. Populististen kansalaisliikkeiden harjoittama monologi maahanmuuttopolitiikasta ei monestakaan syystä kelpaa esimerkiksi kansalaisliikkeen muutosvoimasta. Julkunenkin toteaa kansalaisliikkeiden kelpaavan paremmin vaikkapa ympäristökysymysten esille nostamiseen kuin sosiaalipoliittisiin kysymyksiin. Beckin esittämä ajatus globaalista kansalaisyhteiskunnasta sekä erilaisista pääoman, valtioiden ja kansalaisyhteiskunnan strategioista jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle. (Julkunen 2014, 208.)

Beckin hyvinvointivaltiota koskevassa lähestymistavassa työllä on merkittävä rooli. Hänen päätelmänsä siitä, että osallisuus hyvinvointivaltion etuihin edellyttää suurelta joukolta myös osallisuutta työelämään kuulostaa hieman triviaalilta. (Beck 1995, 30.) Kuitenkin kysymys työn ja hyvinvointivaltion välisestä yhteydestä on aivan keskeinen, ilman toista ei ole toista. Keskustelu kansalaispalkasta, johon käsillä olevassa tutkimuksessakin mukana olevat aikalaisdiagnostikot ovat ottaneet jossain määrin myönteisen kannan asettuu hieman ristiriitaiseen valoon työn ja hyvinvointivaltion välisen keskinäisriippuvuuden näkökulmasta. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jää kuitenkin pohdinta siitä, mitä niin Bauman kuin Beckin ovat kansalaispalkka – perustulonäkemyksillään tavoitelleet. Työn ja hyvinvointivaltion yhteen kietoutuminen ulottuu myös kysymykseen työn edellyttämästä

kouluttautumisesta, kuten Beck toteaa. Kysymys haastaa hyvinvointivaltion koulutuspolitiikan etsimään rakenteellisen työttömyyden seurauksena muodostuneen työvoimareservin ja yhteiskunnan tulevaisuuteen katsovan kokonaisedun välistä tasapainoa. Tämä on myös julkisrahoitteisen hyvinvointivaltion tulevaisuuden kannalta keskeisen tärkeä kysymys. (ks. Beck 1995, 30.) Riskeistä ja uhista puhuminen leimaa Beckin teorioita. Julkusen mukaan puhe ei kuitenkaan jää ahdistavan ”huonontumisdiskurssin” tasolle, vaan Beck korostaa samalla ”toiseen moderniin tarttumisen lupausta ja välttämättömyyttä” (Julkunen 2014, 215).

5. SUOMALAINEN HYVINVOINTIVALTIO – NOTKEA JA REFLEKSIIVINEN ?

Suhteessa pohjoismaiseen esikuvaansa suomalaisen hyvinvointivaltion katsotaan kehittyneen varsin hitaasti. ”Perässähihtäjää” saavutti muut pohjoismaat vasta 1990-luvun laman kynnyksellä. (Hellsten 2011, 150-151.)

5.1 Hyvinvointivaltion sopeutumisen historia 1990-luvun käänteen jälkeen

Sodan jälkeen Euroopassa alkanut hyvinvointivaltion rakentamisen kausi merkitsi jatkuvasti kasvavia panostuksia hyvinvointipalvelujen rakentamiseksi. Talouskasvu oli voimakasta ja vaikka eri maat valitsivat toisistaan poikkeavat mallit hyvinvointivaltion toteuttamiseksi, oli hyvinvointivaltion laajentaminen täystyöllisyyden oloissa osoittautumassa pysyväksi ottilaksi. Työehtosopimukset ja laajeneva sosiaaliturva takasivat vakaan, nousujohtaisen kehityksen hyvinvointivaltiolle. Tästä ajanjaksosta käytetään nimitystä hyvinvointivaltion kultaiset vuodet. Tosin hyvinvointivaltiokehitys Suomessa ei ollut vielä kunnolla lähtenyt käyntiin. Vasta 1960-luvulla Suomessa kirjoitettiin ensimmäinen sosiaalipoliittinen kokonaissuunnitelma, jota alettiin toteuttaa hyvinvointivaltioprojektina (Anttonen & Sipilä, 55-57). ”Perässähihtäjää” Suomi saavutti hyvinvointipalveluihin käytetyn bkt-osuuden perusteella muut pohjoismaat vasta 1990-luvulla (Hellsten 2011, 150-151). (Julkunen 2017, 316.)

1970-luvulla maailmaa koetelleet makrotalouden ongelmat katkaisivat suotuisan hyvinvointivaltiokehityksen. Julkunen puhuu ”poliittisen talouden ja hyvinvointivaltion katkoksesta” (Julkunen 2017, 316). Keynesiläisen kansallisen hyvinvointivaltion rakentamisesta siirryttiin katkoksen myötä jälkikansallisen schumpeterilaisen hyvinvointivaltion malliin. Tämä merkitsi monetarististen ja uusliberalististen talousoppien omaksumista alkaen liberaalin hyvinvointiregiimin maista, kuten Britanniasta. Hyvinvointivaltion laajeneminen pysähtyi ja yhteiskuntien taloutta ohjaaviksi ajattelumalleiksi vahvistuneet monetaristiset ja uusliberaalit periaatteet pakottivat hyvinvointivaltion sopeutumaan uusiin, paljolti talouspolitiikan asettamiin ehtoihin. Schumpeteriläisessä jälkikansallisessa valtiossa keskeistä olivat kilpailukykyä edistävät toimet. Tähän pyrittiin erilaisilla joustavuutta parantavilla ja sosiaalimenoja hillitsevillä keinoilla. Niihin kuului myös hyvinvointivaltion instituutioiden reformointi. Joidenkin

tutkijoiden keskuudessa katkokseen on suhtauduttu varauksellisesti, koska kvantitatiivisten tutkimusten perusteella sosiaalimenojen kasvu näytti jatkuvan edelleen. Vasta 1980-luvun loppupuolella voitiin tutkimuksissa todentaa tapahtunut käänne sosiaalimenoissa. Kuten Julkunen toteaa, oli käännettä edeltävinä vuosina jo omaksuttu uudenlaista poliittista ajattelua hyvinvointivaltioon liittyen. Niinpä ”tutkimus on kohtalaisen yksimielinen katkoksesta” (Julkunen 2014, 317). Katkokseen liittyviä syitä on etsitty hyvinvointivaltion kypsymisestä ja demografisesta muutoksesta. Toisaalta sen taustalla on nähty jälkiteollisen ajan taloudelle ominaisia piirteitä, joihin kuuluu hidastuneen talouskasvun, Baumolin taudin ja palvelusektorin epävarmemman työn vaikutuksia. Toiset ovat löytäneet syitä globalisaatiosta, talouden integraatiosta ja uusliberalismista. Julkunen ei sulje mitään näistä pois ja toteaaakin olevan mahdollista, että ne ovat jossain määrin vaikuttaneet kaikki yhdessä. (Julkunen 2014, 316-317.)

Katkoksen jälkeen hyvinvointivaltio on käynyt läpi suuria julkista taloutta koetelleita kriisejä. Suomessa muita maita myöhemmin käyntiin lähtenyt hyvinvointivaltion rakentamisen ja laajentamisen kausi päättyi myös hieman myöhemmin, 1990-luvulla. Juuri kun Suomi oli saanut hyvinvointimenojen bkt-osuuksilla mitattuna muut pohjoismaat kiinni, Suomi ja muut pohjoismaat ajautuivat ennennäkemättömän syvään lamaan. Lama näkyi julkisen talouden leikkauksina, mikä merkitsi hyvinvointivaltion palveluihin kohdistuneita säästötoimia. Useimmissa tieteellisissä keskusteluissa on nähty pohjoismaisen hyvinvointivaltion saavuttaneen lakipisteensä juuri 1990-luvulla. Laman vauhdittama käänne sai Julkunen mukaan aikaan orientaatiomuutoksen, joka oli näkynyt aiemmin muiden Euroopan maiden kohdalla. Tämä ilmeni hyvinvointivaltioon kohdistetun kritiikin lisääntymisenä. Orientaatiomuutos merkitsi myös siirtymistä uudelleenjakavasta ja laajenevien sosiaalisten oikeuksien politiikasta kohti työnteon kannustimia, menojen hillintää ja toimeentuloturvan residualisointia. (Julkunen 2017, 315, 317, 319.)

Markkinoitten ja talouspolitiikan tavoitteiden korostuminen hyvinvointivaltion kehittämisen kustannuksella oli tuolle ajalle tyypillistä (Saari 2014, 153). Suomessa tosin julkinen mielipide säilyi tutkimusten mukaan hyvinvointivaltiolla suopeana, mitä 1990-luvun alun laman on osaltaan nähty selittävän. Sitran vuonna 2001 julkaiseman raportin mukaan laman kokemukset läpikäyneinä yhä kasvavalla joukolla suomalaisia oli pelkoja liittyen hyvinvointivaltion tarjoamien palvelujen murenemiseen. Toisaalta Suomessakin alkoi laman jälkeen esiintyä puheenvuoroja, joissa hyvinvointivaltion nähtiin tuottavan etuuksista riippuvaista työhaluttomien joukkoa (Anttonen & Sipilä 2000, 90). Hyvinvointivaltion

ansioista suomalaiset olivat selvinneet lamasta kohtalaisen hyvin. Laman seurauksena alkaneet säästötoimet kuitenkin merkitsivät tulo- ja tarveharkinnan lisääntymistä, vakuutettujen maksuosuuksien kasvamista ja sosiaalisten oikeuksien heikentymistä. Tämä saattoi Hautamäen mukaan osaltaan lisätä suomalaisten tuntemaa huolta hyvinvointivaltiosta. Haasteena nähtiin tuolloin juuri hyvinvointipalvelujen rahoitus ikääntyvän väestön ja toisaalta laman peruja olevan rakenteellisen työttömyyden oloissa. Yhteiskunnan koheesiota koetteleva syrjäytymisongelma oli myös näkyvästi esillä keskusteluissa. (Hautamäki 2001, 43.)

1990-luvun laman myötä Suomessa tapahtui käänne, johon hyvinvointivaltion kiihkeän rakentamisen vuodet päättyivät. 1980-luvun lopulla koittanut kansainvälinen pääomien vapautuminen johti hallitsemattomaan velanottoon, joka yhdessä yleisen deregulaatiokehityksen ja kansallisen valuutan vahvana pitämisen kanssa ylikuumensi talouden. Raju omaisuusarvojen nousu ja julkisen sektorin velkaantuminen johtivat lopulta korkojen nousuun ja kuplan puhkeamiseen. Laman seurauksena Suomeen tuli massatyöttömyys, joka yhdessä julkisen talouden romahduksen kanssa pakotti sosiaalimenojen leikkauksiin. Olosuhteiden muuttuminen julkisen sektorin köyhtymisen myötä loi maaperää uusliberalistiselle ajattelulle, joka synnytti myös uuden johtamiskulttuurin ”new public management” (Laegreid & Mattei 2013, 199). Johtamiskulttuuri pyrki tehostamaan julkista sektoria hyödyntämällä järjestöjen, omaisten ja yritysten panosta. (Anttonen & Sipilä 2000, 90-91.) 1990-luvun uusliberalististen talousoppien synnyttämän laman seurauksia pyrittiin ratkomaan uusliberalistisin opein. On kiinnostavaa huomata, että myös vuoden 2008 finanssikriisin ja sen jälkeisiin talouskriiseihin jouduttiin uusliberalistisen globaalien järjestelmän kriisiytyttyä. Samoin kuin 1990-luvun laman jälkeen, myös 2008 kriisien jälkeen uusliberalististen periaatteiden voidaan katsoa ohjanneen julkisen talouden kehitystä (Julkunen 2017, 318). Julkisen talouden nopea velkaantuminen on molemmissa tapauksissa ollut syy hillitä lainanottoa, jonka puolestaan on katsottu pakottavan karsimaan julkisia menoja.

Julkusen mukaan hyvinvointivaltiosta käytyjä asiantuntijakeskusteluja seurattaessaan voi päätyä johtopäätökseen, jonka mukaan kehityksessä on mahdollista nähdä kolme vaihetta. Katkosta seurannutta ensimmäistä vaihetta voidaan kuvata sanoilla ”hämmennys, epä tietoisuus ja uusliberaalien ajatusten vyörytys”. Tälle vaiheelle ominainen ajattelutapa näkyi välinpitämättömyytenä hyvinvointivaltiota kohtaan. Toiset pitivät hyvinvointivaltiota jopa haitallisena. Toista vaihetta Julkunen kuvaa ”uusliberaalin ideologian valtakauden

päättymiseksi”, jonka myötä työstettiin ajatusta uudesta hyvinvointivaltiosta tuottavana ja sosiaaliin investointeihin suuntautuvana. Kolmannen vaiheen Julkunen katsoo saaneen alkunsa vuoden 2008 finanssi-, euro- ja talouskriisistä. Hän nimittää sitä ”eurooppalaisen talouskurin ja sosiaalipolitiikan ankaraksi ajaksi”. Lyhyeksi jääneen keynesiläisen vaiheen jälkeen alettiin puuttua julkisen velan kasvuun uusliberaalien oppien mukaisesti. Tästä seurasi hyvinvointimenojen karsimista ja tiukan talouskurin myötä työn merkityksen korostamista. (Julkunen 2017, 318.)

Laman jälkeen koetun käänteen jälkeistä hyvinvointivaltiokehitystä voidaan tarkastella vaiheittaisen lähestymistavan sijaan myös faktuaalisten prosessien kautta. Se on Julkusen mielestä myös paremmin pohjoismaisen kehityksen tarkasteluun soveltuva näkökulma, koska täällä ei hänen mukaansa ole yhtä selvästi ollut havaittavissa kuvatun kaltaista vaihteellisuutta niin kuin on ollut muualla Euroopassa. Faktuaalisten prosessien näkökulmasta tarkasteltuna voidaan todeta, että uusliberalistinen ajattelutapa on sisäistetty poliittisen talouden ja muutoksen uudeksi normaaliksi. (Julkunen 2017, 319.)

Hiilamon ja Saaren mukaan globalisaatio yhdessä väestörakenteen muutoksen kanssa merkitsee että 2008 talouskriisien ja niiden aiheuttaman laman seurauksista kärsitään vielä pitkään. He näkevät tämän rajoittavan julkisen talouden rakenteellisesta alijäämästä kärsivän yhteiskunnan mahdollisuuksia uudistaa sosiaalipolitiikkaa. (Hiilamo & Saari 2010, 30.) Julkunen mukaan politiikan tekoa ohjaavat uusliberalistiset näkemykset, pääoman vapaa liikkuvuus, julkisten toimintojen yksityistäminen, sääntelyn purku, rajoittamaton kilpailu, markkina- ja budjettikuri, tuloerojen sietäminen ja täystyöllisyydestä luopuminen (Julkunen 2017, 319). Hieman samansuuntaisesti 1990-luvun laman jälkeistä kehitystä tulkitsevat Anttonen ja Sipilä. Heidän mielestään tulo- ja tarveharkinta ovat lisääntyneet 1990-luvulla, vakuutettujen omamaksusuodet ovat nousseet ja sosiaaliset oikeudet ovat heikentyneet. (Anttonen & Sipilä 2000, 94.) Julkunen tulkinna mukaan uusliberalistista kehitystä on perusteltu globalisaatiolla. Hänen mukaansa globalisaatio on kuitenkin kasvanut yhteen uusliberalismin kanssa ja esitetyt puolustelut perustuvat vain näistä kahdesta ”häveliämmän” ilmauksen käyttöön. Niinpä hänen mukaansa voidaan todeta, että hyvinvointivaltiota ollaan sopeuttamassa globaaliin talouteen uusliberaalin uuden ”arkijärjen” ohjauksessa. Tämä arkijärki sanoo, miten palveluja tehostetaan ja hallinnoidaan, keneltä leikataan ja miten etuuksia muokataan paremmin työhön kannustaviksi. (Julkunen 2017, 319.) Myös Anttonen ja Sipilä näkevät laman aikaisesta julkisen talouden menokurista

ja tehokkuusajattelusta tulleen vielä vuosituhannen taitteessakin näkyvä uusi normaali (Anttonen & Sipilä 2000, 94).

Hyvinvointivaltion reformia tutkinut Julkunen tulkitsee poliittisen järjestelmän omaksuneen Suomessa uuden näkökulman hyvinvointivaltion uudistamiseen. Näkökulman muuttumisesta kertoo hänen mukaansa vuosikymmenet kestäneen ”kehittämisen” korvautuminen poliittis-hallinnollisessa kielessä sanalla reformi. Re-form sisältää merkityksen, joka saattaa viitata perusteellisempaan uudelleen muotoilemiseen tähän asti nähdyn hallinnoimisen sijasta, joka on johtanut suomalaisen hyvinvointivaltion muotoutumiseen ulkoisten vaatimusten mukaiseksi. Näkökulma on mielenkiintoinen myös käsillä olevan tutkimuksen näkökulmasta. (Julkunen 2017, 320.) Kautto tulkitsee reformista käytävää kansainvälistä keskustelua siten, että enää ei puhuta hyvinvointivaltion koosta, karsimisesta tai alasajosta, missä on nähtävissä merkittävä muutos 1990-luvun keskusteluun verrattuna. Hänen mukaansa pohjimmiltaan reformissa on kyse tavoitteiden tarkistamisesta, joka voi johtaa painotusten siirtämiseen ja toimintojen uudelleensuuntaamiseen. (Kautto 2004, 17.)

5.2 Hyvinvointivaltion uudelleen muotoilemisen aika – sopeutuminen jatkuu

Käsillä olevassa tutkimuksessa ei perehdytä tarkemmin hyvinvointivaltion reformitutkimukseen. Siihen viitataan vain, jotta pystytään paremmin hahmottamaan niitä muutoksia, joiden keskellä suomalaisen hyvinvointivaltion voidaan katsoa hakevan muotoaan.

Paul Pierson on luonut ilmaukset hyvinvointivaltion uusi politiikka ja uuden hyvinvointivaltion politiikka. Nämä kaksi ilmausta, joista ensimmäinen on analyttis-kuvaileva ja jälkimmäinen analyttis-normatiivinen ovat luoneet pohjaa myös EU:n yhteisen hyvinvointipolitiikan luonnosteluun. Hyvinvointivaltion muuttamiseen tähtäävät reformit joutuvat ottamaan huomioon, että muutos toteutuu olemassa olevien instituutioiden puitteissa ja niiden vuorovaikutuksessa. (Julkunen 2017, 321.) Juho Saari puhuu ajattelutavan muutoksesta, jonka Kautto tulkitsee tarkoittavan instituutioiden toimintaan vaikuttavaa pelin sääntöjen muuttamista. Keskeistä näille sääntömuutoksille on, että ne pyrkivät vähentämään sosiaaliturvariippuvuutta. (Kautto 2004, 19.) Julkusen reformitutkimus lähtee ajatuksesta, että kypsään vaiheeseen ehtineeseen hyvinvointivaltioon

liittyy oma dynamiikkansa, joka toteutuu hänen jälkiekspansiiviseksi kuvailemassaan tilanteessa. Muutoskeskustelussa nousevat esille eri tieteen alojen näkökulmat, mistä syystä tarkastelua ei tule rajoittaa pelkästään sosiaalipoliittisen tutkimuksen piiriin kuuluvaksi. Hän väittää edelleen, että sekä hyvinvointivaltio että sitä ohjaava politiikka on ekonomistien asiantuntijavallan ohjaama eli hyvinvointivaltio ja sen politiikka on ekonomisoitunut. (Julkunen 2017, 321)

Julkunen nostaa Piersonin käsitteet 'cost containment, recommodification ja 'recalibration' ”uuden poliittisen ajan suuntaviivoiksi” (Julkunen 2017, 322). Hyvinvointimenojen kasvun hillinnällä ('cost containment) tarkoitetaan, että pyritään rakentamaan järjestelmiin mekanismeja, jotka rajoittavat menojen kasvua. Eläkkeiden sopeuttaminen eliniän kasvun ja talouden vaihteluiden mukaan on esimerkki tällaisista toimista. Uudelleentavaroistaminen (recommodification) pitää Julkunen määritelmän mukaan sisällään ansiotyön ulkopuolella olevien työelämään siirtämisen sekä markkinaideologian omaksumisen julkisissa palveluissa ja hallinnossa. Uudelleentarkkuuttaminen (recalibration) viittaa ajankukaistamiseen, rationalisointiin ja prosessien parempaan hallintaan. Vaikka viimeksi mainittu ei suoranaisesti tähtää sosiaalimenojen rajoittamiseen, on kustannustietoisuus keskeinen osa myös sitä. Julkunen näkemyksen mukaan mainitut Piersonin kolme prioriteettiä ilmaisevat kolme vuosikymmentä käynnissä olleen hyvinvointivaltion reformin sisällön. (Julkunen 2017, 323-324)

Reformin koko kuva ei aukea näiden käsitteiden kautta. Giuliano Bonolin kehittämät valikoivan ekspansion ja modernisoivien kompromissien käsitteet korostavat, että reformissa ei ole kyse pelkästä pois ottamisesta, vaan myös uudelleen kohdentamisesta. (Julkunen 2017, 324.) Hiilamo ja Saari lähestyvät uudelleen kohdentamista vastakkaisesta näkökulmasta. Heidän mukaansa on selvää, että tulevaisuuden sosiaalipolitiikka ei voi olla muuta kuin olemassa olevien resurssien kohdentamista uudelleen. Heidän näkemyksensä perustuu epäedullisen väestökehityksen lisäksi julkista taloutta ravistelleiden kriisien pitkäkestoisiin vaikutuksiin. (Hiilamo & Saari 2010, 30.)

Hyvinvointivaltiota on muutettu vähitellen. Tämä liittyy Julkusenkin mainitsemaan vallan säiliöinä toimivien instituutioiden sekä etujärjestöjen rooliin. Instituutioilla on yhteiskunnan pelisääntöjä määrittävä rooli lainsäädännön rinnalla. Niillä on myös uudistus päätöksiä ehdollistava ohjausvaikutus, mistä seuraa, että uudistusten tulee olla yhteensopivia instituutioiden itsensä kanssa. (Saari 2011, 7.) Kauton mukaan käynnissä on reformi, jossa

on kyse pienistä uudistuksista mutta jotka saattavat olla seurausta paljon isommasta muutoksesta ohjaavan politiikan tavoitteenasettelussa (Kautto 2004, 18-19). Empiirisessä tarkastelussa on osoittautunut, että Suomessa on moniin muihin eurooppalaisiin maihin verrattuna kyetty toteuttamaan uudistuksia varsin menestyksellisesti. Saari mainitsee, että aikaisemmin sosiaalipoliittisia uudistuksia pohdittiin kansallisvaltioiden sisällä, jolloin tarkastelutapa jakoi vaikuttavat tekijät sisältä ja ulkoa tuleviin. Nykyään uudistuksia tulkitaan avoimissa järjestelmissä, jolloin mielenkiinto kohdistuu ennen muuta maiden välisiin vertailuihin. (Saari 2011,7-8.)

2000-luvun alussa globalisaatiokeskustelun käydessä kuumimmillaan, hyvinvointivaltion toimintaympäristön katsottiin olevan globalisaation myötä muuttumassa (Kiander & Lönnqvist 2002, 2). Globalisaatioon koko ajan liittynyt puolesta – vastaan -asetelma (Kosonen 2005, 651) leimasi myös tuolloin käytyä keskustelua. Globalisaation pelättiin johtavan tulerojen kasvuun, poliittisen vallan ja säätelyjärjestelmien heikkenemiseen, kasvavaan rakenteelliseen työttömyyteen sekä lopulta koko eurooppalaisen hyvinvointivaltion tuhoon. Kianderin ja Lönnqvistin näkemys oli vuonna 2002, että empiiristen näyttöjen perusteella uhkat eivät ole toteutuneet. (Kiander & Lönnqvist 2002, 116-117.) Toisaalta he toteavat, että hyvinvointivaltioille tyypillinen korkea veroaste saattaa tulla haastetuksi tulevaisuudessa globalisaation synnyttämän verokilpailun myötä. Keskustelu globalisaatiosta eteni samaan tahtiin globalisaation kanssa niin, että Hiilamo ja Saari totesivat kymmenen vuotta myöhemmin etteivät palvelutkaan ole enää suojassa globaalien kilpailun ankaruudelta. Tässä yhteydessä puhuttiin ns. Kiina-ilmiöstä, jossa yritykset ulkoistivat palvelujaan edullisemmän kustannustason maihin. Samoin nähtiin globaalien kamppailun markkinaosuuksista muuttuneen niin, että ulkoistamiskelpoisten palvelujen tuotanto- ja hankintakustannuksia pohdittiin yritysten sisällä. (Hiilamo & Saari 2010, 23.) 2010-luvulle tultaessa esitettiin voimakkaita vetoamuksia hyvinvointivaltion uudistumisen puolesta. Näitä muutosvaatimuksia perusteltiin globalisaation, väestörakenteen muutoksen ja työurien pidentämisen näkökulmista. Vastauksena tarjottiin yhteiskunnan rakennemuutosta ja tuottavuutta parantavia toimia. Julkisen talouden resurssien joutuminen tiukille aikaisempien päätösten ja vuoden 2008 talouskriisien seurauksena kertyneen rakenteellisen alijäämän muodossa mahdollisti vain resurssien uudelleen kohdentamisen. (Hiilamo & Saari 2010, 23-29.) Globalisaatio on neutraali suoja, jonka turvissa pääoma liikkuu vapaasti ja asettaa valtiot kilpailemaan instituutioillaan ja politiikallaan. Julkisen mukaan globalisaatio ja uusliberalismi kulkevat käsi kädessä

tuottaen liberalisoituvaa yhteiskuntaa, disorganisointia ja muuttaen valtioita. Täystyöllisyyden menetys on yksi niistä globalisaation hedelmistä, joita hyvinvointivaltio saa maistaa. (Julkunen 2017, 118.)

Suomelle ja suomalaiselle hyvinvointivaltiolle liittyminen Euroopan Unioniin ja erityisesti rahaliittoon oli merkittävä muutos. 1990-luvun laman jälkeen Suomi kohtasi Euroopan rahaliittoon (EMU) liittymisen myötä uuden haasteen, ulkoapäin tulevan talouskurin vaatimuksen. Valtiontaloutta ei voinut enää tarkastella hyvinvointipolitiikan välineenä, vaan makrotaloudelliset kriteerit vakaussopimuksineen alkoivat ohjata julkisen rahan käyttöä. Suomen ja Ruotsin mukaantulo Euroopan Unioniin ja Suomen liittyminen rahaliittoon ei päinvastaisista vaatimuksista huolimatta merkinnyt hyvinvointipolitiikan ja sosiaalisten oikeuksien korostumista. (Julkunen 2001, 136) Toisaalta myös hyvinvointivaltion palvelujen turvaamisen näkökulmasta rahaliiton tiukka talouspolitiikka oli omiaan vahvistamaan yhteiskunnan kykyä varautua tulevia shokkeja varten. Hyvinvointipalveluja ei voi laskea valtion velkaantumisen varaan. (Julkunen 2001, 134)

Jo 2000-luvun alkuvuosina käynnissä ollut reformi on Kauton mukaan muuttanut passiivisiin tukijärjestelmiin perustuvaa hyvinvointivaltiota kohti aktiivisuutta lisääviä toimia samalla kun se on siirtynyt korjaavista toimenpiteistä ennalta ehkäisevien suuntaan. Yhteiskunnan turvaverkkoja ollaan samanaikaisesti muuttamassa ennemminkin trampoliineiksi. Kautto pitää erityisesti painotuksen siirtymistä työttömien sosiaalisten oikeuksien turvaamisesta sosiaaliturvalta työhön siirtämiseen merkittävänä uudistuksena. (Kautto 2004, 18-19.)

Työllisyydellä on keskeinen rooli pohjoismaisessa hyvinvointimallissa. Pohjoismainen malli perustuu työvoiman korkeaan osallistumisen asteeseen, joka on ollut mahdollista pitkälti naisten muita Euroopan maita korkeamman työmarkkinaosallistumisen ansiosta. Tämän on mahdollistanut erityisesti pitkälle kehittynyt koulutus- ja päivähoitojärjestelmä. Elinvoimainen hyvinvointivaltio edellyttää korkean työelämään osallistumisasteen lisäksi myös korkeaa veroastetta, joka on pohjoismaissa tehnyt mahdolliseksi tulonsiirrot työelämän ulkopuolella eläville. Järjestelmän edellyttämä korkea veroaste on myös tasannut tuloeroja, jotka ovat pohjoismaissa kohtalaisen pieniä kansainvälisesti vertailtuna. (Andersen 2008, 403.) Kymmenen vuotta myöhemmin näkökulma globalisaation myötä tapahtuneeseen täystyöllisyyden ideaalista luopumiseen merkitsi jo suoraa haastetta hyvinvointivaltiolle. Hyvinvointivaltiota sopeutetaan ”uuteen poliittiseen tai globaaliin

talouteen, ja arkijärjeksi piiloutunut uusliberalismi ohjaa sosiaaliturvan ja palvelujen uudelleenmuotoilua” (Julkunen 2017, 319). Globalisaation myötä työttömyydestä on tullut talouspolitiikan muuttuja, mikä tarkoittaa että jos kansantalouden ulkoinen tasapaino uhkaa järkkyyä, työttömyyden voi antaa kasvaa. Tätä nk. luonnollista työttömyyttä voidaan alentaa vain rakenteellisilla kannustinuudistuksilla, kuten vähimmäispalkkojen poistamisella, työttömyysturvan heikentämisellä ja ammattiyhdistysliikkeen vallan rajoittamisella. (Julkunen 2017, 114)

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion kulmakivi, universalismi merkitsee, että hyvinvointivaltion tarjoamien palveluiden taso on oltava laadultaan suurimman osan tarpeita ja vaatimuksia vastaavaa. Kustannustehokkuuden vaatimuksia on kuitenkin hankala soveltaa hyvinvointivaltion paljolti kasvokkain tapahtuvaan palveluntuotantoon. Laajan palvelutuotannon ylläpitäminen julkisin varoin on myös hyvin haasteellista kustannus- ja kysyntäefektien takia. Baumolin taudiksi kutsuttu ongelma kohdistuu hyvinvointivaltioon, koska palvelualoilla työskenteleville pitäisi taata samat palkankorotukset kuin muillekin työntekijäryhmille, vaikka työn tuottavuus ei muutu. Tästä seuraa palvelujen kallistuminen, joka puolestaan vaatii muutoksia julkiseen rahoituspohjaan veronkorotusten muodossa. Tässä ei ole merkitystä sillä onko palveluntuottaja yksityinen vai julkinen, koska toiminnan luonne ei mahdollista samojen tuottavuusvaatimusten soveltamista kuin muilla tuotannon aloilla. Näin julkiset palvelut eivät ole vain viimesijainen vaihtoehto, jolla taataan minimitasoinen turva. (Andersen 2008, 402-407.) Hiilamo ja Saari kritisoivat suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvadiskurssia. Heidän mielestään sana sosiaaliturva olisi syytä korvata jollain muulla, aktiivisemmalla termillä. Puhe sosiaaliturvasta saa kysymään onko hyvinvointivaltion tehtävä turvata, luoda vai mahdollistaa hyvinvointia. (Hiilamo & Saari 2010, 31)

Saaren mukaan 1990-luvun jälkeen taloustieteen ja sosiaalitieteiden välinen rajapinta on hämärtynyt tieteen rajat ylittävässä tutkimustyössä. Tätä hän pitää erityisen tärkeänä nykyisessä tilanteessa, jossa hänen mielestään markkinayhteiskunnallistuminen valtaa alaa myös perinteisen hyvinvointivaltioinstituution sisällä. Tieteen rajat ylittävä vuoropuhelu mahdollistaa teoreettisen viitekehyksen luomisen, jota tarvitaan mietittäessä hyvinvointivaltion uusia linjauksia moniulotteisten keskinäisriippuvuuksien tilassa. (Saari 2017, 482.) Poliittista yhteisymmärrystä sosiaaliturvauudistuksen kokonaisuudesta ei Saaren mukaan ole toistaiseksi useista yrityksistä huolimatta kyetty saamaan aikaiseksi. 2010-luvun jälkipuolella on Saaren mukaan ollut enemmän havaittavissa jatkuvuutta kuin murrosta, kun

kehitystä tarkastellaan sosialimenojen ja sosiaalisten riskien hallintajärjestelmien näkökulmasta. Hän perustaa näkemyksensä omien tutkimustensa lisäksi tilastokeskuksen julkaisuihin. (Saari 2017, 482- 483.)

Ranskalaisen sosiologin Robert Castelin mukaan työn muututtua yhä liikkuvammaksi ja markkinoiden muututtua epävakaammiksi tarvitaan vastapainoksi joustavaksi muuttunut hyvinvointivaltio. Tähän hänen mielestään työn tekoa korostava pohjoismainen malli soveltuu hyvin. (Julkunen 2017, 356.) Andersenin mukaan hyvinvointivaltion julkisin varoin rahoitetusta palveluntuotannosta osa on jätettävä yksityisten palveluntuottajien vastuulle. Yksi tapa toteuttaa tämä olisi, että julkinen sektori tuottaisi tietyt ydintoiminnot ja panostaisi niiden laatuun, jolloin sekä palvelun laatu että saatavuus voitaisiin paremmin taata. (Andersen 2008, 410.) Hellstenin mukaan pohjoismaisuudella on hyvinvointivaltion yhteydessä paljon pidempi historia, kuin sillä keskustelulla, jota on käyty pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta. Hyvinvointivaltion kehitykseen on aina liittynyt suhdanteita, joissa vallalla olevia käytäntöjä on haastettu kilpailevilla malleilla. (Hellsten 2011, 177.) Julkunen mukaan on ilmeistä, että hyvinvointivaltio on siinä mielessä epäonnistunut tehtävässään, että se ei ole kyennyt toimimaan riittävänä vastavoimana tämän ajan vääryyksille ja epävarmuudelle. Julkunen kiinnittää huomiota tässä erityisesti siihen miten kansalaisten eksistentiaalisen turvallisuuden ja oikeudenmukaisuuden tunne on järkkynyt. Toisaalta hyvinvointivaltion olemus on osoittautunut sitkeäksi, resilientiksi, mikä käy ilmi siitä miten kansalaisten elämässä paikallaan olevat hyvinvointivaltion palvelut ovat jatkuvasti myös politiikan asialistoilla. (Julkunen 2017, 356-357)

Castelin peräänkuuluttama joustava hyvinvointivaltio kestää myös suhdanteet, kunhan sen joustavuus ei ole vain retoriikkaa. Joustavuutta voidaan nähdä siinä kehityksessä, jota edellä on kuvattu ja jossa toimintaympäristön muuttuminen on vähintäänkin käynnistänyt ja ylläpitänyt keskustelua myös hyvinvointivaltion muuttumisen tarpeellisuudesta. Joustavuus ei kuitenkaan ole sama kuin sopeutuminen, jos sillä viitataan hyvinvointivaltion muuttumiseen ulkoisten paineiden keskellä ilman strategista kokonaisnäkemystä. Poliittisen prosessin kerta toisensa jälkeen epäonnistuneet ponnistelut, joista esimerkkinä SATA-komiteat, osoittavat, että ongelmia ei ole pelkästään hyvinvointivaltiossa. Mikäli poliittinen päätöksenteko ei kykene muodostamaan yhteistä näkemystä hyvinvointivaltion muuttumisesta, se muuttuu Beckin alapolitiikkojen ohjauksessa entistä sopeutuvampaan suuntaan ilman, että joustavuudesta on tietoaakaan. Keskenään ristiriitaiset alapolitiikat tuottavat sen mistä Beck puhuu väittäessään, että asiantuntijaorganisaatioiden

epäonnistumiset johtavat riskiyhteiskunnassa riskien tipahtamiseen yksilöiden vastuulle (Beck 2006, 336). Yksilön kantama riski merkitsee tässä hyvinvointivaltioinstituution epäonnistumista ja ennen muuta sen kyvyttömyyttä uusintaa itseään Baumanin kuvaaman vanhan modernin jäykistä instituutioista kohti notkean modernin joustavuutta. ”Zombie-kategoriaan” (Beck 2016, 262; Julkunen 2014, 208) tuomitut luokkakajoon perustuvat vanhat mallit joutaisivat saada seurakseen myös ideologiseen julistukseen juuttuneet hyvinvointivaltion ”puolustajat”. Eturyhmien ehdollistava ohjaus (Saari 2011, 7-8) ei kykene muuttamaan hyvinvointivaltiota joustavaksi, vaan se jää jatkuvan sopeutumisen tilaan, jossa nämä puolustajat seuraavat sivusta kun alapolitiikat ovat ottaneet ohjat käsiinsä (ks. Beck 2015, 1118).

Jo 1990-luvulla uusliberalistisen hyvinvointivaltiokritiikin aikaan Paul Pierson kritisoi Gösta Esping-Andersenin näkemystä, jonka mukaan kasvuvaihetta elävän hyvinvointivaltion olosuhteista voi tehdä johtopäätöksiä hyvinvointivaltion taantumisen ja hiipumisen suhteen. Piersonin mukaan muutosta täytyy tulkita siinä poliittisen päätöksenteon kontekstissa, jossa keskeiset toimijat ja heidän mahdollisesti muuttuneet tavoitteensa kullakin hetkellä ovat. (Pierson 1996, 156.) Käsillä olevassa tutkimuksessa suomalaisen hyvinvointivaltion muuttumista tarkastellaan siinä kontekstissa, jossa sen katsotaan olevan nyt, kun takana on lähes 30 vuoden mittainen hitaan muutoksen jakso.

Saari tarkastelee suomalaisen hyvinvointivaltion uudistamista historian saatossa ja päätyy arvioon, että se on noudattanut ’pienien askelten politiikka’ (Saari 2011, 7). Julkunen puolestaan kuvaa sosiaalipoliittisten järjestelmien sisällä ilman talouden ja ekonomistien alueelle menevää reformointia pieneksi nirhaamiseksi ja korjailuksi, ja sitä on hänen mukaansa tehty nyt jo kolmekymmentä vuotta (Julkunen 2013, 330). Hän toteaa näiden korjailujen merkitsevän, että Suomessa suurta suosiota nauttivaa hyvinvointivaltiota ollaan sopeuttamassa ”uuteen globaaliin talouteen” (Julkunen 2017, 318).

Suomalaisen hyvinvointivaltion muuttuminen näkyy monilla hyvinvointivaltion toimintaan liittyvillä osa-alueilla. Makrotalouden poliittisista prosesseista, palkkasopimiseen, täystyöllisyyden ideaalista luopumiseen, sosiaalihuollon etuuksien karsimiseen, perhe- ja sosiaalipalveluihin liittyviin uudistuksiin sekä ulkoistamispäätöksinä, tilaaja-tuottaja -malleina ja laadunvalvontana hallinnossa (Julkunen 2017, 130-133). Paljon on muuttunut mutta ”se kelluu sittenkin” (Julkunen 2017, 61). Resilienssi hyvinvointivaltio on immuuni muutoksille mutta mihin rajaan asti? Sen sopeutumiskykyä ei voi mitata pelkästään sillä,

miten hyvin se mukautuu toimintaympäristön vaatimuksiin. Epäilemättä sen tulee olla notkea ja refleksiivinen, jotta se kykenee suoriutumaan sille määritellyistä tehtävistä. Pelkkä resilienssiin viittaaminen ei kuitenkaan anna vastausta, mikä kaikki kuuluu hyvinvointivaltion tehtäviin Suomessa nyt ja tulevaisuudessa. Missä hyvinvointivaltio nostaa kädet ylös ja sanoo, ei kuulu meille?

Juho Saari suhtautuu hyvinvointivaltion tulevaisuuteen optimistisesti, ainakin jos hänen lausumansa ennustus sellaiseksi tulkitaan: ” ei ole erityistä syytä epäillä, etteikö myös tulevaisuudessa – sanotaan vaikka 50 vuoden kuluttua – olisi hyvinvointivaltion kaltaisia institutionaalisia rakenteita.” Tosin tämän optimisminsa hän ehdollistaa: ”sosiaali- ja terveystalouden selviytyminen on kuitenkin kytköksissä sen kykyyn sopeutua toimintaympäristön muutoksiin”. (Saari 2017, 482- 483.)

5.3 Hyvinvointivaltion muuttuva toimintaympäristö ja modernisaation muutosprosessit

Seuraavassa tarkastellaan hyvinvointivaltion sopeutumista ja uudelleen muotoutumista Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta. Tarkastelunäkökulmiksi valitaan modernisaation muutosprosesseiksi nimetyt näkökulmat, jotka käsillä olevassa tutkimuksessa on johdettu Baumanin ja Beckin teorioista tulkituista kehityskuluista (Luku 3.6). Valituille muutosprosesseille on yhteistä, että niillä tulkitaan olevan vaikutuksia suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristöön (Saari 2017, 484) ja sitä kautta hyvinvointivaltioon. Muutosprosessit avaavat tarkastelunäkökulmat keskusteluun, joka koskee hyvinvointivaltion kehitystä Suomessa 1990-luvulla koetun käänteen jälkeen. Tätä keskustelua kommentoidaan siinä Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa, josta käsin myös tarkastelunäkökulmina toimivat muutosprosessit on määritelty. Lisäksi Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnooseissaan esittämiä hyvinvointivaltiota koskevia väitteitä ja arvioita (ks. luku 4.3) kommentoidaan osana suomalaista hyvinvointivaltion muutoskeskustelua.

5.3.1 Ekonomisaation ja globalisaation muutosprosessit

Anttosen ja Sipilän mukaan kansainvälistynyt talous määrittää entistä enemmän sosiaalipolitiikka ohjaavia kansallisia valintoja. He pitävät globalisaatiota erityisesti pohjoismaista julkisrahoitteista hyvinvointivaltiota koettelevana ilmiönä. Maailmankaupan

ja pääomaliikkeiden deregulaatio yhdessä kansainvälistyvien yritysten kanssa on saanut monet ajattelemaan, etteivät hyvinvointivaltio ja koveneva kansainvälinen kilpailu sovi yhteen. (Anttonen & Sipilä 2000, 96.) Bauman ei pidä uusliberalistista tai monetaristista sen enempää kuin uskonservatiivistäkään politiikkaa hyvinvointivaltiokritiikin perimmäisenä syynä. Hänestä hyvinvointivaltiokritiikin syiden hakeminen politiikasta on samaa, kuin jos laittaisi hevosen työntämään rattaita. (Bauman 2005, 51-55.) Baumanin mukaan todelliset syyt vastakkainasettelulle löytyvät konsumerismin ja hyvinvointivaltion välisestä jännitteisestä suhteesta (Abrahamson 2005, 175). Julkunen näkee, että talouden ja hyvinvointivaltion välinen suhde on kääntynyt nurinpäin. Hän lainaa Kirsi Erärannan tiivistystä: ”Hyvinvointivaltioille aiemmin keskeinen kysymys siitä, miten taloudellisen kasvun avulla voidaan parantaa ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja tasa-arvoa on eurooppalaisessa sosiaalipoliittisessa ajattelussa korvautunut kysymyksellä siitä, mitä hyvinvointi, terveys ja tasa-arvo voivat tehdä talouden hyväksi.” (Julkunen 2017, 329.)

Juho Saaren mukaan suomalainen hyvinvointivaltio on 2010-luvun lopulla jälleen laadullisen muutoksen kynnyksellä hyvinvointivaltion ja markkinayhteiskunnan hakiessa tasapainoa. Näyttää siltä, että ainakin jonkinasteinen liikahdus yhteiskunnassa on tapahtumassa siihen suuntaan, että markkinamekanismit ja hyvinvointipalvelut voidaan sovittaa yhteen. Saaren mukaan ”hyvinvointivaltion institutionaalisten rakenteiden toimintaympäristö on vaiheittain muuttumassa markkinamekanismiin perustuvaksi” (Saari 2017, 479.) Tässä voi nähdä selkeän yhteyden Baumanin kulutusyhteiskuntaan, jossa markkinamekanismit leviävät kaikkialle yhteiskunnassa (Dalglish 2014, 103-104). Saari näkee markkinayhteiskunnallistumisen olevan seurausta muun muassa teknologisesta kehityksestä ja institutionaalisten pelisääntöjen muuttumisesta markkina-myönteisemmiksi. Saari viittaa Jouko Siiven kuvaamaan sosiaaliseen kansalaiseen, joka on muuttumassa valintoja tekeväksi kuluttajaksi myös sosiaali- ja terveyspolitiikan markkinoilla. (Saari 2017, 479.) Baumanin kulutusyhteiskunnassa kuluttamisen olemus kiteytyy valitsemisen meta-arvoon. Kulutusyhteiskunnan kansalaisen tulee saada valita, jotta hän voi olla hyvä kuluttaja. Valitsemisen mahdollisuus on kulutusyhteiskunnassa tärkein arvo, joka määrittää kaikkia muita arvojärjestyksiä. (Bauman 2005, 58-59.) 1990-luvulla pohjoismaisen hyvinvointivaltion ongelmana pidettiin sen pitkälle vietyä ohjausta. Anttonen ja Sipilä viittaavat Hautamäen arvioon, jonka mukaan liiallinen ohjaus on johtanut palvelujen vaihtoehdottomuuteen ja julkisen talouden massiivisuuteen. (Anttonen & Sipilä 2000, 182.) Vaikka Hautamäki esitti arvioitaan keskellä hyvinvointivaltiokriittistä 1990-lukua, on

samansuuntaista valinnan vapautta korostavaa keskustelua virinnyt myös 2010-luvulla, erityisesti Sote-uudistuksen valinnanvapaus -keskustelun yhteydessä (Julkunen 2013, 325).

Baumanin mukaan hyvinvointivaltion täytyy kyetä tarjoamaan kuluttajalle houkuttelevia palveluita. Muuten on vaarana, että sen kannatus laskee mistä saattaa seurata haasteita julkisrahoitteisten hyvinvointipalvelujen rahoitus pohjalle. Bauman tulkitsee jopa hyvinvointivaltioon kohdistuvan kritiikin olevan seurausta vähäisistä valinnan mahdollisuuksista ja huonolaatuisista palveluista. (Bauman 2005, 50.) Bauman tosin on sitä mieltä, että vaikka julkisesti tuotetut palvelut olisivat laadukkaita ei kulutusyhteiskunnassa valintoja tekevä kuluttaja halua alistua hyvinvointivaltion tarjoamien palvelujen samuuteen (*sameness*) (Bauman 2005, 59). Tässä kohti lienee paikallaan todeta, että Bauman tarkastelee hyvinvointipalveluiden laatua lähinnä brittiläisessä kontekstissa, vaikka tällä hetkellä ajankohtaisen vanhustenhoitopalveluita kritisoivan julkisen keskustelun perusteella voisi toki laadussa nähdä parantamisen varaa myös Suomessa.

Beckin teoria politiikan hajoamisesta alapolitiikoiksi voi olla hyvinvointivaltiota koskevan poliittisen päätöksentekoprosessin näkökulmasta ongelmallista (Beck 2015, 1118). Julkunen mainitsee yhtenä esimerkkinä alapolitiikoista kansainvälisen talouden (Julkunen 2014, 206). Saaren mukaan sosiaalipolitiikassa tarvitaan kokonaisnäkemystä, joka ottaisi paremmin huomioon tilanteen, jossa markkinamekanismit tulevat julkisen sektorin rinnalle hyvinvointipalveluiden tuottajiksi (Saari 2011, 7-8). Norjalainen tutkija Per Laegreid on yhdessä italialaisen kollegansa Paola Mattein kanssa tutkinut hyvinvointivaltioreformeja hallinnon ja johtamisen näkökulmasta. Näissä viime vuosina eri maissa toteutetuissa reformeissa markkinamekanismeja on otettu perinteisen julkishallinnollisen rakenteen rinnalle. Hänen mukaansa tämä lähestymistapa ei kuitenkaan ole syrjäyttänyt perinteistä julkishallintoa, vaan se on säilynyt rinnalla samalla kun sitä täydentävät hallinto- ja johtamisrakenteet ovat tulleet osaksi uutta hybridioorganisaatiota. Haasteena tällaiselle markkinamekanismeja mukaan ottavalle monimutkaistuvalla mallilla hän näkee sen, miten palveluntuotannon vastuullisuus toteutuu osittain keskenään kilpailevien institutionaalisten toimintamallien kesken. (Laegreid & Mattei 2013, 200.) Beckin teoria alapolitiikoista ilmentää hyvin tilannetta, johon joudutaan ilman eri instituutioiden intressejä huomioonottavaa kokonaisnäkemystä. Alapolitiikat merkitsevät alhaalta ylöspäin suuntautuvaa vaikuttamista, jossa keskitetyt johtamisjärjestelmät joutuvat hyväksymään rinnalleen refleksiivisessä konstituoituvien ja organisoituvien eturyhmien, kansalaisjärjestöjen, tieteen, talouden ja yritysmaailman kanssa yhteisesti muodostuvan

hybridiorganisaation. Sosiaalipoliittisten uudistusten toteuttamiseen Suomessa liittyneet haasteet ovat yksi ilmaus siitä, miten vaikeaa näiden alhaalta ylös suuntautuvien vallankäyttäjien on yhdessä muodostaa uudistusten toteuttamisen kannalta välttämätön kokonaisnäkemys. (ks. Beck 1995, 38-40.)

Suomalaista hyvinvointivaltiota on ”nirhattu” ja sopeutettu globaaliin talouteen jo lähes kolmenkymmenen vuoden ajan. Siitä huolimatta Suomessa ei olla ajauduttu ainakaan toistaiseksi todellisen tiukkuuden tilaan, joka on ollut todellisuutta etenkin niissä maissa, jotka kärsivät rajuimminkin finanssikriisiä seuranneiden talouskriisien vaikutukset (Julkunen 2017, 356)

Kaiken kaikkiaan Suomessa kolmannen tien politiikkaa on viimeisten vuosikymmenten aikana rakennettu pragmaattisesti, kansallisten mahdollisuuksien ja ongelmien pohjalta. Painotukset vaihtelevat ja erityisesti talouspolitiikka on saanut varsin korostuneen roolin valtioneuvoston linjauksissa. Suunta on yhdensuuntainen Giddensin ajatusten kanssa. (Saari 2014, 162)

Toisaalta Baumanin mainitsema täystyöllisyyden ihanteesta luopuminen notkeassa modernissa merkitsee, että palkkaveroja kerätään entistä pienemmältä joukolta, mistä seuraa, että joko hyvinvointipalveluja täytyy karsia tai veroja nostaa. Jälkimmäinen on kuitenkin vapaasti liikkuvien pääomien maailmassa mahdotonta koska Baumanin mainitsemat kansainvälisen talouden valvontajärjestelmät edellyttävät menokuria. (Bauman 1998, 59-66.)

5.3.2 Yksilöllistymisen ja globalisaation muutosprosessit

Yksilöllistymisen haaste hyvinvointivaltiolle on Baumanin konsumerismi-ajattelun kautta tuleva epätasa-arvo, joka vallitsee niiden välillä, jotka ovat de jure riippumattomia mutta eivät de facto kykeneviä toteuttamaan riippumattomuuttaan. Niillä, jotka ovat de facto kykeneviä toteuttamaan riippumattomuuttaan on varaa maksaa riippumattomuudestaan. (Dawson 2012, 307.) Suomessa jo vuodesta 2004 sosiaalihuollon palveluissa käytetty kuntien myöntämä palveluseteli on Timo Hakalan ja Jonna Weckströmin mukaan pyrkinyt yhdistämään asiakkaan valinnanvapauden ja toisaalta takaamaan heidän yhdenvertaisuutensa. Palvelusetelikäytäntö huomioi myös kuntatalouden realiteetit samalla kun siinä toteutuu monien kansalaisyhteiskunnan toimijoiden korostama asiakkaiden

valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden periaate. (Hakala & Weckström 2011, 243.) Beckille yksilöllistyminen merkitsee pakonomaista vastuun kantoa omasta elämästä epävarmuuksien maailmassa. Se ei tarkoita pelkästään omiin valintoihin liittyvien riskien kantamista, vaan myös vanhoista institutionaalisista rakenteista vapautumisen seurauksena lankevien riskien kantamista, joihin yksilö ei ole valinnoillaan voinut vaikuttaa. (Beck 1995, 27-30; Beck 2006, 336) Keskustelu mahdollisuuksien tasa-arvosta on myös osa suomalaista sosiaalipoliittista keskustelua. Hiilamon ja Saaren mukaan Beckin yksilöllistymisteoria edustaa ihmisen omaa toimintaa korostavaa näkemystä, joka väheksyy jossain määrin rakenteiden merkitystä. Heidän mukaansa valinnan mahdollisuuksia ei voi irrottaa siitä tarkastelusta, jossa huomiota kiinnitetään siihen, miten hyvinvoinnin edellytyksiä tuottavat instituutiot tukevat tai estävät ihmisen toimintakyvyn parantamista tai ylläpitämistä. (Hiilamo & Saari 2010,15.)

Yksilöllistyminen toisen modernin sosiaalisena rakenteena ei tee yksilöistä ympäristönsä nähden irrallisia. Beckin mielestä yksilöllistymisprosessi tapahtuu ympäristössä, jossa yhteiskunnallinen turvallisuus on taattu (Beck 1995, 36-37). Yksilöllistymisen ja hyvinvointivaltion välisestä yhteydestä puhuessaan Beck toteaa sen johtavan kysymykseen yksilöllistymisen suhteesta työmarkkinoihin (Beck 1995, 29-30). Myös tarkasteltaessa yhteiskunnallista turvallisuutta suomalaisen hyvinvointivaltion kontekstissa, nousee kysymys työstä keskeiselle sijalle. Talouspolitiikka, työ- ja elinkeinopolitiikka, sosiaali- ja terveyspolitiikka sekä koulutuspolitiikka joutuvat etsimään yhdessä keinoja yhteiskunnalle välttämätön taloudellisen menestyksen takaamiseksi, joka samalla luo edellytyksiä yksilölle turvalliseen ympäristöön. Yhteiskunnallisen turvallisuuden kannalta keskeistä on hyvinvointivaltion julkisen rahoituksen turvaaminen tavalla, joka samalla edistää huoltosuhteen hallintaa sekä taloudellista menestystä ja kilpailukykyä hyvinvointipoliittisina tavoitteina. Tämä puolestaan edellyttää hyvinvointivaltiolta, sekä työmarkkinoilla että niiden ulkopuolella olevien aktiivisuuden, vastuullisuuden ja toimintakyvyn tukemista. Liisa Björklund ja Sari Sarlio-Siintola kiteyttävät tämän hyvinvointipoliittikan keskeisen tavoitteen oikeudenmukaisuuden ja taloudellisen tehokkuuden keskinäiseksi riippuvuudeksi. (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 50-52.) Isola puhuu osallisuustyöstä hyvinvointivaltiojärjestelmän palvelujen rinnalla. Hänen mukaansa sosiaalityön ja kuntoutuksen rinnalle tarvitaan toiminnan periaate, joka ”ei eristä eikä perustu ongelmalähtöisiin palveluihin”. (Isola 2017, 20-21.)

Bauman on aiemmin viitannut ilmiöön, jossa uuden keskiluokan riippumattomuus hyvinvointivaltion palveluista, tuottaa haluttomuutta osallistua julkisten palvelujen rahoittamiseen (Bauman 2005, 61). Myös Beck puhuu siitä, miten modernin instituutioista vetäydytään, kun koetaan etteivät ne vastaa omia tarpeita. Vetäytyminen, jota Beck kutsuu sisäiseksi siirtolaisuudeksi, tapahtuu vähitellen, ikään kuin toisella jalalla. Yksilöllistyminen pitää käynnissä riskiyhteiskunnan sisäistä siirtolaisuutta, joka johtaa uusiin sitoutumisiin. Yksilön sitoutumisia voi olla yhtäaikaan moniin eri suuntiin ja ne eivät ole pysyviä, vaan osa jatkuvaa prosessia, jossa vetäytymiset ja sitoutumiset seuraavat toisiaan. (Beck 1995, 36-37.) Hellsten viittaa hyvinvointivaltiokriisien yhteydessä myös pohjoismaissa esiintyneeseen julkiseen keskusteluun, jossa kansalaisten halu rahoittaa hyvinvointipalveluja on ajoittain hiipunut. Viimeksi tällaista keskustelua on laajemmin käyty 1990-luvulla (Hellsten 2011, 154-155.) Antti Hautamäki ehdottaa 'spontaanin yhteiskunnan' visiossaan yhteiskuntaa, jossa kansalaisten valinnanmahdollisuudet on maksimoitu ja kaikki tarpeeton ohjaus poistettu (Anttonen & Sipilä 2000, 182).

Sekä Baumanilla että Beckillä yksilöllistyminen ei perustu vapaaehtoisuuteen, vaan siihen, että yksilön täytyy tehdä valinnat itse ja kantaa riskit tekemiensä valintojensa seurauksista (Beck 2006, 336; Julkunen 2013, 203). Hellsten rinnastaa hyvinvointivaltion kultakauden ja nykyisen keskustelun aktiivisuutta korostavasta sosiaaliturvasta. Hänen mukaansa yhtenä vahvana linjana suomalaisessa sosiaalipolitiikassa on kultakaudelta lähtien kulkenut periaate kansalaisen velvollisuudesta turvata oma ja perheensä toimeentulo. (Hellsten 2011, 178-179.) Hiilamo ja Saari pitävät hyvinvointivaltion onnistumisen mittarina sitä, miten hyvin se pystyy edistämään sosiaalisten mahdollisuuksien toteutumiseen tähtääviä myönteisiä siirtymiä. Mikäli hyvinvointivaltio onnistuu tässä, se tarkoittaa että yksilöllistyminen ei johda riskien yksilöllistymiseen. (Hiilamo & Saari 2011, 15-16.)

5.3.3 Kansallisvaltiokehityksen ja globalisaation muutosprosessit

Kansallisvaltion vähenevä merkitys on molempien, sekä Baumanin että Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta selvä kehityskulku. Beckin mukaan kansallisvaltion voimattomuudessa on kyse ”ei-alueellisten taloudellisten toimijoiden ylivoimapelistä alueellisesti kiinnittyneitä poliittisia toimijoita vastaan” (Jarvis 2007, 26;). Beck viittaa tällä pääomapaon, kilpailullisiin kriteereihin perustuvan tuotannon uudelleen sijoittelun ja ulkoistamis päätösten kansallisvaltioon kohdistamaan uhkaan. Tästä on seurauksena, että kansallisvaltio ei kykene takaamaan kansalaistensa taloudellista turvaa. Myös Bauman jakaa näkemyksen kansallisvaltion kyvyttömyydestä padota kansainvälisen pääoman vapaasti liikkuvia virtoja (Bauman 1998, 59-66). Kansallisvaltio on joutunut sopeutumaan siihen, että taloutta ja työpaikkoja koskeva päätöksenteko ei kansainvälistyneiden yritysten maailmassa ole enää sen omissa käsissä. Beckin mukaan tämä on eri maissa ajanut kansallisvaltiot alentamaan yhteisöveroa, mistä seuranneiden verotulojen menetyksiä on jouduttu kompensoimaan karsimalla julkisia menoja. (Jarvis 2007, 26; ks. Julkunen 2014, 207.)

Böckermanin ja Kianderin mukaan globalisoituvassa maailmassa kansantalouksien välinen verokilpailu heikentää niiden kykyä rahoittaa hyvinvointivaltioiden palvelurakennetta ja tulonsiirtoja. Tässä kyse on yhteisö- ja pääomaverojen kilpailusta, johon liittyen Pohjoismaissa luovuttiin 1990-luvulla pääomaverotuksen progressiosta. Heidän mukaansa kehityksessä on kuitenkin myös hyviä puolia, koska verokilpailu pakottaa hyvinvointivaltiota karsimaan ”rönsyjään” ja keskittymään olennaisimpiin tehtäviinsä. (Böckerman & Kiander 2000, 390-391.) Myös Korkman näkee lähes kaikkien maiden yhtiöverokannassa tapahtuneen laskun viittaavan siihen suuntaan, että ”race to bottom” -verokilpailu on käynnissä. Hän kuitenkin päätyy tarkastelemaan asiaa laajemmin, eikä näe globalisaation syvenemisen olevan ainoa syy verokilpailuun. Pikemminkin se kertoo tietoisuudesta korkeiden verojen kielteisistä vaikutuksista sekä työntekoon että yrittäjyyteen. Globalisaation syveneminen ja tuotannontekijöiden liikkuvuus on kylläkin voimistanut kehitystä mutta Korkmanin mukaan kokemukset osoittavat, että mailla joissa on hyvin avoin talous ja kehittynyt hyvinvointivaltio on tyypillisesti suurempi julkinen sektori ja korkeampi veroaste. Globalisaation eteneminen ja verokilpailun mahdollinen siirtyminen koskemaan myös palkkaverotusta saattaa tosin johtaa koulutetun työvoiman maasta muuttoon ja veropohjan heikentymiseen. (Korkman 2011, 42.)

Baumanille kysymys kansallisvaltiosta suhteessa hyvinvointivaltioon on jossain määrin samantekevä. Hänen kriittinen suhtautumisensa ylipäättään modernin instituutioihin ja erityisesti kansallisvaltioon selittää myös hänen torjuvan kriittistä lähestymistapaansa hyvinvointivaltioon. Hän näki mahdollisena kehityksen, jossa kuljettaisiin kohti yhteiskuntaa ilman julkisesti ylläpidettyjä turvaverkkoja (Abrahamson 2004, 174). Hänen mukaansa hyvinvointivaltion alasajo kulkee käsi kädessä sen tosiasian kanssa, että poliittisesti aktiivisten kansalaisten joukko pienenee. Hänen mielestään hyvän asemansa pitkälti hyvinvointivaltion tarjoamien koulutus- ja sosiaalipalvelujen avulla saavuttaneen uuden keskiluokan sitoutuminen hyvinvointivaltion edellyttämään solidaarisuuteen on heikkoa. Hyvinvointivaltiota uhkaava kehitys, jossa kuljetaan kohti tarveperustaista sosiaaliturvaa saa keskiluokan kysymään, mitä he saavat valtiolta. (Abrahamson 2004, 174; Bauman 2005, 50.) Erola, Pessi ja Saari toteavat Baumanin olevan väärässä ainakin suomalaisen hyvinvointivaltion osalta väittäessään modernin instituutioiden olevan tuhoon tuomittuja. Samoin näyttää käyneen, ainakin tähänastisen kehityksen perusteella hänen käsityksilleen hyvinvointivaltion suosion laskusta. Heidän tarkastelujaksonsa ulottuu 1990-laman jälkeisestä ajasta vuoteen 2008 ja ainakaan sinä aikana ei ole ollut havaittavissa laskua hyvinvointivaltion kannatuksessa. (Erola ym. 2014, 233.) Bauman itse on vastannut tähän kritiikkiin toteamalla, että kehitys ei kulje samaan tahtiin eri maissa eikä välttämättä edes johda samaan lopputulokseen, vaan kuvaa pikemminkin yleistä globaalia kehitystrendiä. ”Emme ole vielä ihan siellä mutta kirjoitus on seinällä.” (Abrahamson 2004, 177.)

Beck lähestyy kansallisvaltiota globalisaation kautta, jossa hänen mukaansa on kysymys ennen muuta denationalisoinnista (Beck, 1999, 54-55). Hyvinvointivaltiota kohtaan hänellä ei ole yhtä jyrkän kriittistä näkemystä kuin Baumanilla, joka lähtökohdiltaan kiistää hyvinvointivaltion oikeutuksen (Erola ym. 2013, 200). Beckin Baumanin tapaan omaksuma kriittinen lähestymistapa kansallisvaltiota kohtaan kuitenkin merkitsee, että siitä riippuvaisen julkisin varoin ylläpidetyn hyvinvointivaltion on muututtava tai se näivetty kansallisvaltion mukana. Tässä on syytä huomata, että Beck ei kuitenkaan lähde ajatuksesta, että kansallisvaltio välttämättä kuolee, vaikka toteakin paradigman, jolle yhteiskunta on yhtä kuin kansallisvaltio alkavan etäännyttyä todellisuudesta. (Beck 1999, 19.)

Beckin mielestä myös kansallisvaltion sisällä on sosiaalisen epätasa-arvon todellisuuden ja sen ratkaisemiseen tähtäävän politiikan välinen ristiriita. Beckin mielestä metodologinen nationalismi sulkee pois toiseuden joko-tai -asenteella, kun metodologinen

kosmopoliittisuus lähestyy sitä sekä-että -asenteella. Suhteessa globaalisuuteen kosmopoliittisuus merkitsee, että se kiinnittyy lokaalisesti samalla kun se ylittää dualistisen kansallinen – kansainvälinen -näkökulman. ”Sillä on kansainväliset siivet ja kansalliset juuret.” (Beck 2002b, 19.) Beckin mukaan kansallisvaltioon sidotun kansalaisuuden käsite on monella tavoin ongelmallinen. Kansallisvaltio keskittyy ratkomaan eriarvoisuuteen liittyviä ongelmia omien rajojensa sisällä samalla kun se kadottaa näkyvistään paljon suuremmat polarisaatio-ongelmat rajojensa ulkopuolella. Hänen mielestään kansalaisuuden puuttuminen ei voi olla kriteeri, jonka nojalla toisilla on legitiimi oikeus jäsenyyteen yhteiskunnassa ja toisilla ei. (Beck 2002, 20.) Sosiaalista kansalaisuutta tutkineen Tuomo Kokkosen töiden pohjalta voisi löytyä ratkaisuja Beckin esiin nostaman kansallisvaltion ja kansalaisuuden väliseen problematiikkaan. Sosiaalisen kansalaisuuden myötä kansalaisuuden käsite laajenee yhteisön jäsenyydeksi, jossa yhteisön jäsen (kansalainen) saa oikeuden nauttia jäsenyyteen kuuluvista oikeuksista ja velvollisuuksista (Kokkonen 2016, 33).

Sekä Beckin että Baumanin teorioita sävyttää vahvasti globaali vai pitäisikö sanoa kosmopoliittinen ajattelutapa. Kansallisvaltio nähdään syyksi lähes kaikkeen epäoikeudenmukaisuuteen, jota maailmassa ilmenee. Voisi kuitenkin kysyä, onko kansallisvaltion ylläpitämä hyvinvointivaltio todistus sen puolesta vai sitä vastaan? Kuten Julkunen asian ilmaisee, ”tuskin tekee vääryyttä, jos katsoo Beckin edustavan paitsi metodologista myös normatiivista kosmopoliittisuutta”. (Julkunen 2013, 208) Myöskään Baumanille kansallisvaltio ei ole rakennelma, jonka pohjalta notkean modernin globaalin sosiaalisen liikkuvuuden tilassa yhteisiä maailmanlaajuisia haasteita ratkotaan (Bauman 1998, 65, 55-57; Tabet 2017, 141). Kun tarkastellaan kansallisvaltiota hyvinvointivaltion näkökulmasta, se näyttäytyy kuitenkin huomattavasti kestävämpänä instituutiona. Globalisaatiokeskusteluihin perehtyneen Pekka Kososen mukaan globalisaatioon viittaavissa tutkimuksissa kansallisvaltion ja globaalin välistä suhdetta pohtivien yleisten globalisaatioteorioiden keskeltä nouseva enemmistö hyvinvointivaltiotutkijoita päätyy korostamaan etenkin keskieuropalaisen ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion elinvoimaa. (Kosonen 2005, 650-651.)

6. NOTKEUDEN JA REFLEKSIIVISYYDEN EPOOKKI

Aikalaisdiagnostinen näkemys on, että suomalaisen hyvinvointivaltion muuttuminen on käynnissä. Kysymys siitä, onko suomalainen hyvinvointivaltio muuttunut jää tutkimusaiheen rajauksen takia vastaamatta, vaikka onkin ilmeistä että vastaus olisi myönteinen. Jotta voidaan arvioida, onko hyvinvointivaltio muuttunut, täytyy historiallinen tarkastelunäkökulma ulottaa kauemmas menneisyyteen. Käsillä olevassa tutkimuksessa tarkastellaan 1990-luvulla Suomessa tapahtuneen käänteen jälkeistä aikaa. Kysymys muutoksesta jää vastaamatta myös siksi, että tässä tutkimuksessa ei tarkastella empiiriseen evidenssiin tukeutuen niitä hyvinvointivaltion institutionaaliseen olemukseen, palveluntarjontaan tai asiakasnäkökulmaan liittyviä tekijöitä, joissa muutoksia olisi ilmennyt mikäli hyvinvointivaltio olisi muuttunut.

Toiseksi, käsillä olevassa tutkimuksessa tavoitellaan Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosien kautta näkemystä siitä, onko modernisaation eteneminen notkeaan tai refleksiiviseen moderniin tuottanut tai tuottamassa suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristöä muuttaneita tai muuttavia vaikutuksia. Toimintaympäristöä mahdollisesti muuttaviksi vaikutuksiksi tulkitaan modernia länsimaista yhteiskuntaa luonnehtivissa institutionaalisissa tendensseissä tapahtuvat muutokset. Näistä modernisaation muutosprosesseiksi nimetyistä vaikutuksista on Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnooseissaan kuvailemien kehityskulkujen pohjalta valittu kolme muutosprosessia, jotka on nimetty yksilöllistymisen, ekonomisaation ja kansallisvaltiokehityksen muutosprosesseiksi. Koska globalisaatiokehityksen on tulkittu olevan molempien aikalaisdiagnostikkojen teorioissa sisäänrakennettuna, on se yhdistetty kaikkiin kolmeen muutosprosessiin kuvaamaan kunkin muutosprosessin ja globalisaation yhteenkietoutunutta olemusta.

Kuten edellä on todettu, suomalainen hyvinvointivaltio on muuttumassa. Käsillä olevan tutkimuksen tutkimustehtävän mukaisesti tätä muuttumista tarkastellaan suhteessa toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin yksilöllistymisen ja globalisaation, ekonomisaation ja globalisaation sekä kansallisvaltiokehityksen ja globalisaation muutosprosessien näkökulmista. Tällä suomalaisten asiantuntijoiden ja Baumanin sekä Beckin välisellä keskustelulla etsitään näkemystä siitä miten suomalaisen hyvinvointivaltion

muutoskeskustelut sijoittuvat Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa. Tavoitteena on löytää näkemys hyvinvointivaltion toimintaympäristössä käynnissä olevista muutoksista.

6.1 Ekonomisaation ja globalisaation muutosprosessit

Markkinamekanismien leviäminen hyvinvointivaltion toimintaympäristössä on kiistatonta. Niiden kietoutuminen osaksi globalisaatiota merkitsee käytännössä, että hyvinvointivaltion julkinen rahoituspohja on osa kansainvälistyneen talouden vaikutuspiiriä. Suomalaista hyvinvointivaltiota ohjaava kansallinen poliittinen päätöksentekojärjestelmä näyttää hyväksyneen globaalin talouden periaatteet, jotka muistuttavat uusliberalistisia talousoppeja. Muutoksia, joita 1990-luvun käänteen jälkeen suomalaisen hyvinvointivaltioon on tehty leimaa näihin periaatteisiin sopeutuminen. Muutokset ovat toteutuneet vähitellen, koska eri instituutioiden ja toimijoiden intressit eivät ole yhteneväiset. Kaiken kaikkiaan suomalaista sosiaalipoliittikkaa leimaa pragmaattisuus, eikä yhtenäisen kokonaiskuvan luominen eri alapolitiikoiden välille ole yrityksistä huolimatta onnistunut.

Julkisten palveluntuottajien rinnalle nousevat yksityiset toimijat lienevät jatkossa osa yhdessä muodostettavia hyvinvointipalveluja tuottavia hybridioorganisaatioita. Yksityisten palveluntuottajien globaalit omistusjärjestelyt haastavat suomalaista hyvinvointivaltiota jatkossa löytämään ratkaisuja, joilla taataan toisaalta kustannustehokkaat palvelut, toisaalta pystytään takaamaan palveluiden korkea laatu. Tällöin hyvinvointipalveluja tuottava organisaatio kohtaa kulutusyhteiskunnan kuluttajan laatuvaatimuksineen entistä enemmän vaihtoehtoja tarjoavassa ympäristössä. Tästä seuraa uusia laadullisia haasteita monimutkaistuville hyvinvointiyhteiskunnan palveluntuottajaorganisaatioille ja myös julkiselle palveluntuotannolle osana sitä. Toisaalta julkisten ja yksityisten palveluntuottajien työnjako mahdollistaa ydintoimintoihin keskittyvälle julkiselle sektorille paremmin näiden haasteiden kohtaamisen.

Poliittisen päätöksenteon 'alapolitisoituminen' yhdessä ekonomisaation kanssa merkitsee sosiaalipoliittisen päätöksenteon näkökulmasta yhä monimutkaistuvia keskinäisriippuvuuksia. On vaikea verifioida tämän tutkimuksen puitteissa missä määrin tätä problematiikkaa on otettu huomioon. Yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion ekonomisoituminen tuskin tulee pysähtymään, mikä tarkoittaa että hyvinvointivaltion on

opittava elämään jatkuvassa muutoksessa. Tästä seuraa, että on entistä tärkeämpää kyetä ohjaamaan muutosta yhteisen sosiaalipoliittisen kokonaisnäkemyksen pohjalta. Hyvinvointivaltion toimintakyvyn turvaamiseksi on jatkossa talouden periaatteiden lisäksi kyettävä ottamaan huomioon ennen muuta asiakkaan näkökulma, myös ja etenkin niiden, joilla ei ole varaa maksaa palveluista. Käytyjen keskustelujen perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että hyvinvointivaltion muuttuminen on tiedostettu. Se näyttää olevan pienin askelin etenemistä, hiipimistä ja nirhaamista ja muuttumiselta näyttää puuttuvan käsikirjoitus. Reformi ja sopeutuminen vuorottelevat keskustelussa mutta enemmän kuin reformilta, näyttää hyvinvointivaltion muuttuminen sopeutumiselta globaaliin ekonomisaatioon. Sosiaalipoliittisen kokonaiskuvan luominen eri intressiryhmien kesken näyttää olevan edelleen yhtä vaikeaa, kuin se oli tämän 'nirhaamisen' alkaessa kolmekymmentä vuotta sitten.

6.2 Yksilöllistymisen ja globalisaation muutosprosessit

Yksilöllistyminen globaalina ilmiönä merkitsee oikeudenmukaisuus- ja tasa-arvonäkökulmien nousemista hyvinvointivaltion muutostarkastelun keskiöön. Yksilöllistymisen teoriaa sekä Baumanin että Beckin aikalaisdiagnooseissa leimaava yksilön vastuiden ja siihen liittyvien riskien kasvaminen merkitsee, että riippumattomuus ja vapaus ei jakaudu tasaisesti. Yksilöllistyminen tuottaa polarisaatiota niiden välille, joilla on ja joilla ei ole. Se merkitsee erilaisia toimintamahdollisuuksia riippuen siitä, miten on onnistunut valinnoissaan ja vakuutus sopimuksissaan. Hyvinvointivaltion kannalta tarkasteltuna polarisaatio tuottaa ristiriitaa yhteiskunnan turvaverkon tarvitsijoiden ja sen rahoittajien kesken. Tämä voi ruokkia tyytymättömyyttä julkisia palveluita rahoittavien veronmaksajien keskuudessa. Vaikka Suomessakin on ajoittain julkisessa keskustelussa esiintynyt hyvinvointivaltiokritiikkiä, on hyvinvointivaltiolla toistaiseksi ollut suomalaisten laaja tuki.

Yksilöllistyminen edellyttää turvallista ympäristöä, joka perustuu ensisijaisesti työhön ja sen avaamiin valinnan mahdollisuuksiin. Hyvinvointivaltion tehtäväksi jää ottaa huomioon myös ne, jotka ovat joko väärin valintojensa tai muiden syiden perusteella ajautuneet työmarkkinoiden ulkopuolelle. Hyvinvointivaltiota on Suomessa viime vuosina kehitetty aktivoivampaan suuntaan, millä tavoitellaan ihmisen oman vastuunoton ja toimintamahdollisuuksien tukemista. Tämä näyttää toteuttavan yksilöllistymisen ideaa

yksilön vastuun kasvamisen osalta. Sosiaaliturvariippuvuuden vähentäminen on yksi keskeisiä aktivointiin tähtäävien toimien päämääriä. Yksilöllistyminen haastaa hyvinvointivaltiota myös yhteensovittamaan talouspolitiikan, työ- ja elinkeinopolitiikan, sosiaali- ja terveystalouden sekä koulutuspolitiikan. Epätyypilliset työsuhteet ja jatkuvan kouluttautumisen tarve luovat paineita yksilöllisten ratkaisujen löytämiseksi, jotta myönteiset siirtymät olisivat mahdollisia. Hyvinvointivaltion ylläpitämiseen sitoutuminen voi olla yksilöllistymisen oloissa yhteiskunnan suuria haasteita tulevaisuudessa. Yksilöllistynyt kuluttaja tarkastelee sitoutumisiaan siitä näkökulmasta, mikä näyttäisi tuottavan itselle eniten hyötyä. Hyvinvointivaltion perustuminen solidaarisuudelle voi olla näissä oloissa koetuksella.

Suomalaisen hyvinvointivaltion muuttumisesta käytävät keskustelut näyttävät olevan paljolti aktivoinnin lisäämistä indikoivia puheenvuoroja. Kehittämistoimet ottavat huomioon yksilöllistymiseen liittyvät kysymykset ja korostavat samalla vastuunkantoa myös kansantalouden tilasta.

6.3 Kansallisvaltiokehityksen ja globalisaation muutosprosessit

Kysymys kansallisvaltiosta on keskeinen hyvinvointivaltion näkökulmasta. Kansallisvaltiota haastava globalisaatio näyttää uhkaavan sen päätöksentekojärjestelmiä lähinnä kansainvälistyneen talouden muodossa. Kansallisvaltiot ovat pyrkineet veropäätöksillään houkuttelemaan pääomainvestointeja. On myös puhuttu ns. Kiina-ilmiöstä, jonka vaikutukset hyvinvointivaltion suuntaan ovat olleet verokilpailua suurempia. Pohdinta siitä, missä määrin ne ovat lisänneet paineita hyvinvointivaltiota kohtaan lisääntyneen työttömyyden ja menetettyjen verotulojen ('race to bottom') muodossa ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin (Julkunen 2017, 113), vaan edellyttäisi talous-työllisyyspolitiikan alaan paneutuvia jatkotutkimuksia. Globalisaation ja julkisen sektorin välisestä yhteydestä on tutkimuksia, jotka viittaavat siihen, että avoimen talouden maissa on yleensä suurempi julkinen sektori ja korkeampi veroaste. Havainto ei siis tue käsitystä, jonka mukaan globalisaatio on välttämättä uhka julkisrahoitteiselle hyvinvointivaltiolle. Mikäli globalisaatio johtaa harmonisoimaan tuloverotusta, saattaa tilanne muuttua hyvinvointivaltion kannalta. Baumanin ja Beckin kriittinen suhtautuminen kansallisvaltion kykyyn toimia globaalissa kansalaistensa turvallisuuden takaajan sekä sen edustamien

instituutioiden kuihtuminen ei ainakaan tähänastisen kehityksen perusteella näytä toteutuneen Suomessa.

6.4 Notkeuden ja refleksiivisyyden epookki?

Sanan epookki merkitys viittaa aikakauteen tai ajanjaksoon. Nykysuomen sanakirjan mukaan sillä voidaan viitata myös ajanjakson muutokseen, käännekohtaan, josta uusi aikakausi alkaa (Nykysuomen sanakirja osa 1 1996, 239). Arto Noron mukaan aikalaisdiagnoosin tehtävä on muodostaa näkemys ajasta, jota elämme. Siihen liittyy kysymys, mikä on tämä epookki? (Noro, 2000, 321-323)

Epookki jää kuitenkin merkitykseltään tyhjäksi, jos sillä viitataan vain aikakauteen, joka alkaa jostain ja päättyy johonkin. Käsillä olevassa tutkimuksessa Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosit notkeasta modernista ja refleksiivisestä modernista puitteistavat sitä keskustelua, jonka kautta tässä tutkimuksessa on tarkasteltu suomalaisen hyvinvointivaltion muuttumista. Puhe epookista viittaa muutokseen, joka aloittaa uuden aikakauden samalla kun se antaa odottaa itseään, aikakausi on vielä edessäpäin. Baumanin notkea moderni on metafora muutoksesta, jota voi kuvata eteenpäin virtaavaksi puroksi. Siinä ei ole pysyvyyttä mutta se on silti jatkuvaa. Se täyttää kaiken mutta ei pysy paikallaan hetkeäkään. Notkea moderni on prosessi. (Campbell, Davis & 2018, 351 – 352.) Beckin refleksiivinen kuvaa hiipivää muutosta, joka johtaa refleksiiviseen moderniin mutta on samalla sitä itsekin. Se on yhtä aikaa prosessi ja prosessin tulos. (Beck 1995, 17.)

Käsillä olevassa tutkimuksessa käytyjen keskustelujen pohjalta voidaan todeta, että suomalainen hyvinvointivaltio on hiipivän muutoksen tilassa, jota voi kuvata sopeutumiseksi toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Onko kyseessä suomalaisen hyvinvointivaltion uusi epookki? Onko sopeutuminen pysyvää? Ovatko muutokset ympärillä pysyviä? Sitä emme vielä tiedä mutta suomalaisen hyvinvointivaltion muuttuminen on käynnissä.

*Suomalaisen hyvinvointivaltion muuttuminen on prosessi,
jota on kestänyt kohta kolmekymmentä vuotta.
Se on edennyt hiipimällä ja tuottanut keskusteluun kysymyksiä,
joita kaikki kysyvät.
Se on kohdannut globalisaation ja finanssikriisit
mutta jatkanut eteenpäin hiljaisena virtana.
Se on tuottanut vastauksia,
joita ei ole haluttu kuulla
mutta jotka ovat vanginneet monia keskusteluun,
vain kysyäkseen:
mikä on tämä aika?
Mikä on tämä epookki?*

6.5 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tarkoituksena oli muodostaa aikalaisdiagnostinen näkemys suomalaisessa hyvinvointivaltiossa mahdollisesti käynnissä olevista muutoksista. Tähän tutkimukseen valittujen suomalaisten hyvinvointivaltion asiantuntijoiden keskusteluja tulkittiin Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosien kontekstissa.

Suomalaisen hyvinvointivaltion muuttumista koskevan keskustelun johtopäätöksenä todetaan, että:

1. Suomalainen hyvinvointivaltio on jo useampia vuosikymmeniä kestäneessä hitaan muuttumisen tilassa.

Tarkastelemalla Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin aikalaisdiagnooseja etsitään niiden pohjalta modernin muutoskuvauksia, jotka voisivat selittää suomalaisen hyvinvointivaltion toimintaympäristössä tapahtumassa olevia muutoksia. Tulkitsemalla suomalaista hyvinvointivaltion muuttumista koskevaa asiantuntijakeskustelua näiden muutoskuvausten kontekstissa, päädytään johtopäätöksiin:

2. Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnoosien pohjalta tulkittiin modernia yhteiskuntaa muuttaviksi tai siinä esiintyviä muutoksia ilmentäviksi muutosprosesseiksi yksilöllistymisen, ekonomisaation ja kansallisvaltiokehityksen muutosprosessit. Kaikki kolme prosessia tulkittiin yhteenkietoutuneiksi globalisaation muutosprosessin kanssa. Modernisaation muutosprosessit esiintyivät kansallisvaltiokehityksen muutosprosessia lukuunottamatta siinä suomalaisten asiantuntijoiden keskustelussa, jonka pohjalta muodostettiin aikalaisdiagnostinen näkemys hyvinvointivaltion toimintaympäristössä tapahtuvista muutoksista. Kansallisvaltiokehityksen muutosprosessi ei tämän tutkimuksen perusteella ole kehittynyt Baumanin ja Beckin ennakoiman kehityksen mukaisesti. Asiaan liittyen olisi tehtävä jatkotutkimuksia sen selvittämiseksi, missä määrin keskustelun laajentaminen voisi tukea myös kansallisvaltioiden merkityksen vähenemistä esillä pitävää aikalaisdiagnostikkojen näkemystä.
3. Tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella suomalaisen hyvinvointivaltion vähitellen edennyt muuttaminen tai sopeutuminen on yleisesti ottaen edennyt saman suuntaisesti kuin tarkastelujaksona toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset.

Lähteet

Abrahamson, Peter (2004): Review on liquid modernity: Bauman on contemporary welfare society. *Acta Sociologica* 47:2, 171–179.

Albrow, Martin (1996): *The Global Age*. Cambridge: Polity Press

Andersen, Torben (2008): Pohjoismainen malli – Tulevaisuuden näkymät ja haasteet.

Yhteiskuntapolitiikka 73:4, 402–410. Saatavilla

<http://www.julkari.fi/handle/10024/100672> luettu 4.11.2018.

Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Stefansson, Kolbeinn & Sipilä, Jorma: Universalism and the challenge of diversity. Teoksessa: Anttonen, Anneli, Liisa Häikiö ja Kolbeinn Stefansson (toim.): *Welfare state, universalism and diversity*. Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham 2012, 1–15

Anttonen, Anneli ja Sipilä Jorma (2010): Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa. *Janus* 18:2 104–120. Saatavilla

<https://journal.fi/janus/article/view/50556>, luettu 5.2.2019.

Anttonen, Anneli ja Sipilä, Jorma (2000) *Suomalainen sosiaalipolitiikka*. Tampere: Vastapaino

Baudrillard, Jean (1994): *Simulacra and simulation*. The University of Michigan Press.

Bauman, Zygmunt (1998): *Globalization – The human consequences*. Cambridge: Polity Press

Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.

Bauman, Zygmunt (2005): *Work, consumerism and the new poor*. Berkshire: Open University Press

Bauman, Zygmunt, (1996) *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino

Beck Ulrich (1999) *Mitä globalisaatio on*. Tampere: Vastapaino

Beck, Ullrich (2016): *The Metamorphosis of the world*. Cambridge: Polity Press

- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony and Lash, Scott (1994): Reflexive modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order. Cambridge. Polity Press
- Beck, Ulrich (1990) Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Tampere: Vastapaino
- Beck, Ulrich (2002a): Power in the Global age. Cambridge: Polity Press
- Beck, Ulrich (2002b): The cosmopolitan Society and its Enemies. Theory, Culture and Society 19: 1–2, 17–44. Saatavilla,
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/026327640201900101> luettu 3.2.2019.
- Beck, Ulrich (2006): Living in the world risk society. Economy and Society 35:3, 329 – 345.
- Beck, Ulrich (2016): Varieties of second modernity and the cosmopolitan vision. Theory, Culture and Society 33: 7–8 257–270. Saatavilla
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276416671585>, luettu 4.9.2018.
- Beck, Ulrich, Giddens Anthony ja Scott Lash: Poliitiikan uudelleen keksiminen: Kohti reflektiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Nykyajan jäljillä. Gummerus, Jyväskylä 1995, 11–82.
- Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus
- Björklund, Liisa ja Sarlio-Siintola, Sari: Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Hiilamo, Heikki ja Juho, Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – Johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu A Tutkimuksia 27. 2010, 37–69.
- Böckerman Petri ja Kiander, Jaakko (2000) Globalisaatio ja hyvinvointivaltio. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 96: 3, 390–396. Saatavilla
<https://docplayer.fi/6002948-Globalisaatio-ja-hyvinvointivaltio.html>, luettu 1.12.2018.
- Böckerman, Petri & Kiander, Jaakko (2000): Globalisaatio ja hyvinvointivaltio. Kansantaloudellinen aikakauskirja 96:3, 39 – 397. Saatavilla
<http://taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak32000/kak32000petribockerman.pdf>, luettu 2.9.2018.

- Campbell, Tom & Davis, Mark & Palmer, Jack (2018): Hidden paths in Zygmunt Bauman's sociology: Editorial introduction. *Theory, Culture and Society* 35: 7-8, 351–374. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276418767568>, 5.1.2019.
- Castles Francis G. (2004) *The future of the welfare state – Crisis myths and crisis realities*. New York: Oxford University Press
- Dalgliesh, Bregham (2014): Zygmunt Bauman and the Consumption of ethics by the Ethics of Consumerism. *Theory, Culture & Society* 31:4, 97-118. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276413508447>, luettu 5.10.2018.
- Dawson, Matt (2012): Reviewing the critique of individualization: The disembodied and embedded theses. *Acta Sociologica* 55:4, 305-319. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0001699312447634>, 14.9.2018.
- Elliott, Anthony (2002): Beck's sociology of risk: a critical assessment. *Sociology* 36:2, 293–315. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0038038502036002004>, luettu 6.11.2018.
- Eräsaari, Risto: Mitä on ”refleksiivinen modernisaatio”? Teoksessa Rahkonen Keijo (toim.) *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Gaudeamus, Tampere 1995, 155–181./+
- Erikson, Robert et al. (toim.) (1987) *The Scandinavian model: Welfare states and welfare research*. M.E. Sharpe Inc., London
- Erola, Jani & Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (2013) *Hyvinvointivaltio notkeassa modernissa – Zygmunt Baumanin yhteiskuntapoliittinen aikalaisdiagnoosi teoksessa Saari Juho (toim.) Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. *A Tutkimuksia* 38 2014, 219 – 236.
- Esping-Andersen, Gösta (1990): *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press
- George Vic and Wilding Paul (2002): *Globalization and human welfare*. New York: Palgrave,
- Giddens Anthony (2007): *Europe in the global age*. Cambridge: Polity Press
- Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press

Giddens, Anthony (1998): *The Third Way and its Critics*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (2006): *Sociology*. Cambridge: Polity Press

Giddens, Anthony: Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony ja Scott Lash: *Nykyajan jäljillä*. Gummerus, Jyväskylä, 1995, 83–152.

Hautamäki, Antti (2001): Suomi muutosten edellä – Raportti Suomen haasteista. Sitran raportteja 6. Sitra Saatavilla <https://media.sitra.fi/2017/02/27173349/raportti6-2.pdf>, luettu 3.9.2018.

Heimo, Lauri ja Jolkonen, Roosa (2015): Kohti globaalia sosiaalipolitiikkaa.

Yhteiskuntapolitiikka 80:5, 516 – 522. Saatavilla

https://www.researchgate.net/publication/320616348_Kohti_Globaalia_Sosiaalipolitiikkaa, luettu 11.10.2018.

Heiskala, Risto: Sosiologia modernin yhteiskunnan itsetietoisuutena ja kansallisina traditioina. Teoksessa: Heiskala, Risto (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Helsinki 1994, 9-34.

Hellsten, Katri (2011): Onko puhe Suomesta pohjoismaisena hyvinvointivaltiona perusteltua? Teoksessa: Palola, Elina ja Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? Terveysten ja hyvinvoinnin laitos*. Helsinki 2011, 146–180.

Hiilamo, Heikki ja Saari, Juho: Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa: Hiilamo, Heikki ja Juho Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 27. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki 2010, 13–35.

<http://www.people.fas.harvard.edu/~iversen/PDFfiles/Pierson1996.pdf>

Huttunen, Elina (2017): Postmodernin Bauman. <https://politiikasta.fi/postmodernin-bauman/>

Isola, Anna-Maria (2017): Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. THL Työpaperi 33/2017. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino. Helsinki Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/135356>, luettu 14.11. 2018.

Jallinoja, Riitta: Sosiologiaa postmodernisuudesta: Zygmunt Bauman. Teoksessa Rahkonen Keijo (toim.) *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Gaudeamus, Tampere 1995, 30–54.

Jarvis, D arryl S.L. (2007): Risk, Globalisation and the State: A critical appraisal of Ullrich Beck and the world risk society thesis. *Global Society*, 21: 1. Routledge. Saatavilla <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13600820601116468>, luettu 2.10.2018.

Julkunen, Raija (2001): Suunnanmuutos – 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino

Julkunen, Raija (2001): Hyvinvointivaltion uusi politiikka. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:4, 366–372. Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/101556>, luettu 7.8.2018.

Julkunen, Raija: Ensimmäisestä toiseen moderniin – Ullrich Beckin aikalaisdiagnoosi modernin muutoksesta. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. *A Tutkimuksia* 38 2014, 199–207.

Kautto, Mikko (2001): Ovatko pohjoismaiset hyvinvointivaltiot vielä omassa sarjassaan vai pikemminkin poissa pelistä? *Yhteiskuntapolitiikka* 66:3, 233-239. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/101077>, luettu 4.10.2018.

Kautto, Mikko (2004): Sosiaaliturvalta työhön: suomalaisen hyvinvointivaltion reformi. *Yhteiskuntapolitiikka* 69:1, 17–30. Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/100567>, luettu 3.11.2018.

Kautto, Mikko: Introduction: How distinct are the Nordic Welfare state? Teoksessa Kautto, Mikko, Johan Fritzell, Björn Hvinden, Jon Kvist and Hannu Uusitalo (toim.): *Nordic welfare states in the European context*. London: Routledge,

Kiander, Jaakko ja Lönnqvist, Henrik (2002): Hyvinvointivaltio, sosiaalipoliittikka ja taloudellinen kasvu. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 2002:20.

Kildal, Nanna & Kuhnle, Stein (2005): *Normative foundations of the welfare state: The Nordic experience*. Routledge Taylor & Francis Group, New York and London.

Kokkonen, Tuomo (2016): Sosiaalinen kansalaisuus kehittyvässä yhteiskunnassa. Väitöskirjatutkimus. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 557, Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä. Saatavilla https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50978/978-951-39-6734-5_vaitos20160903.pdf?sequence=1, luettu 7.8.2018.

Korhonen, Jukka (2004): Näkökulmia ehkäisevään sosiaalipoliittikkaan. Lähtökohtiin, linjauksiin, toteutukseen ja haasteisiin. Akateeminen väitöskirja. *Sosiaalipoliittikan ja*

sosiaalitalouden laitos. Kuopion yliopisto. Saatavilla

http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-949-8/urn_isbn_951-781-949-8.pdf luettu 8.11.2018

Korkman, Sixten (2011): Onko hyvinvointivaltiolla tulevaisuutta. EVA. Yliopistopaino. Helsinki

Kosonen, Pekka (2005): Globalisaatioraportit, sosiaalinen ulottuvuus ja kansallinen kilpailukyky. Yhteiskuntapolitiikka 70:6, 650 – 658. Saatavilla

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100303/056kosonen.pdf?sequence=1>, luettu 4.2.2019.

Laegreid, Per and Mattei Paola (2013): Introduction: Reforming the welfare state and the implications for accountability in a comparative perspective. International Review of Administrative Sciences. 79:2, 197-201. Saatavilla

https://www.researchgate.net/profile/Per_Laegreid/publication/274430758_Introduction_Reforming_the_welfare_state_and_the_implications_for_accountability_in_a_comparative_perspective/links/55f7c7f508aeba1d9efe4c47/Introduction-Reforming-the-welfare-state-and-the-implications-for-accountability-in-a-comparative-perspective.pdf, luettu 2.9.2018.

Lash, Scott (2015): Remembering Ulrich Beck. Theory, Culture and Society 32 :7–8, 336–339. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276415617006> Luettu 15.12.2018

Lash, Scott (2018): Ulrich Beck: Risk as indeterminate Modernity. Theory, Culture and Society 35: 7-8, 117–129. Saatavilla

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276418814919?journalCode=tcsa>, Luettu 6.10.2018.

Lee, Raymond L.M. (2005): Thesis eleven, Number 83. London: Sage Publications

Liotard, Jean-Francoise (1984): The postmodern condition. Manchester: University Press

Mythen, Gabe (2018): Exploring the theory of metamorphosis: In dialogue with Ulrich Beck. Theory, Culture and Society 35:7-8, 173 –188. Saatavilla

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276418810420?journalCode=tcsa>, luettu 2.2..2019.

Noro, Arto (2000): Aikalaisdiagnosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. Sosiologia 2000:4, 321– 329.

- Noro, Arto: Aikalaisdiagnoosi: sosiologisen teorian kolmas lajityyppi. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) Sosiologisia nykykeskusteluja. Gaudeamus, Helsinki 2004, 19–39.
- Nussbaum, Martha & Sen, Amartya (1993): The quality of life. Oxford: Clarendon Press
- Pierson, Paul (1996): The new politics of the welfare state. *World Politics* 48:2 143–179. Saatavilla <http://www.people.fas.harvard.edu/~iversen/PDFfiles/Pierson1996.pdf>, luettu 2.2.2019.
- Rahkonen, Reijo (1996): Utopiat ja anti-utopiat. Kirjoituksia vuosituhannen päättyessä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rasborg, Klaus (2018): ‘From the bads of goods’ to ‘the goods of bad’: The most recent development in Ulrich Beck’s Cosmopolitan Sociology. *Theory, Culture and Society*. 35: (7-8), 157 –171. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276418810418>, luettu 5.8.2018.
- Rattansi, Ali (2017): Bauman and contemporary sociology – A critical analysis. Manchester: University Press
- Robertson, Roland (1992): Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage
- Ruuska, Petri (2002): Kuviteltu Suomi: Globalisaation, nationalismin ja suomalaisuuden punos julkisissa sanoissa 1980–90 -lukuilla. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 156. Tampere. Saatavilla <http://tampub.uta.fi/handle/10024/67017>, luettu 18.1.2019.
- Saari, Juho (2017): Hyvinvointivaltio markkinayhteiskunnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:4, 479 – 485. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135195/YP1704_Saari.pdf?sequence=2, luettu 1.2.2019.
- Saari, Juho ja Taipale, Sakari: Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. Diakonia-ammattikorkeakoulu. *A Tutkimuksia* 38 2013, 17– 49.
- Sparke, Matthew (2013): *Introducing globalization: Ties, tensions and, uneven integration*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd

Stefansson, Kolbeinn: What is in a word? Universalism, ideology and practise. Teoksessa Anttonen, Anneli, Liisa Häikiö ja Kolbein Stefansson (toim.) Welfare state, universalism and diversity. Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham 2012, 42–68.

Tabet, Simon (2017) Interview with Zygmunt Bauman: From the modern project to the liquid world. *Theory, Culture and Society*. 34:7–8 131– 146. Saatavilla <https://philpapers.org/rec/TABIWZ> , luettu 4.7.2018.

Vic, Gerge and Wilding, Paul (2002): *Globalization and human Welfare*. New York: Palgrave

Vij, Ritu (2007): *Globalization and welfare – a critical reader*. New York: Palgrave Macmillan.

Virtanen, Mikko (2007): *Reflektiivisen modernisaation teoria*. Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosi yhteiskuntateorianä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiologian laitos.

Wieviorka, Michael (2016): Ulrich Beck: Some ideas for Tomorrow. *Theory, Culture & Society* 33:7–8, 311-316. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276416669826>, luettu 5.2.2019.

Woodman, Dan, Threadgold, Steven & Possamai-Inesedy Alphia (2015): Prophet of a new modernity: Ulrich Beck's legacy for sociology. *Journal of Sociology* 51:4, 111–131. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1440783315621166>, luettu 7.9.2018

Yeates, Nicola (2001): *Globalization and social policy*. London: Sage Publications